Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ÅRSSKRIFT

1997

Egnshistorisk Studiecenter

Ulfborg-Vemb

ÅRSSKRIFT

11. årgang

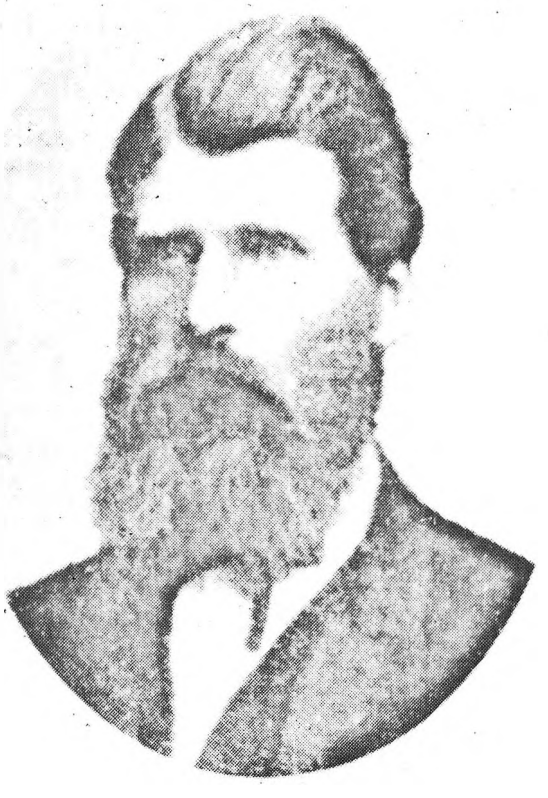

J. A. Drewsen
f. 12/7 1832, d. 14/6 1881
Plantør ved Husby Klitplantage fra 1/10 1858 til sin Død
Pioner som klitplantør og udvikler af systematisk planteskoledrift ved klitplantagerne

Nuværende bestyrelse

Birgith Sørensen, formand	[redacted]
Jens Ebbensgaard, Staby	97 49 11 82
Kaj Bertelsen	97 49 15 55
Jens Ebbensgaard, Ulfborg	97 49 19 36
Inga Yde, Ulfborg	97 49 15 05
Rudolf Uhre, Staby	97 49 29 99
Kaj Poulsgaard	97 49 10 76

Udgiver: Egnshistorisk Studiecenter Ulfborg - Vemb
Redaktion: Rudolf Uhre, Birgith Sørensen, Jens Ebbensgaard, Staby
Sats: Hee Offset
Tryk: Hee Offset
ISNN: 0903-9074

Indholdsfortegnelse

Side:

04 Husby Klitplantage, Rudolf Uhre
08 Dagbogsside fra 1858
10 Afskrift efter Johs. Givskovs kladde
23 Afsked med Klitplantør L. Freuchen, Pastor Bjerg, Husby
27 Minder fra min barndoms plantage, Eigil Thusgaard Andersen
42 Klitplantagen brød vindens magt, Børge H. Larsen
47 25 år i Husby Klitplantage, Peter Ejlskov Jensen
53 6 plantører, Rudolf Uhre
54 Solskinshistorie, Rudolf Uhre
56 Kan en apoteker i Ulfborg opnå selv det tarveligste .., John Smidt
74 Mariehønen, Kaj Munk
75 Kontrolforeningens start, Rudolf Uhre
78 Ulfborg Kontrolforening, Kresten Bro
86 Ulfborg Realskole under Besættelsen, Mogens Henrik Nielsen
98 Jydepotten, Rudolf Uhre
99 Formandsberetning, Birgith Sørensen
100 Tak til ...
101 Regnskab, Jens Ebbensgaard

Fortsat fra årsskrift 1996

HUSBY KLITPLANTAGE

Af Rudolf Uhre

Det fortælles, at sandmilerne åd sig længere og længere ind over Husby's gode jorde midt i 1800-tallet. Til sidst lå det op ad skolens gavl, der dengang lå, hvor nu præsteboligen ligger. Husbyboerne blev bange for deres kirke, og fire bønder blev i 1856 udpeget til at gå til kongen for at bede om hans hjælp.

Efter forårssåningen drog de af sted og nåede vel til København, hvor de også fik foretræde for Kongen, Frederik d.7., som havde et godt ry langt ude i sit land; han havde jo netop givet Danmark en fri forfatning, et folkestyre. De henvendte sig på hele sognets vegne og klagede deres nød, for de ville så nødigt miste deres kirke, som stod i fare for at sande til. Et brev fra deres præst havde nok skaffet dem foretræde, og kongen fik også gennem brevet præsenteret problemet. Da kongen fik høre, at de var gået hele vejen, blev han meget imponeret og lovede, at han ville gøre sit til, at sandflugten skulle blive standset. De fire mænd skulle nu begive sig hjem og indgive deres sognefæller godt mod og vente på Majestætens beslutninger. De fik et svarbrev med til deres præst og lidt rejsepenge, så de kunne nå hurtigere hjem.

Allerede i foråret i marts måned kom der en hestetrukket gig kørende tværs over Sjælland, Fyn og Jylland. Skovfogeden, der sad i et hjørne i køretøjet omgivet at mægtige pakker af mos og nye planter, holdt ind til kroerne med sit køretøj og fik vandet sine planter og fik på kongens bud seng og forplejning. Da han endelig nåede over den jyske hede og for tredje gang skulle ombord på en færge, eller rettere ved Staby Kast roes over i en lille båd, har han nok længtes gevaldig efter Nordsjælland, for det var her fra en planteskole, han var udsendt med sine bjergfyr, granplanter, agernpakker og andre forsøgsplanter.

Det fortælles også, at alle Husbyboere fra de mindste til de ældste, nu blev kaldt til kirkestævne efter gudstjenesten. Her fik de oplæst kongens brev, som bød dem alle, så godt det lod sig gøre, hjælpe den udsendte skovfoged med at plante de mange tusinde træer hurtigst muligt. Skolebørnene skulle forsømme skolen og hjælpe med, så planterne kunne blive plantet omgående. Kongen lovede også i sit brev, at han selv ville komme engang og se resultatet.
Forstvæsenets planer holdt stik. Sognets folk arbejdede i lange dage og fik samtidig deres eget forårsarbejde til side. Det må have været en meget stor ekstra indsats, men de mange tusinde små træer blev sat i sandet. Overalt blev der med mellemrum puttet agern ned i sandet, og langt det meste groede. Det har nok heldigvis ikke været et tørkeår, for da kongen kom til egnen få år senere, så ved man, at han besøgte godsejer Tang og vist nok også stænderdeputeret Ole Kirk og kørte en tur til Vesterhavet i Nørre Vosborgs landauer. Han boede på Vosborg i nogle dage, og fik en køretur gennem Staby til Husby og klitterne, hvor han og selskabet sad i sandet mellem små grønne graner, som viste livsvilje og blev til Husby Plantage.

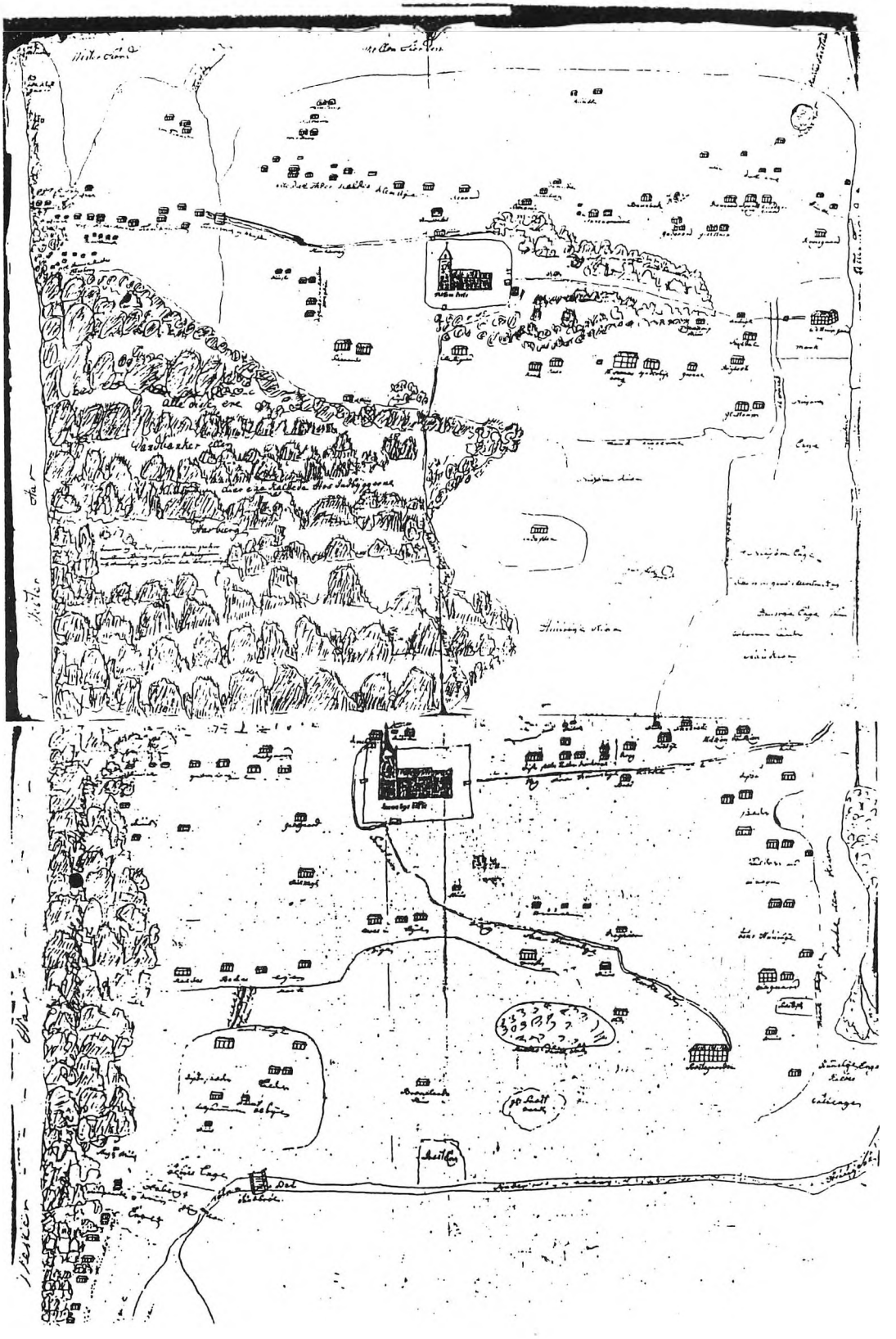

I plantagen er der stadig en sti, der kaldes Frederik d. 7.'s Vej eller Frokoststien. Her byggedes snart plantørbolig, og fra 1858 blev der oprettet en klitplantørstilling, som først blev beklædt af den navnkundige Johan Adolf Julius Drewsen, der dog først lejede bolig og siden selv byggede hus på egen jord syd for kirken. At denne beretning ikke helt holder stik, vil efterfølgende blade fortælle om.

Under læsning af artikler om skovassistenterne er det nævnt, at meget lidt, af det først plantede, groede. De første 221 tdr. læ ved Gremsvej, er bare overtaget af klitplantøren, så Husbyboerne må jo have afgivet disse flyveklitter allerede i starten uden vederlag. Kongens besøg, ved vi, fandt sted i 1861, så der kan være god grund til at tro, at beretningen her er rigtig om ikke i detalje.

Jeg har genfortalt den så nogenlunde, som plantør Marius Andersen ved en juletur i plantagen i 1968 fortalte.

Inden vi omtaler denne første klitplantør, vil det være rimeligt at se på Husby Sogn. Vi kender fra Biskop Bloks indberetninger et tegnet kort fra 1768, der er lavet af daværende præst i Husby og Sdr.Nissum. På kortet ser vi, at de to sogne er en ø, med et smalt vand, der omtales som "Æ Suen". Hele området med klitter er omtrent som nu, men dog mindre, idet vi ser gårde, hvor nu plantagen og klitterne er. Sandstormen har altså raset

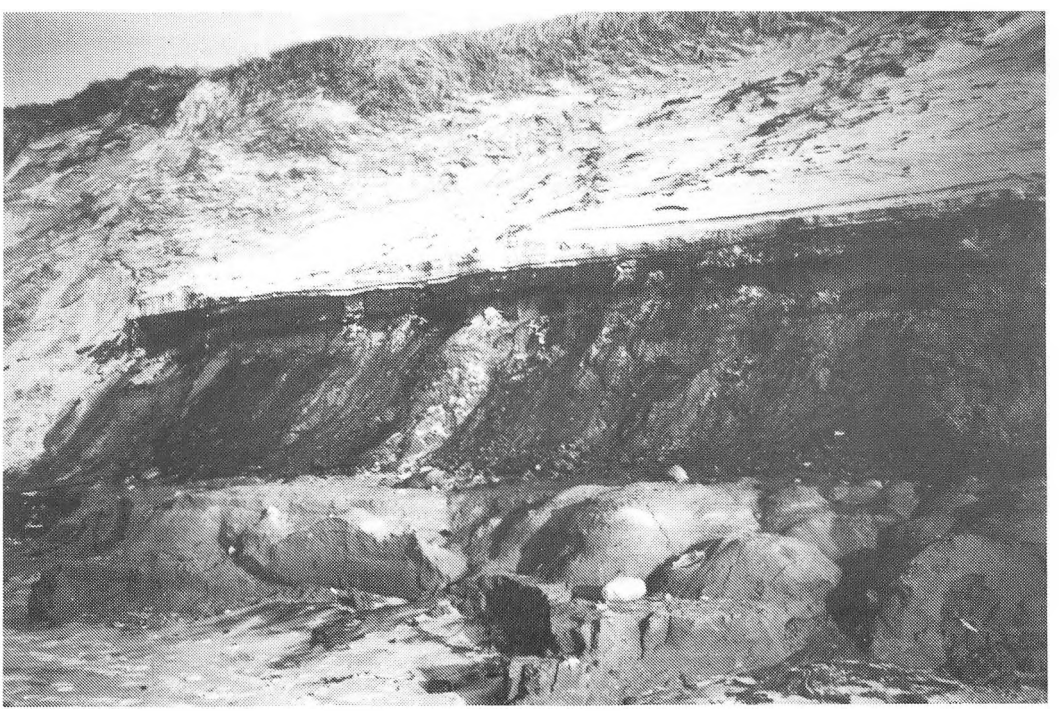

Muldlag ved foden af klit foråret 1997
Morænelagene og søbundsaflejringerne ses tydeligt
Jernalderbonden har måske pløjet i dette muldlag med sin ard

yderligere 90 år, inden plantningen blev alvor. På et andet kort fra 1800 (Videnskabernes kort), ser man, at sandet har vundet terræn. Husby er ikke længere en ø, der kunne faktisk efter kortet nu være overkørsel ved Staby Kast. Fra 1868 anlægges en dæmning mellem sognene her. Vandet må åbenbart løbe til Hug Sø og videre ud mod vest og så mod syd til Ringkøbing Fjord. I de næste mange år, blev det en stor plage, at man ikke havde afløb fra Husby Sø til Nissum Fjord. Afløbet kom i stand midt i vort århundrede sammen med afvandingen af Nørre Staby's og Pallisbjerg's enge, hvorigennem der løber en bred kanal. Dæmningen blev ved Kast erstattet af en bro.

Hele arkivet i plantørboligen brændte omtrent i 1913 sammen med plantørboligen. Dog har vi to protokoller, der er brandskadede. Den ene er den allerførste dagbog af Drewsens fra 1858, hvoraf her gengives noget med oversættelse. Den anden er en regnskabsbog med brandskade fra først i dette århundrede. Det er meget spændende at sammenligne priser og kvoter fra disse to protokoller med, hvad der i 1996 føres af oversigter og statistikker.

Husby Plantage er på samme alder som to andre vestjyske klitplantager, men altså blandt de første. Det var her planteskolen, som vi har kendt den helt frem til vore dage, udviklede sig og dannede eksempel mange andre steder i vort land. Her blev "Drewsens Priklebræt" udviklet og fandt snart vej til alle planteskoler. Vi har netop i museet fået et sæt foræret fra plantør Ejlskov Jensen. Et sæt er selve brættet til isætning af unge planter, en særlig spade til opgravning af planteriller, en muldstøder til at dække og klemme jorden om planternes rødder fast og også en plantekasse, hvor en bestemt portion nye planter stod før ompriklingen. Denne opfindelse blev brugt langt op i vort eget århundrede og vil her blive omtalt ekstra.

Jeg vil ellers lade nulevende og afdøde familiemedlemmer fra de 5 første plantører føre ordet her og ellers bringe materiale, billeder, som disse har tilsendt mig. Nuværende plantør, Ejlskov Jensen, vil til sidst berette om sine 25 år i den nu store dejlige skov, som den nu efter 140 års fin pasning fremtræder som.

November 1555

1

2

3

4

5

6

7

8

November 1858

1. Endnu vare Folkene her omkring paa Havet at fiske, og de der vare hjemme vare ikke til at faa i Arbeide ved Kulturen.
Vinden er østlig og klar Luft med Frost.

2. Vind og Veir som sidst nævnte. Ligeledes uden Fold der vil forsøge at tiltvinge sig en Dagløn paa 3 a 4 pr. Dag.

3. Meldte sig den første Arbejder fra et andet Sogn der fik Accord paa at grave en ½ Als, Grøft om Planteskolen og med Grøntørvene (hvor den var tilstede) samt med den øvrige Fyld at hakke indenfor Grøften en Vold - 1 Alen høi, begge Dele til 8 pr. Favn.
Veirforholdet uforandret som ovennævnt.

4. Var jeg i Klitterne for at orientere mig og udt..
Veirforholdet som ovennævnte dog aftog Frosten og paa Dagen.
Havde jeg en Arbeider der var mig behjelpelig med at nedgrave en Del af det medbragte Frø i Planteskolen for 2 m pr. Dag.
Vinden sydlig, tø med taaget Luft.

6. Afstak jeg Planteskolens Grændser og begyndte Inddelingen af denne.
Vinden østlig, atter lidt Frost med Riimlaage.

7. Havde endnu ingen Arbeidere til Klitterne.
Afsluttede Accord med en Mand om at raiolpløie 3 Tdr. Land af Planteskolen til 12 " Dybde for 12 rd.
Vinden sydlig med Tø og Rusk og senest stærk Regn.

8. Om Morgenen leiede en Vogn og kjørte til Snoghøi for der at hente et Læs Planter samt Agern.
For Vognlei og Befordring betingede Manden sig 50 rd. (og han var den eneste, der ville gjøre denne Reise). Da jeg kiørte begyndte Regnen at ophøre og da vi vare kommen nogle Miil sønden for Ringkjøbing forfandtes derfra jo længere vi kjørte et stedse tiltagende Lag Snee. Det begyndt da at fryse lidt.

Oversat af Rigmor Lillelund

Afskrift efter Johs. Givskovs kladde, udarbejdet 1899-1900 til Skovhistorisk Selskab

Ifølge "Skovens folk fortæller, bind 1, side 109: Givskov levede 1879 - 1977. Han blev ikke "skovmand", men købmand I. Klitgaard Nielsen.

Klitplantningens Formaal og Virksomhed - Iagttagelser fra Nyminde og Husby Klitplantager
Plantager i Ringkøbing Amt
Klitplantningens Formaal
Efteraarsarbejder: Nedskæring ved Hjælmeplantning og Haandkraft
Klitternes Tilberedning: Lyngslaaning, Dæmpning med Lyng eller Tørv
Hullegravning
Foraarsarbejder: Planteoptagninger, Plantning, Salg af Planter, Indpakning af samme og Forsendelse
Planteskolearbejder: Gravning, Saaning af Lupiner, Prikling, Frøsaaning, Udklængning af Frø, Rensning
Nedskæring: Lyngslaaning, Dæmpning, Køre- og Bæredæmpning, vejarbejde, Grøftearbejde, Hullegravning
Efteraarsplantning: Hjelmeplantning
Vildtstand, Jagt, Plantevækst, Græskulturer m.m.

Bækbyvej 2 – gammelt redskabshus

Allerede i mange Aar har man bestræbt sig paa at standse den altødelæggende Sandflugt ved Jyllands Vestkyst, idet der aarlig af Staten er blevet bevilget store Summer til Hjelmeplantningen i Klitterne, som skulle bevirke, at Klitterne groede til; men Hjelmeplantningen er tidligere blevet udført paa en Maade, som snarere bidrog til at forøge Sandflugten end til at standse den, idet man tilplantede raa Klitbakker paa Toppen, hvilket kun havde til Følge, at Sandet hobedes op i stedse større Driver og Bjerge for derefter at blive flyttet længere ind i Landet. Nu derimod lægger man an paa straks at faa de høje Klitter revet ned ved hjælp af Hjelmeplantning og Vindens Magt, idet man tilplanter de dybe Huller og Kløfter, der næsten altid findes ved Siden af høje Klitter. Man behøver da blot at sørge for nogle enkelte nøgne Steder paa Klittens Sider, og i Løbet af to eller tre Vintre vil Toppen af en høj Klit være flyttet ned i Kløfterne; thi Hjelmeplanterne holde paa Sandet, der fyger ned over dem, medens de stadig skyde kraftigt op gennem det. Det er nemlig denne Plantes Natur, at den stadig skal begraves under friskt saltholdigt Sand for ret at trives kraftigt. Ikke alene blev Hjelmeplantningen tidligere udført paa en fejl Maade, men der var ogsaa en Del Sløseri til Stede, idet Sognets Beboere mod Vederlag, skulde sende Folk til Plantningen. Pengene vilde de nok have, men helst være fri for at sende Arbejdskraft, og det blev da mindreaarige af begge Køn, som nok kunde taale det lette Arbejde, men det blev sikkert mindre forsvarligt udført.

Klitbeskyttelse med ris i det nyplantede hjælme

Imidlertid er der kommet nok saa god Gang i Sandflugtens Dæmpning i Løbet af de sidste 50 Aar, siden Klitplantningen har begyndt sin Virksomhed. - Man maa nemlig ingenlunde tro, at Hovedformaalet med denne er at frembringe Skov paa Jyllands Vestkyst; det er fra først af kun Forsøg paa Standsning af Sandflugt ved Tilplantning. Kan Plantningen tillige vokse op og danne Skov - hvilket man forresten har opnaaet (Husby) -, saa er det saa meget bedre, idet der er Udsigt til at denne kan give Udbytte, der, selv om det ikke kan bestride Udgifterne, dog altid vil blive en Hjælp dertil og formindske dem en Del.

Klitplantningen sorterer ikke under Landbrugsministeriet som Statsskovvæsenet, men under Indenrigsministeriet. Administrationen bestaar af en Klitinspektør, for Tiden Kammerherre de Thygeson, som igen har tre Overklitfogeder under sig.

Hr. Overklitfoged Bang har Plantagerne i Ringkøbing under sig. Overklitfogeden bor selv i Aal Plantage pr. Varde, endvidere findes Husby, Nyminde, Blaabjerg, Kærgaard, Vejers og Fanø Plantager.

Af disse er Husby ca.. 40 Aar gammel og den ældste i Landet. Den er ca. 2000 Tdr. Ld. Nyminde og Blaabjerg, der støde op til hinanden, have hver samme Størrelse.

Klitterne kunne ikke tilplantes, saaledes som de ligge sammenføgne i mægtige Banker med stejle bratte Sider og ludende Skrænter, og det af forskellige Grunde. Man kunde vel til Nød faa Arbejdet udført; men det vilde ikke vare længe, før det var ødelagt af Storm og Sandflugt; det hele vilde om kort Tid være blæst bort.

Derfor maa Klitterne først tilberedes, og det første Stadium er Nedskæringen, som altsaa enten foregaar ved Hjelmeplantning eller ved Haandkraft.

Den første Maade er omtalt ovenfor. Skal en høj Klit nedskæres ved Haandkraft, begynder man midt nede paa denne og udhuler den saa længe til Toppen styrter ned og fortsætter med at flytte den øverste Del med Skovl ned i Bunden af Hullet, indtil Klitsiden faar en jævn Hældning på ca. 60 ^{0}. Nedskæringen af Klitterne foregaar for det meste om Sommeren, dog ogsaa, saafremt Frosten tillader det, om Vinteren.

Efter Nedskæringen af Klitterne følger Beklædningen af dem, hvilket benævnes Dæmpning, idet Øjmedet er Sandflugtens Dæmpning. Dette sker ved at Klitterne blive belagt med afslaaet Lyng. Til at afslaa denne bruges en kort Le af en noget ejendommelig Form. Bladet er kun 3/4 Alen langt og paa det bredeste Sted c. 1/4 Alen, knapt nok smalt mod Spidsen, og fæstet ved Tappen af Enden af et Skaft, der kun har et Haandtag, en krum Knag, paa Midten. Enden af Skaftet hviler under Arbejdet mod Undersiden af venstre Underarm, medens venstre Haand omfatter Skaftet og højre Haandtaget.

Lyngdækning af klitter før tilplantningen ca. 1900
Jagt og Skovbrugsmuseet, Hørsholm

Ved Lyngslaaningen gaas der frem paa en egen Maade - Skaaret gøres omtrent en Favn bredt. Man begynder Afslaaningen ca. 1 Fv. fra Kanten og høvler Lyngen af med smaa korte Hug udad mod Kanten, hvor Lyngen føres hen for hvert Hug bagud. Lyngen bliver altsaa afskrabet paa smaa Strimler Rektangler paa ca. 1 og ca. 3 Alen. Man fortsætter Afhøvlingen til venstre; Skaarets Længde vælges efter Behag, for Eksempel 15 eller 30 Alen. Den afhøvlede Lyng kommer til at ligge i en sammenhængende Vold, noget lignende som man kan se paa en Stubmark, hvor man har kørt med en Hesterive, kun er Afstanden mellem disse Volde ca. 1 Fv. Lyngleen skal bruges rapt, og Arbejdet kræver megen Øvelse, hvis der skal tjenes en Dagløn derved, og tillige er det meget anstrengende. Jeg har set en Arbejder i Nyminde Plantage, en yngre Mand, som i Løbet af 5-6 Aar har slidt sig en formelig Pukkel til ved dette Arbejde. En uøvet vil ikke kunne tjene 1 Krone om Dagen; maaske kun 50 øre ved dette Arbejde, og dog være som Mørbanket hver Aften i længere Tid; mange kan slet ikke faa den fornødne øvelse. Betalingen er 1,25 - 1,30 Kr. pr. 100 Kvadrat Favne afslaaet.

Naar Lyngen er afslaaet, bliver den forket og revet sammen, og stampet i Favnemaal, som er 3 Alen i Kvadrat og 1 Alen høje. De maa væres saa fast stampede, at de ikke synker under dette Maal.

Derefter køres den paa Klitterne, hvor der skal dæmpes. Som Regel er Vejen fra de Steder (Sletterne mellem Klitterne), hvor man har Dæmpningsmaterialet, Lyng eller Lyngtørv, saa lang, at det maa køres. Ellers bliver det baaret, 50-100 Alen, paa store Bærebøre.

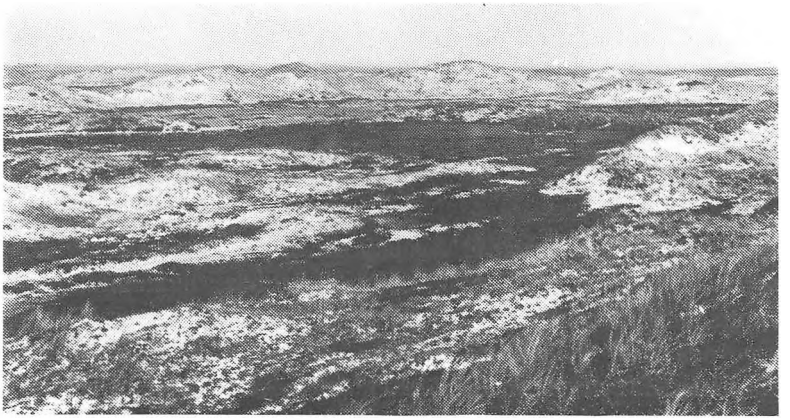

Klitsø bag klitter ca. 1900
Jagt- og skovbrugsmuseet, Hørsholm

Som nævnt bruges undertiden afskrællede Lyngtørv til Dækning af Klitterne, for Eksempel i Husby Plantage. Grunden er, at Lyngen her er saa kort, at den ved Afslaaning vilde give alt for lidt Dæmpemateriale. I Nyminde bruges afslaaet Lyng. Bruges Lyngtørv, er der to Mand i Arbejde med at afskrælle Lyngtørvene, som forøvrigt blive læssede paa Vogn efterhaanden som de afskrælles. Redskabet, der som Regel bruges hertil, er en Skovl med et stærkt bøjet Skaft og et Blad af Træ, som i Spidsen er beklædt med Staal; den forreste Del af Bladet har Form som en Trekant. Selvfølgelig er der saa et Spand

Heste og to Vogne til Brug ved Bortkørselen af Lyngtørvene. Disse blive kørt lige op paa selve Klitskraaningen, hvor en tredje Mand har stadigt Arbejde med at lægge Tørvene Side om Side med Lyngen opad. Ofte sker det, at Mos og Lavarter eller en dværgagtig Pileart, "Graaris", slaar Rod i Sandet, saa at Klitten paa denne Maade gror til. Dæmpningen med Lyngtørv bliver udført hele Aaret rundt, saa vidt Vinteren tillader det. Naar der indtræder stærk Frost eller Sne, standser alt Arbejde dog i de Klitplantager, hvor Udhugning ikke er begyndt.

Lyngslaaning kan ogsaa udføres hele Aaret og foregaar forøvrigt med mindre Besvær om Vinteren, da er Lyngen nemlig skør af Frosten. Naar undtages Plantningstiden, er der næsten altid Folk beskæftiget med Lyngslaaning.

Saa snart en Klit er belagt med Lyng eller Tørv, er den færdig til Tilplantning, hvilket foregaar om Foraaret eller om Efteraaret. Plantningen paa Klitterne foregaar meget let, idet der ikke forud skal graves Huller, men man nøjes med en Plantespade til Boring af Huller.

Denne Plantespade er ofte helt af Jern, Bladet ca. 12-14 Tommer langt og ca. 4-6 Tommer bredt, men Bredden aftager jævnt ud mod Spidsen, som er afrundet. Skaftet er ca. 1½ Alen langt og fuldstændigt lige. Det er anbragt i Fortsættelse af Skaftet, der ogsaa er helt lige. Haandtaget er undertiden af Træ og sidder parallelt med Bladet i et Øje paa Enden af Skaftet. Boringen af Hullet foregaar ved, at man støder Spaden ned i Sandet og vrikker nogle Gange frem og tilbage, hvilket har til Følge, at Spaden borer sig ned i Sandet, hvor der dannes et kileformet Hul, hvori Planten anbringes. Plantehullerne anbringes i Aabningerne mellem Lyngtørvene.

Som det vil være de fleste bekendt, strække Klitterne sig næsten langs hele Vestkysten, ikke i en enkelt Række, men i et temmeligt bredt Bælte ind i Landet. De fleste Steder er der tre eller fire Rækker, som altsaa ligge parallelt med Kysten, og Hovedretningen bliver Nord-Syd. Undertiden snævres dette Bælte dog ind, saa at der endog paa sine Steder kun er en enkelt Klitrække, f. Eks. ved Fjand i Nærheden ad Thorsminde; denne Strækning hører til Husby Plantage. Hvor der er flere Bælter, er de mellemliggende Strækninger lave, side, lyngklædte Dalstrækninger. Disse hedeagtige Kløfter kunne ofte gaa over til Kær eller moseagtige Strækninger, som endog om Efteraaret, Vinteren og Foraaret kunne danne en Mængde Smaasøer, der dog i den varme Sommertid blive udtørrede, idet de dannes af det fra Klitterne tilstrømmende Vand, idet dette siver gennem Jorden ned i Lavninger eller ud til Havet. Dog findes ogsaa saadanne store Søer, f. Eks. Fil Sø. Disse lave Hedestrækninger er imidlertid Grundlaget for Klitplantningen, idet de levere Materialet (Lyng og Lyngtørv) til Dæmpningen. Efter at være befriede for dette bliver de som omtalt tilplantede.

Hullegravningen udføres hele Sommeren af nogle Arbejdere, og i Foraarstiden kommer der gerne en større Styrke til dette Arbejde. De Arealer, der skal tilplantes, ere altsaa befriede for Vegetation, Lyng etc., umiddelbart før der bliver gravet Huller, idet Vegetationen er benyttet til Dæmpning. Hovedsagelig plantes der kun Bjergfyr i Klitplantagerne,

dog ogsaa en Del Hvidgran; endvidere gør man Forsøg med ædelgran og Tidselgran, hvor der er tilstrækkeligt Læ, for Resten ogsaa med Løvtræ, Eg, Bøg og Birk i Husby, men Hovedbestanden vil jo blive Bjergfyr og Hvidgran, mulig kan der med Held kultiveres nogle haardføre Løvtræarter, naar Naaleskoven er afdrevet første Gang, dog kun paa særlig gunstige Steder. - Plantehullerne til Fyrrene ere overmaade simple, idet der kun bliver aftaget en aflang, firkantet Tørv. Det er det sejge Morlag, som altid findes under Lyngen, som skal aftages, da det er temmelig uigennemtrængelig for Planterødder, og fremkalder Lyngsurhed, som Planterødderne ikke kunne taale. Tørven, der bliver aftaget, skal være 12 Tommer bred og 14 Tommer lang. Plantehullerne til Gran skulle derimod graves lidt omhyggeligere. Først skal den omtalte Tørv aftages, og Jorden derpaa løsnes i Bunden af Hullet i et Spadestiks Dybde; undertiden bliver der endog ogsaa lagt et Spadestik ved Siden af Hullet, og Bunden i dette dernæst løsnet i 12-14 Tommers Dybde. Ofte bliver Bunden dog noget grundigere behandlet, særlig hvor der skal plantes Gran, idet den først bliver skrælpløjet, derefter knivharvet eller harvet flere Gange, hvorefter der bliver gravet Huller.

Foraarstiden er som bekendt en travl Tid for Forstmanden; da gælder det om at faa de unge Planter i Jorden, saa at de kunne slaa Rod og blive kraftige Træer.

Først er der megen Travlhed i Planteskolerne med Optagning af Planterne, hvilket foregaar ved hjælp af Spade. Planterne staa i Rækker paa tværs af Bedets Længderetning, oprindelig for Fyrreplanternes Vedkommende med 50 Planter i hver Række, men en Del af dem er som Regel gaaede til Grunde. Planterne blive altsaa tagne op, Række for Række af nogle Arbejdere, som bringe dem hen til andre, der er stadigt beskæftigede med at tælle de ganske samme, tynde Planter og binde dem sammen i Bundter med 100 i hvert. Det kan være temmeligt ubehageligt for Arbejderne at sidde en hel Dag i fri Luft, kun beskyttet af et Halmtag eller en Hytte med tre Sider, især naar Temperaturen staar ved Nulpunktet eller 1-2 Grader under. Planterne blive dernæst slaaede ned i Jorden, for at Rødderne ikke skal udtørres. De blive anbragte i Rækker med 10 Bundter i hver, altsaa 1000 Planter i hver Række, for senere at blive kørt til Arbejdsstedet eller indpakkede til Forsendelse til andre Klitplantager eller private Hedeplantager. Indpakningen maa være meget omhyggelig for at bevare Planterne mod Tørke. De blive indpakkede med Halm og Mos og surrede godt sammen med stærkt tyndt Reb i aflange Pakker med 2000-3 000 Planter i hver Pakke, og kunne da taale en temmelig langvarig Forsendelse. Fra Husby Klitplantage blev der for Eksempel i Foraaret 1900 sendt 100.000 Planter til Fanø Klitplantage, og ialt blev der vel det Foraar solgt mellem 400 og 500 Tusinde Planter.

Rodstikker
Målestok
1 : 20
Efter Hauch
og
Oppermann

Efter Optagningen følger Gravning af de Stykker Jord, hvor Planterne ere tagne, endvidere Udsæd af Lupiner som Gødning, samt Dækning af disse. Lupiner skulle kun dækkes med et ganske tyndt Lag Jord for at kunne spire.

Dernæst følger Optagning af Frøbedsplanter til Udprikling: Fyr, Gran samt Løvtræ, for Eksempel Birk. Det er dog kun lidt Løvtræ, der findes i de fleste Klitplantager.

Drewsens priklebræt. Målestok 1:16
Til dels efter I. P. F. Bang

Udpriklingen af Fyr og Gran bliver foretaget med Prikleforme. En Prikleform kan lettest betegnes som en Rive uden Tænder, men Skaft og hoved er omtrent lige lange, ca. 1½ Alen. Hovedet er formet som en Lineal med 50 Indsnit, i hvilke de smaa Planter kunne anbringes. Indsnittene ere derfor kun et Par Linier brede, men ca. 1½ Tomme lange. Ved hver Ende af Linealen er befæstet et Stykke Zink, som er et Par Tommer langt; disse Stykker bærer Formen, naar den er fyldt med Planter. Til den ene Side af Skaftet er der fastbundet en lille Pind, som er ca. 1 Kvarter lang, og paa den modsatte Side en lige saa lang og fastsiddende.

Endvidere bruges ved Udpriklingen en Spade af egen Konstruktion: Bladet er næsten cirkelrundt, fremstillet af en meget tynd Staalplade, der er forbundet med Skaftet med en Vinkelstang. Endelig bruges et Bræt, som er 2-3 Tommer bredt og lige saa langt som Prikleformen, og en lille Trærive uden Tænder.

Jorden tilberedes og jævnes, der spændes to parallelle Snore, som angiver Bedets Bredde, og Brættet anbringes ved Enden af dette. Med Spaden laves nu en Rende, idet den stikkes lodret ned langs Kanten af Brættet, og den løse Jord trækkes skraat op mod den gravende, hvorved Rilen bliver kileformet. Til hjælp har man nu to eller et Barn, som er stadig beskæftiget med at tynde den ene Form med Planterne, medens den anden er i Brug. Naar Renden er lavet, anbringes den fyldte Form, saa at Rødderne komme til at hænge ned i Renden op mod den lodrette Kant, og den løse Pind staar mod Jorden. Naar Formen er anbragt paa Plads, skyder man med den omtalte Rive (Skyder) en smule Jord ind mod Rødderne af de 50 Planter, hvorefter man stadig med Skyderen slaar til Skaftet af Formen, saa at denne gaar bagover og kommer til at hvile paa den faste Pind, hvorefter Jorden stampes til om Rødderne med den ene Fod. Endelig skydes den sidste Jord til og jævnes med nogle Strøg af Skyderen, og Formen tages bort. Brættet flyttes nu og anbringes op til Planterne, og det samme gentager sig.

Hele dette Arbejde er kun et Øjebliks Sag, idet en dygtig Arbejder kan sætte ca. 24.000 Fyrreplanter paa en ni Timers Arbejdsdag. Somme drive det endog til at sætte 30.000.

I Prikleformene til Gran er der kun Plads til ca. 30 Planter.

Efter Udpriklingen af Naale- og Løvtræ, der ikke bliver udpriklet med Form, følger Frøsaaningen.

De Stykker af Planteskolen, i hvilke der skal anlægges Frøbede, skulle først gødes og graves med Grebe. Der bliver spændt Snore i Bedenes Længderetning, altsaa med en indbyrdes Afstand lig Bedets Brede, idet der levnes Plads til en smal Gang mellem Bedene, ca. 3/4 Alen. Dernæst køres firkantede aflange Græstørv til, og disse lægges i Gangene, saa at Bedet bliver fuldstændigt indrammet; disse Tørv ere beregnede til at være Frøbedsrammerne. Naar Tørvene ere lagt i Orden, bliver der kørt Kulturjord (Tørvejord og Affald, der har henligget i en Dynge et Par Aar for at forraadne) paa Bedene. Dette bliver strøet i et jævnt Lag over hele Bedet, og dernæst bliver hele Bedet omstukket i ringe Dybde og grundig revet, hvorved alle Knolde blive sønderdelte. Nu bliver bedet afmærket, idet man med en meget stor Rive med 8-10 store Tænder laver Tværstreger i Bedet; disse faa jo alle samme indbyrdes Afstand. Efter disse Mærker trækkes Rillerne, idet man med en ombøjet Plade - altsaa i Krogform -, som er anbragt paa en Stok laver Furer eller Riller efter Tværstregerne. I disse Riller strøs eller saas Frøet i et tyndt Lag, og Kammene mellem Rillerne jævnes med Haanden ned i Rillerne.

Naar Frøet er tildækket, bliver der lagt Rammer over Bedene. Herpaa er udspændt Staaltraadsnet for at forhindre frøædende Fugle i at komme til Frøet. Endelig bliver der lagt afslaaet Lyng i et tyndt Lag ovenpaa Rammerne, for at Solens Straaler ikke skulle bortsvide de unge spirende Planter.

Frøbedene fordre en smule Pasning i Sommerens Løb, idet Rammerne skulle stilles på Pinde for i Skraastilling at skaffe Lys og Luft til Frøbedsplanterne. I den første Tid bliver Pindene altid anbragte ved den nordlige Side, saa længe Planterne endnu ikke kunne taale stærkt Sollys, og de skulle da helst rejses og lægges Morgen og Aften for Nattefrost. Men efterhaanden som Planterne blive ældre, skifter man om og lader Lyset falde ind fra Syd, indtil Planterne til sidst ere blevne saa store, at de kunne taale mere Sol. Først da bliver Lyngdækket gjort tyndere og til sidst borttaget. Om Efteraaret blive Rammerne fuldstændigt borttagne og bragte i Hus.

Indsamling af Hvidgrankogler foregaar om Efteraaret, idet de Kogler, der ere dannede i Sommerens Løb indsamles, hvorimod Bjergfyrrens Kogler sidde to Aar på Træet for at blive modne; de indsamles om Vinteren.

Udklegningen foregaar, hvor man ikke har en Ovn til dette Brug om Sommeren ved Solens Varme. Koglerne udbredes i et tyndt Lag paa Sejldug, hvor Solvarmen faar dem til at springe op, saa at Frøet falder ud. Enhver, der har færdedes lidt i en Fyrreskov, kender sikkert den uafladelige Knækken, som man faar at høre, naar man en rigtig solvarm Dag i

Maj gaar gennem en Fyrreplantage. Naar et Hold Kogler har aabnet sig fuldstændigt, bliver Frøet sigtet fra gennem et stort Sold. Dernæst skal Frøet gnides med Haandfladen for at befri det for Vingerne eller Avnerne, og derpaa renses i en Kornrensemaskine. Det er da færdigt til Udsæd. Udklegning og Rensning af Frøet foregaar samtidigt med Frøsaaning og lignende Planteskolearbejder.

Efter Frøsaaningen er der i en stor Planteskole meget Arbejde med Gravning, Omstikning af Kulturjord, Stabling af Tørv samt Rensning. For Resten er der jo snart Arbejde hele Sommeren for 1-2 Mand med at holde Udpriklings- og Frøbede samt Gange fri for Ukrudt og i pyntelig Stand.

Om Sommeren er Hovedstyrken beskæftiget i Hede og Klit med Nedskæring, Lyngslaaning, Køre- og Bæredæmpning, Hullegravning samt vej- og Grøftearbejde.

I de udstrakte ny Klitplantager er der et stort Arbejde med Anlæg af Veje, idet det gælder om at faa alle Plantagens Dele og Afdelinger forbundne med hinanden for at lette Transport af Dæmpningsmaterialer og Planter, og i de ældre af Træ. Disse Vejanlæg koster et betydeligt Arbejde og store Summer, idet der mange Steder er betydelige Vanskeligheder at overvinde ved Gennemskæringen af de store Klitter. Vejene anlægges gerne 8 Alen brede ved Udplanering af de Banker og Opfyldning af de Huller, der findes i Terrænet paa de højere Hedesletter. Skal Vejen gaa over mose- og kæragtige Strækninger, bliver den indgrøftet som Regel ved begge Sider; Grøfternes Bredde rette sig efter, hvor meget Fyld, der er nødvendigt til Opfyldning af de lave Steder. gaar Vejen gennem Klitterne skulle disse udplaneres i Hullerne, saa at Vejen bliver nogenlunde Plan med jævn Stigning eller Fald. For Gennemskæring af Klit betales gerne ekstra, for Eksempel for hver Kubikfavn, der bliver flyttet.

Lergrav, hvor man ser lagene sand, muld, moræne og ler
Jagt- og skovbrugsmuseet, Hørsholm

Selvfølgelig er disse Veje ikke fuldstændigt nivellerede, men de lette for Forbindelsen. Sandet er og bliver sejgt at køre i, og der gøres derfor hvad der er muligt for at lette Kørselen. Hvor der findes Lergrave i Plantagen, ere disse yderst kærkomne, idet Vejbanen altid bliver fastere ved paakørt Ler. En saadan Lergrav findes for Eksempel i Husby Plantage, men for Eksempel ikke i Nyminde, hvor man maa hjælpe sig med andet, og tager derfor sin Tilflugt til Lyng. Lyngen bliver i et tykt Lag strøet paa Vejen, hvilket ikke alene forhindrer Hjulene i at skære ned i Sandet, men tillige forhindrer Sandflugten i at ødelægge nylig anlagte Veje. En saadan nyanlagt Vej behøver nemlig ikke at ligge længe, før der bliver frembragt store Huller i den ved Sandflugt. Selvfølgelig bliver der ikke altid i Husby Plantage anvendt Ler, idet Dele af Plantagen er fjernet saa langt fra Lergraven, at det vilde blive for kostbart at transportere Leret. I saa Fald maa man tage til Takke med Lyngen, men den vokser temmelig sparsomt i Husby, medens Nyminde Plantages Arealer har en langt større, frodigere og kraftigere Lyngdække. Endnu har man ikke mere end en Lergrav i Husby.

Endvidere er der ogsaa i disse Plantager Arbejde med Indhegning og Gravning af Hegnsgrødt. Jorden fra Grøften bliver lagt op i en Vold, som dernæst bliver dækket med Lyngtørv, for at Sandet ikke skal flyve bort. Undertiden bliver der ogsaa opført større Diger, som kræve større Arbejde, men som ogsaa yde bedre Hegn, særlig naar de blive tilplantede.

Endelig er der Afgrøftningen af de store, fugtige Kærstrækninger, som ere saa fugtige at de staa under Vand hele Vinteren og en stor Del af Sommeren. Det er ikke altid disse Strækninger ere lavtliggende, tværtimod kan der højt oppe over det omgivende Land mellem Klitterne findes Smaasøer, idet al Nedbøren strømmer ned langs Klitsiderne i Stedet for at optages i disse. Naar Sandet er meget tørt, trænger Vandet nemlig ikke ned, men siver ned, saa længe der er Fald. I den yderste Klitrække - i hvert Fald ud for Nyminde - kan man iagttage noget meget ejendommeligt, idet der fra de bratte Skrænter stadig siver og drypper det dejligste, ferske Kildevand, der er saa jernholdigt, at der afsættes et tykt Lag Rust i Tørvemosen og Sandet, og der behøver man ikke - trods det meget Saltvand - at savne Kildevand.

Det er imidlertid nødvendigt at afgrøfte de længere inde i Plantagerne liggende Mose- og Kærstrækninger ganske grundigt, saafremt man vil gøre sig Haab om, at faa Planterne til at trives. Grøftegravningen foregaar om Sommeren, og her bliver atter lidt Dæmpningsarbejde, fordi Fylden, som bliver opgravet, hovedsageligt bestaar af Sand.

Om Efteraaret tilplantes ofte de i Sommerens Løb gravne Planteskolearbejder, følger atter Hjelmeplantningen, som tidligere omtalt, og de øvrige Arbejder i den nævnte Rækkefølge.

De fleste Klitplantager er jo endnu temmelig unge, dog er man begyndt Gennemhugningen af enkelte, for Eksempel i Husby og Blaabjerg Plantager. Blaabjerg Plantage, som ligger umiddelbart op til Nyminde, er ca. 25 Aar, Nyminde kun ca. 12 Aar. I Husby er Træerne i Lavningerne saa store, at der kan saves Pindebrænde, som bliver betalt med 8 Kr. pr. Fv. Favnestykkerne ere ganske vist 5/4 Alen lange, saa Favnen bliver noget større end i

Statsskovene. Ellers blive Træerne lagte i Kvasbunker, enkelte eller dobbelte. En dobbelt Bunke er 6 Alen lang, 4 Alen bred og 3 Alen høj; de enkelte Bunker er kun 2 Alen brede.

Ofte blive de store Kærstrækninger indtagne til Opdyrkning til Engkultur, eller Plantørernes Tjenestejord bliver saa vidt muligt lagt p.a disse mere frugtbare Strækninger. Det tykke Lag Tørvejord, der findes paa disse Strækninger, er temmelig frugtbar, naar det bliver bearbejdet og tilsat forskellige Gødningsstoffer, Kunstgødning, Kainit, Thomasslagge, Kalk med mere. Der dyrkes særlig Havre, hvorefter Arealerne udlægges til Græsmark. Avlen af Korn og Græs sælges ved Auktion paa Roden.

Trods den yderst sparsomme Plantevækst er der en overordentlig talrig Vildtstand i Klitplantagerne. Denne har som Følge af en hensynsløs Udryddelse været stærkt i Aftagende, idet der blandt Befolkningen har været og vel endnu er en stor Del, som har drevet og altsaa ogsaa endnu til Dels driver jagten som Erhverv.

I de ældre Plantager begynder Raavildtet at indfinde sig enkeltvis. Det er Fortropper og Tegn paa, at der i en nær Fremtid, ogsaa ved Vesterhavet, vil blive en Bestand af denne smukke Dyreart, som er en Pryd for de danske Skove.

Ellers er det største løbende Vildt, Ræven, som forekommer meget talrig. Det samme er Tilfældet med Haren, som findes i ganske overvældende Mængde. Endvidere findes der en Mængde Agerhøns, og for Resten Ørne, Høge og ligende Rovfugle. Svaner, Ænder, Gæs, Regnspover, Hejrer, Klirer, Brushøns og så videre., kort sagt alle mulige Svømme- og Vadefugle.

Selvfølgelig er Vildtstanden ikke lige talrig i alle Klitplantager, og ved Opremsningen af disse Fuglearter tænkes navnlig paa en Plantage som Nyminde, der frembyder overordentlig gunstige Betingelser for alle disse Vandfugle ved sin Beliggenhed ved Ringkøbing Fjords Udløb i Havet.

Svampe forekommer ikke meget i Klitplantagerne, idet Lokaliteterne ikke ere gunstige for deres Trivsel. Dog har der været stærke angreb paa Østrisk Fyr i Husby, og det har været nødvendigt at rydde hele Strækninger af Bevoksningen fuldstændigt for denne Træart. Lophyrus Larve Angreb har ligeledes fundet Sted. Undertiden anretter en lille Svamp store Ødelæggelser i Frøbedene, idet de spæde Planter blive angrebne og gaa bort.

Det er vel almindeligt kendt, at Vestkysten er saa godt som fuldstændig blottet for vildtvoksende Træer og Buske i vore Dage, hvilket vel næppe har været Tilfældet altid. Man mener endogsaa, at der har været store Fyrreskove; det er derfor glædeligt at se, hvor godt Fyrreplantningerne trives i det golde Flyvesand.

Helt blottet for Plantevækst er Jyllands Vestkyst dog ikke. Ganske vist findes der ikke vildtvoksende Træer, men Buske og Urter. Selve Klitterne er hovedsagelig bevoksede med en Del stride Græsarter, Hjelme, Marehalm med flere, som gør stor Nytte ved at holde paa Sandet med lange filtrede Rødder, som kunne brede sig langt omkring, saa at de

danne et fast sammenfiltret Net. Endvidere vokser der oppe paa Klitskrænterne en dværgagtig Tjørneart, som paa sine Steder dækker Bunden saa tæt, at det er fuldstændig umuligt at gaa igennem. Disse Tjørn kunne dog naa en ganske anselig Højde, særlig paa Læsiderne, hvor de undertiden kan naa op til Brysthøjde, ca. 1½ Alen.

En Buskart, som ogsaa forekommer meget almindelig er en lille Pileart, som af Befolkningen benævnes Graaris. Den naar næppe støre Højde end ½ Alen, men dækker ligeledes Bunden med et tæt Lag. Karakteristisk for disse Arter er deres stive strittende Grene. Om det saa er Græsarterne ere Spidserne hornagtige og kunne stikke meget slemt. Deres Bestemmelse er hovedsagelig at forhindre og dæmpe Sandflugten, men desuden tjene de som Føde for Dyr (Harer). Harerne ynde særlig Hjelmene, som de afgnave ved Roden med stor Appetit. De kunne foraarsage store ødelæggelser ved fuldstændig at oprive Hjelmene paa store Stykker endogsaa Natten efter at det er plantet. En anden Ejendommelighed ved disse Planter er dette, at de trives bedst, naar de stadig blive overknøgne med frisk saltholdigt Flyvesand. Gyvel som Føde og Dæmpning.

Paa Sletterne mellem Klitterne findes som omtalt et rigeligt Lyngdække med den dermed følgende Vegetation af Blaabær og Revlingeris (Sortebær). Enkelte Tyttebærbuske kan ogaa træffes samt de saftige Tranebær, som i Masse findes paa Bunden af de lave Strækninger.

I Klitterne træffes ofte Timian, som hører til Læbeblomsterne, og som med de røde Blomsterklynger tager sig smukt ud paa det hvide Flyvesand. Endvidere findes den nydelige Klitrose samt den smukke blaagraa Strandtidsel, som er almindelig bekendt i Klitten og gaar under Navn af Klitrose.

Imidlertid vil det føre for vidt at give en Beskrivelse af Planteverdenen. Kun vil man kunne indse, hvor bart og øde der er ved Jyllands Vestkyst, men tillige er der ogsaa en egen opløftende Storhed ved Synet af de vilde forrevne Klitter og Slugter samt de store tavse Sletter. Stiger man op paa en høj Klit, har man en aldeles storslaaet Udsigt, saa vel ud over Klitterne med det mægtige Hav blinkende frem mellem Klittoppene, og hvis man er tilstrækkelig højt til Vejrs den uendelige blaa Flade, som i Horizonten gaar i et med Himmelen. Eller ind over Land, hvor man har Kirker, Huse, Gaarde, Land, Sø og Skov udbredt for sig. Denne mægtige og opløftende Natur giver Klitboen et alvorligt Præg i Forbindelse med den farefulde Gerning, der ofte er hans Erhverv.

En Fornøjelse er det at færdes i Klitplantagerne og se, hvorledes Træerne trives og vokse i det magre Flyvesand, saa at de i Lavningerne endog kunne naa en anselig Højde. Til Gavn for Beboerne vil de opvoksende Plantager ogsaa blive ved at bryde den stærke Vestenvind og de kolde for Kornet skadelige Salttaager, Havgus, der som en Mur kan staa ind over Landet. Tillige afgive de godt Brændsel, hvilket Vestkysten har Mangel paa, særlig hvis Havet ikke kastede en Mængde Tømmer paa Land hvert Efteraar. Et overordentlig sundt Klima kommer Klitplanteren til at leve i, og om Sommeren har han de forfriskende Vesterhavsbade, som man ikke finder Mage til andre Steder i Landet.

Renskrift afsluttet 3. januar 1968 - enkelte rettelser, særligt med hensyn til tegnsætning.

Johs. Givskov var skovfogedaspirant, da han udarbejdede ovenstående beretning.

P.Chr. Nielsen

De yderste bjergfyr bag klitterne

1907
Nr. 4 i 4. række: Klitdirektør J. P. F. Bang (1899 – 1926)
Nr. 5 i 3. række: Klitplantør J. Adolf Drewsen, Husby (1858 – 1881)
Billedet viser sikkert alle klitvæsenets direktører og klitplantører fra 1858 til 1907

Nr. 68

Klitplantør Jens Garnæs 10.11.1846 – 20.3. 1895

Afsked med klitplantør J. L. Freuchen

Død 1911 kun 48 år gammel

Pastor Bjerg, Husby:

hvor forskellige vi end kan være, som i dette øjeblik ere samlede om Plantør Freuchens kiste, så er der dog en ting, som vi alle har tilfælles, nemlig det, at vi en gang skal stå overfor en lignende afskedsstund. Men nu står vi tillige overfor spørgsmålet: Forstår vi at dø? I en vis forstand bliver der jo ikke spurgt om, hvorvidt vi kan eller ikke. - Vi skal jo dø. Kom det an på os selv, ville gravenes antal snart blive mindre. I alt fald ville tidspunktet for vor død blive udskudt atter og atter.- Men endskønt vi skal dø, og at sagen forsåvidt synes at være simpel nok, så har dog een af vore forfattere udtrykket "den vanskelige død", og hvad han end har tænkt derved, så må vi godkende udtrykket. Det er vanskeligt at slippe det liv, som nu engang er dyrebarest af alt for os.

Nu er vor ven plantør Freuchen over det punkt, nu er han død - døden, den "vanskelige" død. Og at den var vanskelig for ham, forstår vi godt, for han var en livets og handlingens mand, som gerne ville leve sit liv således, at det kunne blive til nytte og glæde. Det var svært for ham at dø, for det var stærke bånd, der bandt ham til livet. - Han havde ondt ved at sige farvel til det alt sammen.

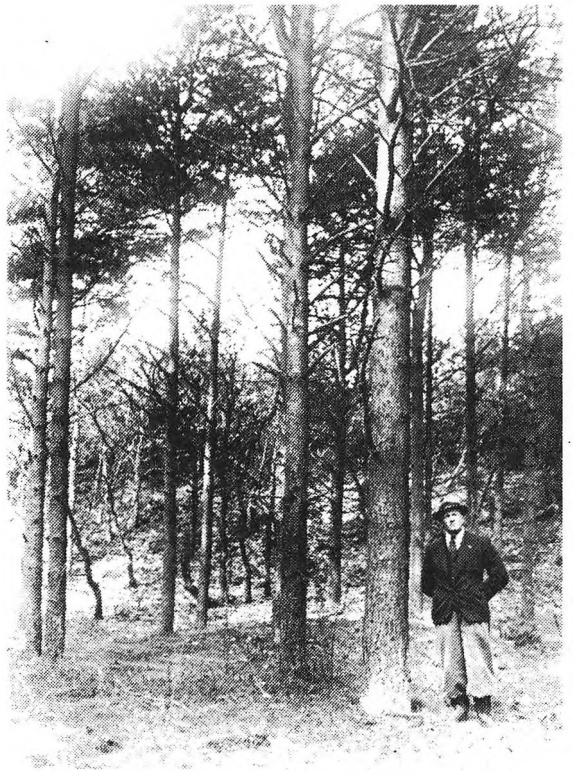

J. L. Freuchen – ca. 1900
Jagt- og skovbrugsmuseet, Hørsholm

Han elskede sin mandomsgerning, den skønne frydefulde gerning at klæde de golde klitter med det grønne tæppe. Og det var ikke underligt, for det er en gerning, som har en rig løn i sig selv. Var den end mangen gang møjsommelig og besværlig, - var den end stundom fuld af skuffelser, så er der dog ingen, som har færdedes gennem plantagen her udenfor dette kirkehus, med sans for, hvad det betyder at plante det øde landskab til og forskønne en del af vort land, uden at han ville kunne se, at det var en dygtig gerning, som hver dag måtte fryde den, der kunne sige: Det er mit arbejde, som her bærer frugt. -Vi ved, at den gerning tog mange af plantør Freuchens tanker, og det var et stort arbejde, han gjorde der. At plante

1200 tdl. nyt til, det er ingen ringe dagværk. Og det ved vi alle, at han var ret plantør af Guds Nåde, og det er vel ikke uden grund, når en af hans standsfæller har sagt, at han var en pryd for standen.

Aldrig er et menneske så ene, som når han skal dø. Vore kære kan pleje os til det sidste, og måske kan vi holde en hånd, som vi har kærtegnet, i vor, men derfor bliver vi ikke mindre ene. - Når porten åbner sig ind til den store, stjerneløse nat, er der ingen, som kan følge os, og så længe vi blot spejder efter hjælp fra mennesker, lærer vi aldrig at dø.

Jeg tænker mig, at vor ven plantør Freuchen havde følt gru ved tanken om alt det, han skulle tage med sig; han var en mand, der godt vidste og følte det, at han var en synder for den levende Gud; men at han tillige havde fundet sin plads som barnet i sin frelsers favn, så vi tør tro, at han nu hviler trygt i frelserens favn, og vi under ham hvilen efter livets strid og møje.
Vi takker Gud for hvad der blev givet os alle ved plantør Freuchen, men dybest og mest vemodigt lyder i denne stund hans hustrus tak for trofast kærlighed i de mange år, for lyse minder og skønne dage i det fælles hjem, og vel ikke mindst for de sidste vemodige timer i strid og sorg. - Det er minder, som aldrig vil blegne.

Der klinger en tone af tak for hans virke og arbejde for hans fædrelands vel. Han var en trofast søn af sit land. Og når vinden blæser derude, hvor de grønne træer klæder det golde sand, så går der vist som en stille susen fra træ til træ: Vor ven er død. Nu skal han ikke længere glædes ved at se os vokse.. -Derfor slog det mig, da jeg i aftes kom herop i kirken og så de to graner stå som æresvagter ved hans kiste, at det var sådan, det skulle være. De stod som repræsentanter for hans livs gerning.

Der toner en tak fra hans slægt for al hans kærlighed til dem. Han var stolt af sin slægt og følte sig knyttet til den med blodets stærke bånd. Der klinger en tak fra den store skare af venner, som her i dag flokkes fra nær og fjern for at vise ham den sidste ære.
Og i den tak har man bedt mig flette et mindeblad fra dem, som under ham har arbejdet med plantagen derude, de, som lærte at skatte ham og holde af ham for hans gode hjertelag overfor dem.

Og dertil føjer jeg endelig min hustru og min egen tak for den tid, vi fik lov at regne ham blandt vore venner. Sjældent har jeg truffet noget menneske, som så hurtigt vandt min sympati og vennenavn hos mig, fordi han var en hjertevarm og ærlig natur.
Ja Gud ske lov, vi har meget at takke for ved plantør Freuchens båre.

Joh. Ludv. & Dagmar Freuchen

DU SKAL PLANTE ET TRÆ

Piet Hein

Du skal plante et træ. Du skal gøre en gerning,
som lever, når du går i knæ,
En ting, som skal vare og være til lykke og læ.

Du skal åbne dit jeg. Du skal blive et eneste trin
på en videre vej.
Du skal være en led i en lod, som nåer ud over dig.

Du skal blomstre og dræ. Dine frugter skal mætte
om så kun det simpleste kræ.
Du har del i en fremtid. For den skal du plante et træ.

Minder fra min barndoms plantage

Af Eigil Thusgaard Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig

Marius Andersen

Den 1. november 1942 blev min far, Marius Andersen, udnævnt til klitplantør ved Husby klitplantage. Den 11. november samme år ankom vi med flyttebil fra Kjærgaard plantage ved Oksbøl til Husby.

Først lidt om familien. Min far blev født den 29.06.1903 og var gårdmandssøn fra ejendommen Thusgaard ved Hjerm. Meget tidligt fik han interesse for skovbruget og bestod adgangsprøven på Asmildkloster Landbrugsskole ved Viborg, som dengang var et nåleøje for uddannelsen, i efteråret 1921, hvorefter han var elev på Giesegård gods og på Fussingø skovdistrikt. Efter eksamen var far aspirant på Feldborg, Buderupholm, Hader-slev og Silkeborg skovdistrikter. Den 1. april 1931 blev han antaget ved Aal plantage under klitvæsenet og den 1. juni 1934 flyttedes til Kærgaard plantage som klitassistent. I 1928 gift med Thora Ørskov Nielsen, født 15.06.1910 i Ringkøbing. Da familien flyttede til Husby, var vi fire børn, hvoraf jeg var den yngste på seks år. Siden kom Karen til som nummer fem, født i Husby den 6. nov. 1945, et lille befrielsesbarn!

Thora og Marius Andersen

Flytningen skete jo under krigen, som dog ikke rigtig var kommet til Husby endnu. Det var i mørkelægningens tid: noget af det første, jeg synes jeg kan huske, var, at jeg blev løftet op for at tænde og slukke for det elektriske lys. Det var en storhed. I Kærgaard havde vi som så mange andre kun petroleumslys. Forpagteren på plantørgården var i hele perioden Gunnar Langballe Drewsen, en nevø af plantør Aage Drewsen. Vi børn havde stor kontakt

med Gunnar, der drev et ikke særligt effektivt landbrug, men var meget hyggelig og hjælpsom. Han boede i forpagterboligen ved siden af. En del af forpagtnings-afgiften til far blev betalt i form af naturalier, mælk, kartofler og svinekød. Agnethe og Aage Drewsen indrettede deres pensionistbolig i den nærliggende gamle "tolderbolig". De fik et meget langt og godt pensionistliv. Plantør Drewsen døde i en alder af 90 år den 9.11.1962. De var altid meget søde og hjælpsomme mod den nye plantørfamilie. Det samme gjaldt familien Fredskilde i Græm. Det var et dejligt sted at komme. Karen Fredskilde var et elskeligt menneske. Peter Fredskilde arbejdede af og til i plantagen og havde altid en spøg på læben.

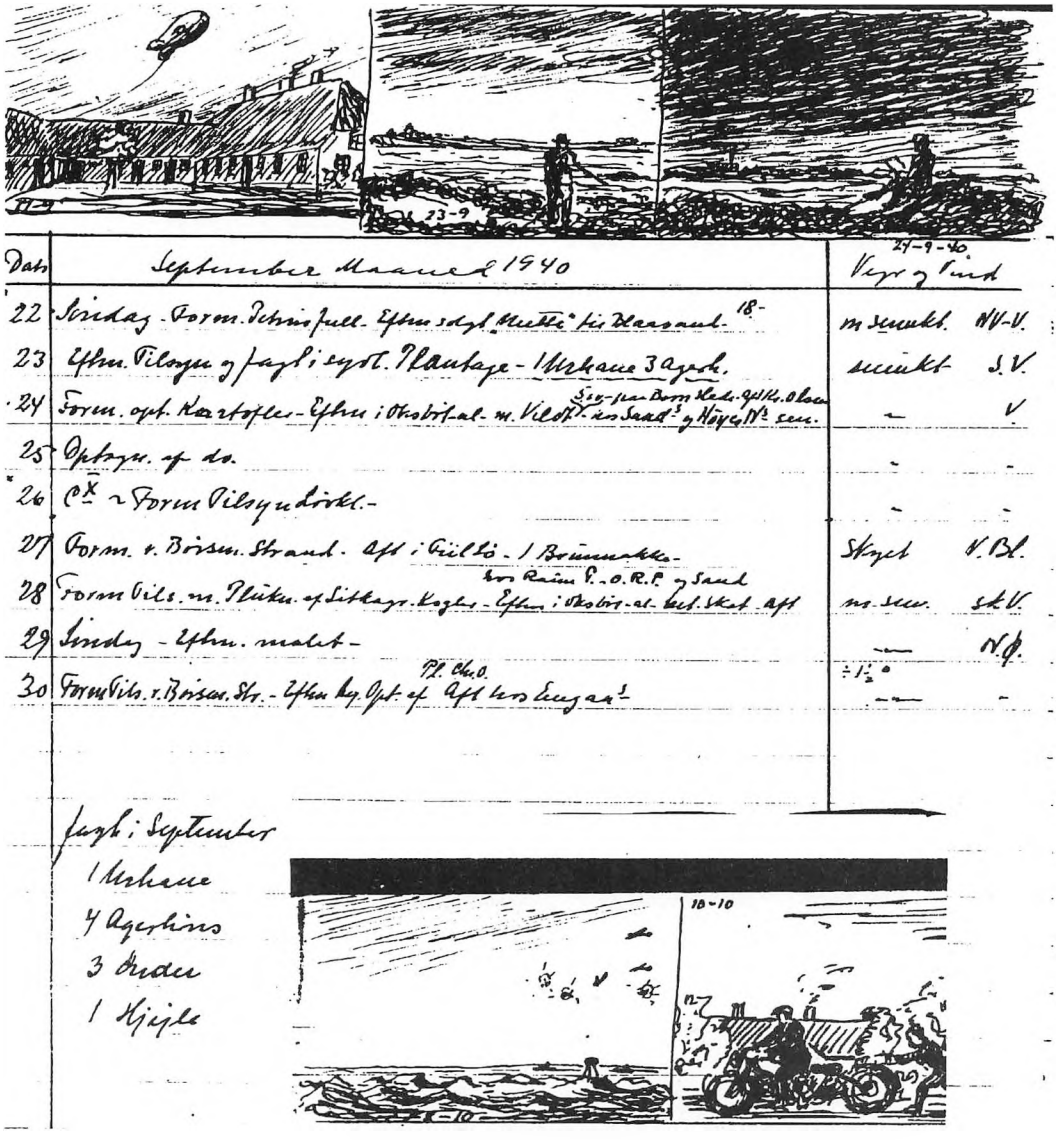

Fra Marius Andersens Dagbog – September 1940

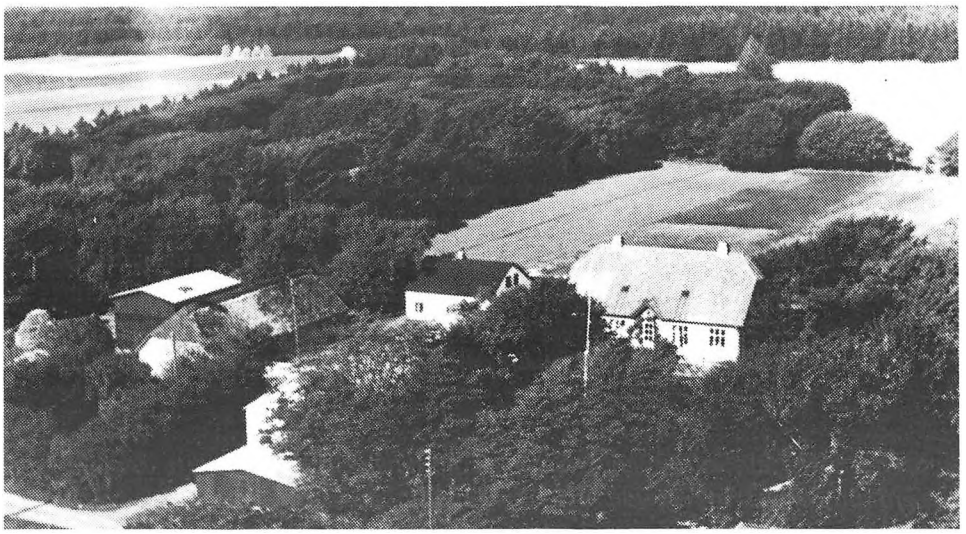

Plantørboligen 1913

Den 1. februar 1943 begyndte min ældste søster Inger på realskolen i Ulfborg, hvor vi alle fem børn efterhånden kom til at gå. Det må have været dyrt for mine forældre for den gang skulle man selv betale for bøger og undervisning. Jeg begyndte selv i kommuneskolen den 1. maj 1943. Omkring det tidspunkt havde tyskerne besat skolen, så vi gik til undervisning i de sidste krigsår hos Chr. Bak på gården Sø, hvor stuehuset var stort nok til at huse os. Vi blev hurtigt en flok uadskillelige drenge, som løb sammen udenfor skoletid. Erik Rytter, Valdemar Aastrup, kaldet Volle, Sigfred Madsen og flere andre var dem, jeg legede mest med. Verner Ravn var førstelærer og Thyra Fredskilde underviste de mindste børn. Ravns forgænger var lærer Rasmussen, som jeg ikke husker, men jeg ved han var en dygtig lærer. Han forestod en udgravning nord for kirken på plantagens areal. Her blev fundet tomter efter gårde, som skulle være blevet forladt under "den sorte død", pesten som i sin tid hærgede Europa. Udgravningsområdet lå lidt vest for "Frederik d. 7's vej" som er angivet på plantagekortet. I min tid kaldte vi vejen for "Frokostvejen", hvor Fr.d.7. og grevinde Danner skulle have indtaget deres frokost under deres besøg på Nr. Vosborg.

Far har altid ført dagbog, og disse bøger har jeg haft stor fornøjelse af at læse igennem. I to efterladte manuskripter til foredrag efter krigen skriver min Far om besættelsestiden:

"Det er ikke let med få ord at fortælle om den sværeste tid jeg har haft som plantør i Husby plantage. Min kone og jeg oplevede de første besættelsesår på Oksbølegnen. Den danske militærlejr lidt uden for Oksbøl var et af de mål, der blev besat den 9. april 1940. Vi var vidner til meget i disse første år, også ting vi - som danske - ikke holder af at tænke på. Så i november 1942 flyttede vi til Husby og vi nød at komme alt det vi havde set lidt på afstand. Vi fik ikke lov at leve i fred ret længe.

Efter Rommels inspektion langs den jyske vestkyst i sommeren 1943 flyttedes de tyske garnisoner ud til klitterne og i de første dage i november 1943 henvendte tyske officerer

sig her ledsaget af politibetjent Brøndum Jensen fra Ulfborg for at få anvist egnede pladser for en tysk lejr i plantagen. Der blev udset 3 pladser:
1. arealet lige nord for kirken, 2. ved Husby strand(afd. 10) og 3.ved Fjand, badehotellet og sommerhusene.

I begyndelsen blev tyskerne indkvarterede i skole, forsamlingshus og hos privatfolk, og vi trak vejret lettere, da de første barakker blev bygget.

Samtidig satte jernbanesabotagen ind og det blev vanskeligt at fremskaffe materialer. Dette resulterede i, at værnemagten den 20. december henvendte sig om levering af tømmer til opførelse af bunkers, og samtidig forlangtes rydning af arealer langs havklitten til minefelt. Plantagens medvirken ved denne skovning blev nægtet og den 22. december 1943 begyndte de tyske soldater skovning af sitkagran ved Bundgaard Have. Såsnart stammerne var afgrenede blev de fjernede og kørt til klitterne ved Husby strand. Hertil hvervedes folk fra sognet. Det var et trist syn at se så mange, selv store gårdmænd, der var mødt op for at bistå hermed.

Skovningen skete naturligvis under protest. Den 22. januar 1944 havde klitdirektør Thaarup, oberforstmeister dr. Wiedemann og jeg et møde med major Otto i Bjerghuse, men udover en omgang propaganda fra majoren fik vi intet resultat.

Efter at arealet ved Bundgaard Have var raseret krævedes mere træ og der anvistes gran af tarvelig beskaffenhed i afd. 6 og 18, idet vi ønskede at skåne den gamle plantage ved Husby kirke. I slutningen af februar var der ikke mere af det anviste tilbage og nu stilledes krav om gran fra afd. I (den gode del), idet man selvfølgelig gerne ville samarbejde for at skade mindst muligt. Et sådant "samarbejde" var nytteløst og Tyskerne begyndte så på egen hånd den 1. marts. Man kunne let mærke, at de ikke var glade for det. Den 2. marts 1944 var oberforstmeister Wiedemann her igen, denne gang sammen med skovridder Axel Sabroe, Boller, der var akkrediteret stiftamtmand Herskind som forstkyndig.

Først i april 1944 fik vi skovningen standset. Da var der ialt taget ca. 1800 kubikmeter tømmer og 19000 bunker udhugst. I foråret 1944 blev der lagt minefelter, et omkring lejren ved Husby kirke og et langs klitterne helt fra syd til nord. Da troede jeg ærlig talt ikke på, at Husby plantage nogensinde kunne blive til skov igen: en mængde af vort bedste træ var borte, ca. 50 ha. belagt med miner og hvad værre var, man kunne ikke tro på, at vi kunne undgå krigshandlinger og hvad dermed følger; men den 4. maj 1945 var alting pludselig forbi og alting var pludselig småting imod det store, at vi undgik krigen i vort land. Jeg havde mange spændende oplevelser under krigen. Èn af de farligste var da jeg beskyldte værnemagten for at have stjålet brænde, samt minefelterne. Èn af de fornøjeligste var radarstationen ved Bjerghuse".

I november 1943 fik vi selv indkvartering i plantørboligen. Fars kontor blev kontor for tyske officerer, og et loftsværelse var kvarter for 2 tyske soldater/oppassere. Det var en løjtnant Schäffer, og jeg synes endnu, jeg kan høre en oberleutnant Räder brøle i telefonen

	Januar Maaned 1944	Hjemmet
1	Nytaarsdag Fs.	
2	Søndag. Efter Bønnen i Kirke	
3	Efter m. Oberstleutnanten v. Bundg. Have Aft Regnskab	Blad
4	Form hendes Fravære hjem. Regnskab.	
5	Form Maanedsgt. Medd. om Mordtilfælde Kbh Kriminalp. Efter Tils. Aft hos Rytters Th	
6	Hell. 3 K.	
7		
8	Form Tils. Efter til Kbh Kriminalp. Regnskab i Udkast.	Blad og Bygge
9	Søndag Form. i Kirke. Aft Th. og F. i Biogr. Fri Fredag Fm. Egn og Fredags hos	Rasmussen og Inge.
10	Form Regnskab. Efter hos Valdem. Søndag Aft. St.	Frost
11		
12	Form. Tils v. Bundg. H. Efter Skovmose - en hos Rytters og Kollejet. al.	Kvist Blad
13	Tils. Efter Maanedsgt. Fredsfild Jg P.	Smedjop
14	Ann. Reb. og Tils. Efter hos Tils.	Smidt S.
15	Aft Besøg af Drewsens Rasmussens og Fredsfs	—
16	Søndag - Efter Besøg af Rytters	—
17	Form og Middt. i Skt. Nics. og Bjergh. hos Helen. Drewsen	—

Fra Marius Andersens Dagbog – Januar 1944

på den anden side af den omhyggeligt afspærrede dør. Også i Gunnars forpagterbolig var der soldater og ligeledes ved købmand N. P. Nielsen for enden af haven. Her var senere mange russiske soldater med mange heste. Den 5. januar 1944 kom meddelelsen om mordet på Kaj Munk. Far fik besøg af sin gode ven Poul Rytter, og jeg kan huske, de var meget alvorlige. I plantagen blev der skovet faskiner til mejerierne, og der blev taget stød op til brænde. Meget var rationeret, blandt andet tobak ;og det var et problem for min far! Opfindsomheden var stor, når det gjalt tøj og klæder, genbrug var udbredt. Sammenholdet under krigen er et kapitel for sig. Der blev knyttet venskaber som holdt i al fremtid. Det var mange aftener, der blev tilbragt sammen med familierne Rytters, Ravns, Aastrups, Vejbæks, familien Fredskilde, Bjerregaards og flere andre. Man kom hiananden ved i disse tider.

Den 25. august flyttede Rytters til København og det var nok i sidste øjeblik. Min far var ved købmanden, hvor han tilfældigvis hørte nogen spørge om vej til Glarbjerg, hvor Magny og Poul Rytter boede. Far fik travlt. En kvitteringsbog i lommen som alibi og afsted på cykel til Glarbjerg, men da var Rytters allerede borte. Den 4. september 1944 talte provst Aastrup i svensk radio. Efter at politiet var sat ud af spillet, blev der etableret et vagtværn, hvor blandt andet Peter Fredskilde, Thomas Vejbæk og min far var med. Jeg husker en natlig udrykning til Thyra og Jørgen Fredskilde, hvor berusede tyske soldater lavede ballade, og hvor min far måtte om og blande sig. Her var uniformen en god hjælp, for den respekterede tyskerne. Vejen til østfronten var kort, hvis en tysk soldat forbrød sig. I juni 1944 anlagde far og Jørgen Fredskilde og måske flere et beskyttelsesrum på plantagens areal lidt vest for Jørgen Fredskildes bolig. Jeg kan huske, jeg syntes, det var meget spændende. I juli 1944 udarbejdedes evakueringsplaner sammen med sognerådsformand Ole A. Olesen.

Om befrielsesdagene skriver Far i dagbogen

"Den 4. maj da vi hørte engelsk radio kom meddelelsen om tyskernes kapitulation i Danmark. Det var et af de store øjeblikke, noget som man egentlig ikke fattede helt ud. Børnene ville have flaget hejst, men jeg ville ikke risikere det. Næste morgen ringede kirkeklokkerne og flaget gik til tops. Alt arbejde var standset. Søndag formiddag den 6. maj pyntede vi kirken til festgudstjeneste, men prædiken faldt meget mat ud, syntes vi alle. Mandag morgen mærkede jeg tegn til opbrud hos russerne. Jeg tog op til købmand Højsvigs. På alle veje holdt tropper parat til afmarch. Højsvig gav vin i anledningen. Frihedskæmpere var posteret ved indkørselen til lejren. Senere på dagen fik vi overdraget vagten og i forening med Jørgen og Peter Fredskilde, Thomas Vejbæk og Lars Olsen fra Sdr. Nissum fik vi ordnet vagthold, de første var på 8 mand ad gangen. 4 ved kirken og 4 ved havet.Telefonvagt i kontoret det første døgn, men alt var jo roligt og snart indskrænkedes vagten betydeligt. Det var en travl tid, men vi havde mange hyggelige konferencer i kontoret, hvor der blev luftet en del oplevelser, der før skulle være hemmelige. Til transport af tyskernes kram fra skole og forsamlingshus "tvang" Thomas Vejbæk og jeg Rejkjær til at transportere dette gratis. Den 24. maj arriverede Rytters. De aflagde visitter hos Fredskildes og hos os. Gensynet fejredes med et glas cognac".

Tyske Vogn. til Bjergningen af Estrella Thoma Vejlerk 2/5

Maj Maaned 1945

1 Ubetalning - Hellens Dist.

2 Regnskab - Th. i Helsing - Berlins Fald. Hitler begået

3 Fromm Tilo i afs A - Efter Demon.

4 Kapitulering - Afs Meld. fr. Radio om Tyskernes Kapit. i Holland og Danmark

5 Kl. 8 Morg. Tyskernes i Danmark kapitulerer. Afs Fredsk. Th.

6 Søndag Fromm. Th. og Fredsk. spiser Kirke - Efter i Kirke - Afs Fredsk. Visit

7 Morg. Værnemagten afrejst! - Vagtarbejde

8 Vagtarb. - Vagtrapport. fra Fri Politi og Byen

9 " Fromm. 3 Tyskere anm. om Hjælp (100 Pakke og 2 Underoff.)

10 Kr. Himmelf. - Vagtarbejde

11 Afs. Rapp. fra Politim. Søndag - Efter Byttes Lilleng

12

13 Søndag Fromm Skydning fra Bane Afs do
P. og F. Fredskirken - samt Thom Vejlerk

14 Fromm i Lejren. Efter Mm. og i Lejren v. Hovt. Afs Fredsk. Kirken fra Helsing

15 Fromm. Ewins Petersen Frost Pedersen og Rik Christensen - Regnskab afs samt Orker.

16 Regnskab - Afs Lucas Vagtliste forig Fredskirke

17 Fromm v. Hovt - forig Fredskirke - Efter Regnskab - og ank. Hovt

18 Fromm. i Sdr. Nissm. Afs. Floden og Kir - Ubles. Fangen Skrivelse mm.

19 " Fangen Gjorde Rejse - Brev og en Lejrlomme og en Regnemi.

20 Pinsedag - Efter v. Gemmen. Th.

21 2. " Morg Kapt v. Hovt. Fromm Skyder. Afs. Kirkeklokken og Lucas

Selv kan jeg huske, at jeg var med far i lejren ved kirken kort efter befrielsen. Der var lavet betonvej rundt i lejren. Syd for denne var der flere store barakker til mandskab og materiel. At komme ind i materielbarakken var som at gæste Aladins hule, materiel og udstyr i overflod. Nord for omfartsvejen lå de nedgravede bunkers, afstivede med masser af granstammer fra plantagen. Løbegange og skydestillinger overalt, også på kirkebakken vest for kirken. Vest for lejren lå et stort minefelt til beskyttelse af lejren mod den invasion fra vest, som aldrig kom. Ved Brejdablik var indrettet en lyttepost med tilhørende bunker. Den nuværende Græmvej havde tyskerne cementeret ud til befæstningerne ved Husby strand. Hvor Bundgård Have vejen møder Græmvej lå en større barak, hvor der vistnok var udstationeret damer!

Englændergrave fra 2. verdenskrig
Thora og Marius Andersen

Tiden efter befrielsen stod i oprydningens tegn, både direkte og i overført betydning. Den direkte oprydning bestod i afvikling af tyskernes lejre og materiel. Jeg husker de store stabler af demonterede miner fra felterne. Der blev sprængt tysk ammunition ved klitterne. Pengeombytning den 21. juli 1945, hvor mange fik travlt! Afskedsparade for modstandsbevægelsen blev afholdt i Ringkøbing den 19. august. Der blev stiftet en skytteforening i Husby og indrettet en skydebane (måske tyskernes gamle plads?), hvor der var livlig aktivitet. I slutningen af året begyndte man at snakke hjemmeværn. Dansk Samling blomstrede indtil folketingsvalget i oktober 1947. Den 12. juni 1946 kunne man begynde at fjerne de mange pigtrådsspærringer omkring de tidligere minefelter ved Husby strand.

I klitplantagen havde man et stort arbejde med at slette sporene efter krigens voldsomme hugst. I de ryddede minefelter plantedes på den bedre jord mange løvtræer, som far nærede stor kærlighed til. Øst for vejen til Brejdablik, nuværende afd. 1823 d, plantedes således bøg fra Lundsgaard ved Kerteminde i det gamle minefelt. Planterne havde været længe undervejs med statsbanerne, og der blev udbetalt erstatning for skadede planter. Der er dog i dag en smuk bevoksning af bøg indblandet med andre arter. Vi talte allerede dengang om, at Husby plantage nok engang blev et åndehul på egnen, omgivet af sommerhuse, og det gik jo i opfyldelse.

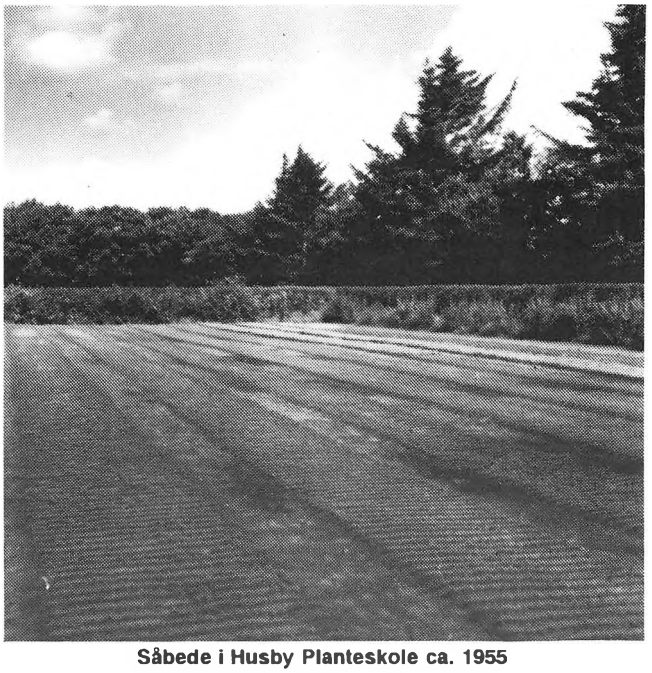

Såbede i Husby Planteskole ca. 1955

Planteskolen i Husby var fra gammel tid kendt viden om i klitvæsenet. Den første plantør Drewsen opfandt "Drewsens priklebrædt", som anvendtes i årtier ved udpriklingen af de spæde planter. I plantagen plukkede man kogler af fyrrearterne og af sitkagran om efteråret. Når foråret kom, blev koglerne lagt på frøbedsrammer, som var hævet ca. en halv meter over jorden. Forårssolen fik koglerne til at åbne sig, og frøene faldt på jorden. Fuglene kunne være slemme røvere af frøet, men vi børn kunne holde dem borte ved at knalde grydelåg mod hinanden, et afslappende job som godt kunne forenes med læsning af en bog! I 1950 holdt den lille grå Ferguson sit indtog, og mekaniseringen tog fart. Far opgav en del af sin tjenestejord for at få areal nok til den øgede planteproduktion. Produktionen blev afsat til Klitvæsenets plantager både mod nord og syd. Det var enten vognmand Lauridsen fra Sdr. Nissum eller Milter Pilgaard der stod for transporten, der godt kunne tage et par dage. Den faste stab i planteskolen bestod af både mænd og kvinder, som alle var meget trofaste i arbejdet. Maren Gade, Pouline Bank, Johanne Madsen hørte til de faste damer. Plantagens trofaste opsynsmand gennem mange år var Anton Kjær Madsen, der boede i Pilgårdhus. Theodor Halkjær, Arnold Vang, Reinh. Jensen, Klysner Hansen og Skov Frederiksen og hans kone Dagmar var med i mange år.

Midt i den gamle del af planteskolen lå "Runddelen", hvor nedfalden løv og ukrudt blev samlet og komposteret i lange striber. De blev omstukket flere gange i årets løb, og efter ca. 4 år var affaldet blevet til muld, der så blev spredt ud i de små planteskolefenner. Men denne økologiske drift hørte

Rejnholt Jensen og søn, Sdr. Nissum
håndtrykken rillemaskine før såning af frø
udviklet i Husby ca. 1955

den 31/7 1954 № 038

REGNING

Hr. Gs Palladium, Hellerup

fra Klitplantin M. Andersen, Hesby pr. Ulfborg.

112 Debet

	Kr.	Øre
Opførelse af stråtakket redskabshus og en fårefold samt nedtagning af kreaturbinder m.m.		
A. Bjerg Madsen: 84 Tim. 4/-	336	00
Reinh. Jensen: 25 - -	150	00
Svend Andersen: 4 - -	16	00
Tømrerhjælp		
Svend Reimer: 9 - 4/40	39	60
Kjeld V. Højvig: fliegift	7	40
" H.P. Nielsen: Sten og Fodtegning	15	93
Hesby Maskinfa.: 4 stk bånd 6/30	25	20
10 " stålgt. 3/-	30	00
18 - stænger 9/75	13	50
Tømrerhjælp		
9 Tim 5/-	45	00
Diverse	15	00
	643	63

Regning for opførelse af stråtakket redskabshus og en fårefold
31.7. 1954

dog op med mekaniseringen. Syd for Runddelen lå "Den hule hæk", to rækker klip-pede hvidgran med en smal vej imellem. Her havde vi mange spændende jagter på husmår, specielt var spændingen stor, når der var sporsne. Skindene kunne indbringe en pæn sum, specielt under og lige efter krigen. Sneppejagt var fars store lidenskab gennem mange år. I familien går endnu sagn om far og hans yndlingshund "Jette", en tysk ruhår, der var specialist i snepper. Den kunne den svære kunst at ringe snepper, dvs. presse sneppen ud imod skytten, der skulle stå bomstille. Mor blev blød om hjertet, når far sagde:"I en mands liv findes kun én kvinde og én hund"!

Marius og Eigil Thusgaard Andersen

Træopmåling

I træktiden om efteråret gik der ofte bud fra plantørboligen til jagtlejerne i Holstebro, at nu var sneppetrækket igang. Specielt til K.P.Nielsen på sygehuset, der var lige så bidt af sneppejagt som far. Jeg deltog så ofte som muligt i småjagterne, mest som tilskuer men senere også med bøsse og skød min første fasan som 15 årig. I november 1953 skød far 41 snepper fremgår det af dagbogen.

I en del år beklædte far hvervet som formand for klitplantørerne og måtte ofte rejse en del, således i september 1946, hvor han var til møder i landbrugsministeriet og finansministeriet. Mor var med og sammen beså de mange seværdigheder. På hjemmefronten var det familielivet, der var i højsædet. Mor har altid holdt meget af musik og fik tidligt mine søstre til klaverundervisning, og far brugte violinen ind imellem. Selv gik jeg også til klaverspil hos fru Aastrup, men Volle og jeg ville nu hellere tilbringe tiden i den store præstegårdshave. I forsamlingshuset var der mange aktiviteter, som dengang samlede mange. Foredrag og dilettant, salonskydning og skakspil var nogle af emnerne. Mine forældre var med til at stifte en læsekreds, dengang var biblioteksvæsenet ikke så udbyg-get. Bestyrelsen forestod indkøb af bøger, som blev omhyggeligt indbundne og derefter gik på omgang i sognet blandt læsekredsens medlemmer. Ved sæsonens afslutning blev bøgerne solgt på auktion. Min far lærte os børn at

spille skak, og for min bror Børge blev det den helt store interesse. Der blev afholdt små turneringer blandt andet mellem Husby og Torsminde, Sdr. Nissum og Ulfborg. Skoleinspektør H. C. Boddum på realskolen i Ulfborg var lidenskabelig skakspiller og inviterede ofte Børge til spil efter skoletid. I flere år gik Børges påskeferier med skakturneringer, som kulminerede med Danmarksmesterskabet i skak i landsholdsklassen i påsken 1952. Han deltog herefter i et væld af udenlandske turneringer, som bragte ham til fjerne lande som Israel og Cuba. Poul Rytter underviste i flere år i tegning og maling for interesserede i Holstebro, og far deltog i nogle år ivrigt i undervisningen og mindedes altid denne tid med stor glæde. Han havde allerede lavet sine første oliebilleder i Kærgaard, og de mange små vignetter i dagbøgerne siger meget om glæden ved at tegne.

Nr. 6 i 3. række: Marius Andersen
Nr. 4 i 4. række: Klitdirektør P. Thaarup

I 1953 blev far våbenmester i Hjemmeværnet, og der blev indrettet depot i laden i plantørgården. Mor blev lotte i 1954, og de var aktive indtil slutningen af 1960'erne. I nogle år blev der afholdt meget stemningsfulde Sct. Hans fester ved plantørboligen. I juli og august måneder 1954 blev Kaj Munks "Ordet" optaget på egnen med Carl Th. Dreyer som instruktør. Plantagens folk opførte en fårehytte i klitterne ved Husby strand, som

skulle indgå i filmen. I 1957 i oktober blev "En profil af Husby klitplantage" udsendt i radioen med far som beretter og Chr. Torpe som interviewer.

Ved 100 års jubilæet i 1958
Her ses blandt andet klitdirektør P. Thaarup, fru Thaarup samt Thora og Marius Andersen

100 års jubilæum på festpladsen ved vejen til Brejdablik,
hvor der tidligere også holdtes Grundlovsfester

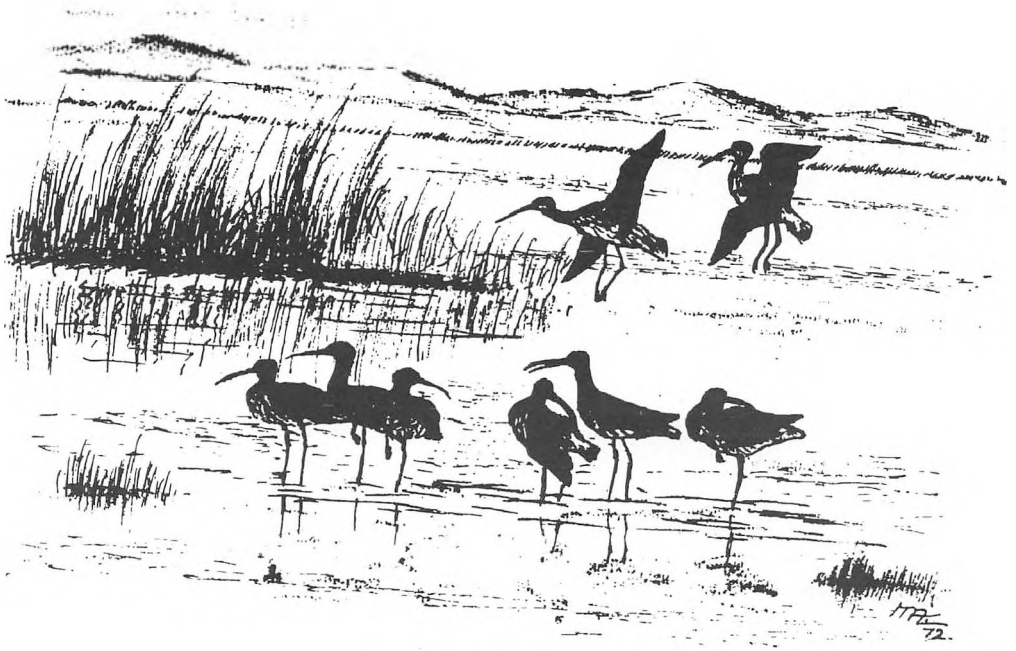

Regnspove ved klitterne

Marius Andersen 1972

Den 15. juli 1958 kunne Husby klitplantage fejre 100 års jubilæum med deltagelse af bl.a. klitdirektør Poul Thaarup med familie og rigtig mange fra egnen. Festen startede med afsløring af mindestenen på vejen til Brejdablik, lagt symbolsk ved foden af en klit: her stoppede sandflugten! Stenen var hugget af stenhugger Westergaard i Lemvig. På den gamle grundlovsfestplads nedenfor bakken var der opstillet bænke og talerstol. Siden fortsatte festen i Husby Sognegaard, der just var indviet den 20. juni samme år, udsmykket med Poul Rytters dejlige profil af klitterne, plantagen og egnen indenfor.

Familiemæssigt var 1950'erne en lang og god periode. Mine to ældste søstre blev gift på samme dag den 13. august 1950. I tiden derefter husker alle vi børn plantørboligen i Husby som det faste punkt for højtiderne. Mor som den der gjorde højtiderne til lækre oplevelser, og far som patriarken i familien! Havekredsarbejdet var en af mine forældres store interesser og far blev formand for den lokale havekreds i 1957 og der var meget ofte besøg fra andre havekredse i planteskolen og plantagen. I 1968 blev far valgt som kredsformand for havekredsene i regionen og samtidig medlem af Det jyske Haveselskabs hovedbetyrelse. Johs. Bertelsen fra Struer var kredsenes konsulent og fars gode ven. I 1969 købte mine forældre grund af staten og byggede hus der. Der blev brugt mange timer på have og omgivelser til "Vesterlund", som huset kom til at hedde. Den 1. april 1971 tog min Far sin afsked som klitplantør ved Husby plantage efter 29 års virke. Fars otium blev desværre ikke langt. Han døde den 23. november 1972. Men "Vesterlund" blev min mors bosted gennem mange år.

Jeg selv begyndte min uddannelse til skovbrugsfaget den 1. april 1953 som elev hos skovfoged Hartkopf i Hoverdal plantage. Der var ingen tvivl hos mig, jeg måtte være plantør i klitvæsenet, et valg jeg ikke har fortrudt. Selvom jeg ikke længere boede i Husby, bortset fra ferier og en periode før militærtjenesten, fulgte jeg alligevel livet i Husby og plantagens udvikling. Det har altid glædet mig at se den gode udvikling plantagen har gennemløbet. Den er blevet netop den oase, vi alle forestillede os. Frugten af flere generationers virke. Vel findes der meget bedre skov rundt i landet, men at gå tur i en klitplantage, med havets næsten altid nærværende brus i øret, ad snoede veje i en skov med meget stor variation såvel terrænmæssigt som træartsmæssigt, vil altid være en oplevelse.

KLITPLANTAGEN BRØD VINDENS MAGT

Af Børge H.Larsen, Kristelig Dagblad 11.4.92

Store naturværdier er skabt og bevaret i Husby Klitplantage.

Peter Eilskov Jensen på vej mod klittoppen ved Grem

På denne forårsdag drager vi ud til Vester Vov - Vov og Husby Klitplantage, der ligger vest for Ulfborg. Den strækker sig over et område på 1100 ha.

Klitplantør P Ejlskov Jensen byder os velkommen, og han vil tage os med på tur i dette meget afvekslende og spændende stykke Danmark.

Til indledning udtaler klitplantøren: "*Jeg har været glad for at være her, og den glæde vil jeg gerne dele med jer*".

I den del af plantagen, den beskyttede del, kan næsten alting gro. Her er masser af kristtorn. De gamle folk har plantet et par af de stedsegrønne buske, og så har fuglene spredt dem. Klimaet er mildt her, men der er hårdt brug for læ. Det ser ud til, der i dag er politisk vilje til at satse på skovklimaet, da man ønsker at støtte tilplantningen af marginale jorder.

Skovmiljø blandt ædelgraner

Den sydøstligste del af Husby hviler på en udløber af en bakkeø (moræne); mod nord og vest er der hævet havbund. Det hele er dækket af sandlag af varierende tykkelse. Man snakker meget om skovdød, siger klitplantøren, men det er min opfattelse, at herude skyldes skovdøden, at vi har plantet de forkerte træarter.

Vestligste bevoksning, bjergfyr, der bærer præg af vind og gus

Lidt før vi når stranden, ser vi inde til siden " Skavemose". "Enhver so er glad for sine grise", og sådan er jeg kommet til at holde af dette sted, gennem de mange års virke herude.

Vi når nu ud på stranden. Havet arbejder sig ind, og vi kan se bunkerne fra anden verdenskrig, der dengang lå oppe i klitterne, de ligger nu nede på stranden. Havet skærer meget forskelligt af år efter år, men over en årrække giver det en jævn kystnedbrydning. De store cementklodser af gamle tyske bunkers, lader man være; om 50 år ligger de ude i havet.

Vi finder herude rav, som et minde om de træer, der voksede her for 50 millioner år siden. Der voksede dengang en ravfyr. Det, der faldt til jorden, forsvandt, men det, der faldt i vandet (floden), blev bevaret. Ravet blev transporteret med floder ud i Vesterhavet, hvor det blev ekstra hærdet; vi har også jordrav, der ikke er så fint.

Klitsø ved Grem. Lavvandsland højere ph end i skovsøer andet dyre- og planteliv

Klitplantøren indrømmer: "*Jeg forstår godt guldgraveren, der solgte kone og børn for at købe skovle og spader. Jeg går derned på stranden hver gang , der er chance for at finde rav. Store stykker finder man ikke mange af, men de små stykker finder vi ofte. Elektron betyder rav på græsk; de gamle kaldte det sol. Jeg sætter ravstykker i kæder og pudser dem, så ser man mange spændende ting*".

Hvis man tror man er noget, skal man tage herud, når det stormer. Man fylder ikke mere end prikken på spar es. Det er elementernes rasen, når stormen spiller op. Man kigger ind i en stor gryde, der koger. Det er en virkelig heksekedel!

Det mindste, man piller ved kysten, giver effekt. Man sikrer de steder, hvor de største værdier er på spil. Her har vi en vigende kyst, mens man syd for Hvide Sande, har den kyst, hvor der lægges materiale til.

Der er meget oprindeligt ved havet, som tiltrækker danskerne; en vandring langs havet er balsam for sjælen. De lokale folk har respekt for havet; der er næsten altid turister, der drukner.

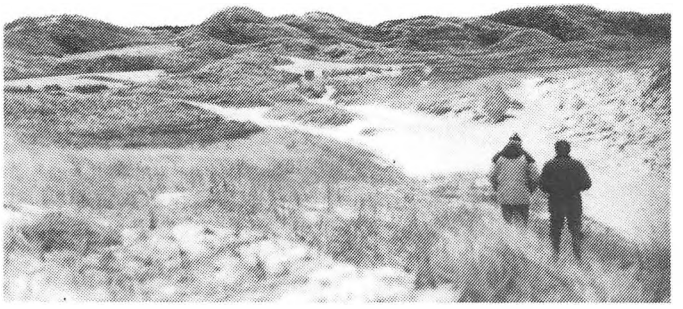

Husbyklitterne set fra "Raketvejen" – vest for plantagen

Vi stopper op ved krogede skovfyr. Ejlskov Jensen siger: *"Jeg vil gerne vise jer et vestjysk skovbryn. Træerne her 60-70 år gamle. Det yderste af bevoksningen får vi aldrig noget ud af, men det er nødvendigt for det bagvedliggende. Skovbrynet er menneskeskabt, men noget af det mest naturlige vi har.- I dårligt vejr trækker turisterne ind i skoven. Vi vil gerne satse på at lave en så varieret skov som mulig. En ha skov er 10 gange så meget værd som et stykke hede."*

Vi kom gennem den hvide klit, hvor hjælmen trives. Så sker der en forsuring af jorden, og vi får den grå klit med en lavere surhedsgrad (Ph.). Fra denne sø er der hverken af- eller tilløb. Ph-værdien er kun 5, men ved at tilføre kalk er den nu 6,5; og der er kommet en varieret vegetation, ca. 15 forskellige vandplanter. Her findes forskellige frøer og tudser, og der er udsat gedder, ål og aborre. Aborrer bliver der for mange af. Der er en ret stor produktion i så lille en sø.

Vestjyllands vestligste bøgeskov plantet ca. 1945
I 1996 sprang det første træ ud 1. maj

Ved at grave i jorden har man fundet potteskår. Plantøren viser et skår, der går tilbage til middelalderen. Før sandflugten har her boet folk. Der har været mennesker her langt tilbage i tiden, det vidner kæmpehøjene om, der ligger begravet inde i klitterne.

Da vi kommer lidt ind i plantagen, ser vi østrigske fyr, som man plantede i

starten, men så gik der sygdom i dem, og der udgik et cirkulære, der påbød, at man skulle rive planterne op. Dog nogle af dem, der stod fint, overlevede og blev kønne.

Skovfyr i Husby Plantage

Vil vi opleve løvspringet i nåleskoven, skal vi følge klitplantøren ind i den velduftende lærkeskov. Vi kommer ind i den rigtige skov, og det får Ejlskov Jensen til at udbryde: *"Her har vi det, som vi stræber efter. Den frodighed, man oplever her med kaprifolie, skovbunden, der er blød og dejlig at træde på. Det er noget, der er dannet siden 1858, da man begyndte tilplantningen. Her er anvendt mange forskellige træarter. Ved at bruge fyrrearter kommer der mere lys til skovbunden og dermed flere urter og med løvtræarterne kommer der endnu flere. Østrigske fyr er museumsgenstande, der ikke må hugges. Vi ønsker at drive dette område ved plukhugstdrift.*

Vi kommer nu til den mindesten, der blev rejst, da plantagen fyldte hundrede år i 1958. Man har haft planteskole her i alle de år. Dengang lavede man grøngødskning i de arealer, der ikke var planter i. I denne del, den ældste, slås vi ikke så meget med ukrudt som i den yngre del. Bagved ser vi bøge, der kan springe ud allerede d. 22. april.. De lokale folk bruger skoven meget, og det er, fordi de fleste familier har været med til at plante og pleje skoven. Bøgene, vi ser, er plantet lige efter anden verdenskrig. Tyskerne byggede træbunkers her, så de kunne opholde sig her, "når der ikke var englændere ned på stranden".

Bagved ser vi plantagens stolthed med almindelig ædelgran; her har vi et passende lag sand over morænen. Sitka-granerne der imod dør, og dem bliver vi nødt til at fælde. - Ved at lysne i ædelgranerne kommer der unge planter frem; der står lidt birk imellem. Vi vil gerne have en etageret skov, og denne del af skoven bliver betragtet som lystskov.

Ædelgraner – tynding og tømmer

Mindesten

Ædelgranerne er kønne at se på, men de er også penge værd. Endelig tager plantøren os med ind i lærkeskoven, der dufter så dejligt.

På 125 år har vi lavet biotoperne om. Vi vil opdage, at træerne år for år gror bedre og bedre. Man må respektere de folk, der har været med til at rejse dette menneskeskabte stykke natur, som i dag er til glæde for så mange!

Ca. 100 årig sitkagraner bag præstegården
Skovens tykkeste graner

25 ÅR I HUSBY KLITPLANTAGE

Af Peter Ejlskov Jensen, Klitplantør

Plantør Ejlskov Jensen i sit kontor maj 1996

Pr. 1. april 1971 ansatte den daværende landbrugsminister Henry Christensen mig som klitplantør i Husby klitplantage.

På dagen rullede vi i 2 personbiler, og med et beskedent flyttelæs, 2 1/2 små drenge og 2 hunde ind på gårdspladsen ved Bækbyvej 2 i Husby. Gårdspladsen var nyrevet, og det unge par, der passede butikken i overgangsperioden, havde aftensmaden klar! God velkomst.

Jeg kendte ikke ret meget til Husbyområdet, idet jeg havde været ansat i 10 år som klitplantør-assistent i Thy. Min holdning var på daværende tidspunkt, at vi ville være i Husby i 2 - 3 år, og så søge en anden stilling. Men jeg blev klogere ----- gode dygtige medarbejdere, tolerante og rare naboer, en enestående barsk og smuk natur, med hav, klitter, skov, fjorde og søer, gjorde, at vi alle 5 hurtigt voksede helt fast.

Bækbyvej 2
Plantørbolig

Vore 3 drenge er ganske vist spredt for alle vinde nu; men de nyder at besøge os i ferier og week- ends.

Meget hurtigt solgte vi den ene bil, da min kone valgte at være hjemmegående, mens drengene var små. Det var vi meget glade for den gang, og er det ikke mindre i dag.

Arbejdsmæssigt er der sket utrolig mange forandringer i de 25 år. I 1971 var der 5 ansatte ved plantagen, heraf de 2 kvinder. Ret hurtigt voksede antallet på grund af planteskoleudvidelse og beskæftigelsesarbejder. På et tidspunkt var der 35 ansatte, incl. en skovtekniker som medhjælp.

Plantøren ved guldregn
Guldregnen er fra ca. 1858

Det blev jo til syne i plantagen, hvor tyndinger og nyanlæg af kulturer, af især skovfyr og eg ændrede billedet. Så sidst i 80erne blev beskæftigelsesarbejderne indstillet, skovteknikeren afskediget og bevillingerne nedskåret. Som kronen på værket blev planteskolen nedlagt først i 90erne. Det var alt sammen negativt, og næsten ikke til at bære.

Den anden vej tæller, at der i årenes løb er tilført plantagen store arealer. Først fra fredningsplanudvalget: Masser af "parkeringsarealer", Strandgaarden og et større areal i Nørre Lyngvig. Dernæst er der opkøbt arealer i Fjand området, med ganske dejlige strandenge incl.del af Fjandø og Kollingø. Her er et imponerende fugleliv.

Sidst men ikke mindst får plantagen et meget stort areal i Vest Stadil Fjord. Med vandflader, rørskær og vådenge. Samtidig er der sket det, at Sandflugtskommissionerne er nedlagt, og administrationen af sandflugten i Ulfborg - Vemb og Ringkøbing kommuner er lagt ind under plantagen.
Desuden har vi fået tilsynet med strandede hvaler og andre havdyr + olieindsmurte fugle.
En blandet landhandel!

"Pilgaardhus" Assistent- og opsynsmandsbolig ca. 1880

Selve plantagen har udviklet sig meget i de 25 år. På steder er plantagepræget ved at forsvinde, og det ligner mere og mere skov. Det vil sige at økosystemet er ved at fungere, med en utrolig variation i plante-, dyre- og fugleliv. Jeg vil kort nævne: kronvildt, råvildt, ræv, grævling, mår, lækat, brud, ilder, mink og hare.

Jagten i Husby drives af et konsortium på 7 mand underlagt klitplantørens tilsyn, der altid ved, hvornår der er jagt i skoven.

Årligt afholdes der 5 selskabsjagter, og de 7 lejere må komme efter aftale. I gennensnit skydes ca. 10 rådyr, hvoraf de halve falder udenfor plantagen, hvor skovens naboer driver pyrschjagt. I de sidste år er der kun skudt omkring 30 ræve. Sneppejagten er jo en specialitet for en dreven jæger med hund, og ofte er her store mængder på træk af disse dejlige fugle.

Planteløsner

Frederik d. 7. Vej (Frokoststien)
Frederik d. 7. besøgte nyplantningerne 1861
ved et besøg på Nr. Vosborg

Plantelivet er beriget med linnæa og knærod, begge ret sjældne i Danmark; men mere almindelige i Sverige, og mit bedste gæt er, at snepperne under efterårstrækket har haft frø af disse 2 med nordfra.Her på egnen er der ret mange, der påstår, at de har Danmarks vestligste bøgeskov. Det tager jeg helt roligt, for den står i Husby. Plantet i 1946 på et areal syd for Brejdablik, hvor tyskerne havde ryddet skoven og opført træbunkers under krigen.

Svampefloraen er rig - i de første år samlede jeg masser af svampe; men efterhånden er vi blevet mange om buddet.

Fuglelivet er et helt kapitel for sig. Den varierede skov med løv og nål i mange forskellige arter blandet ind mellem hinanden giver livsbetingelser for næsten alle danske arter + en del trækkende fugle i forår og efterår. Insektlivet er også spændende: For eksempel er der i lærkestykket til venstre først på Fennevej den tætteste bestand af myretuer af den store røde skovmyre, jeg i mit liv har set.

Når man læser foranstående, er det meget mærkeligt at tænke på, at i 1858 så arealet nord for kirken ud som de yderste havklitter i dag. For mig at se, er plantagen en oase i det vestjydske landskab med særdeles rige udfoldelsesmuligheder for dyr og mennesker.

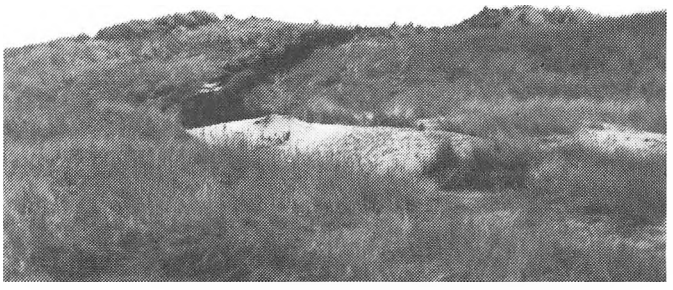

Risbelægningen i klitterne beskytter mod vind og turister

I de 25 år er der sket en eksplosiv udvikling i publikums brug af området. Vi har selv hjulpet godt til ved at anlægge: veje, gangstier, cykelstier, ridestier, P-pladser, damme og søer.
De lokale beboere har i hele perioden brugt arealet meget: Det er deres skov, og det er godt, for dét man holder af, passer man på.

Eksplosionen i det øvrige publikums antal kommer af en stærk udbygning i de nære sommerhusområder, og en stærk stigning i eendagsturismen.

Men--- den største samfundsmæssige værdi ligger netop i, at en skov kan "gemme" mange flere mennesker end det åbne land. De fleste gangstier er lavet ens-rettede, så der kan være mange på den samme tur, uden at de ser hinanden.

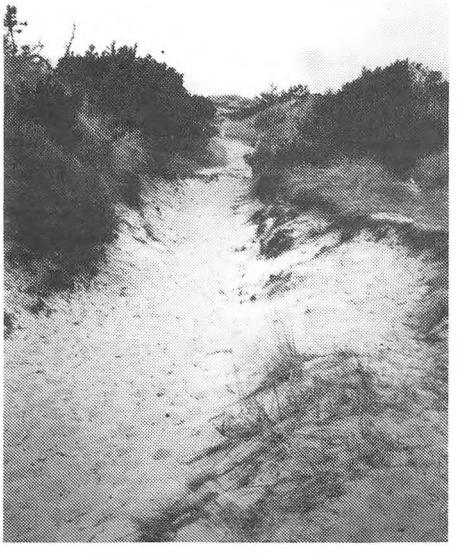

Raketvej mod Fjand ved Grem

Tykkeste eg fra 1858 – agernsået

Plantagen har ca 6 km. strandbred, og her har vi anlagt vejadgange, P-pladser og stier med mere. Det giver desværre forøget konkurrence om det rav, der kommer ind! Ravsamling er jo fri næring - den, der ser det først, er ejermand.

Fremtiden for området

Mig som klitplantør nogle år endnu. Stadig rolig udbygning af turismen. Stabilisering af skoven med skovfyr og eg i vest og endnu større variation i øst. Vi har faktisk alle træarter incl. kristtorn.

"Urskov" med lav, mos og engelsød i gammel eg i skovens ældste del

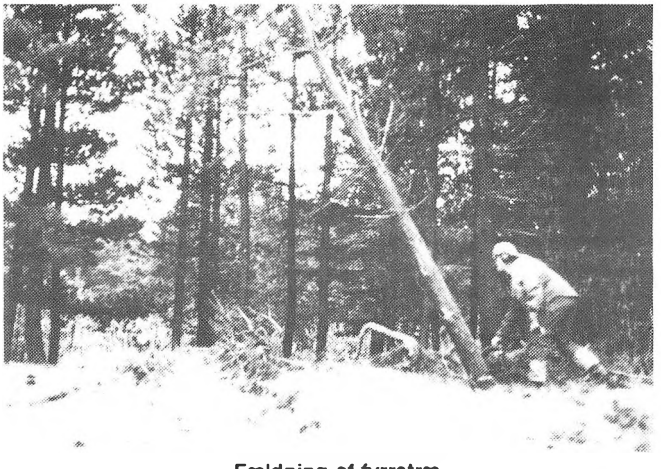

Fældning af fyrretræ

Også Husby Plantage har indtægter af skovning, hvor man leverer træ til papirfremstilling, tømmer og brændsel, men ikke til flies, idet man gerne ser grene og kviste med videre indgå i skovens kredsløb, så der ikke tilføres kunstig næring.

Man tilstræber at skove op til 2.000 kubikmeter træ hvert år.

Da man startede plantagen, var formålet at dæmpe sandflugten. Senere blev træproduktionen det vigtigste. Tænk blot på brændsel under 2. verdenskrig.

I dag er den langt vigtigste funktion at give oplevelser, ly og læ for publikum. Min vigtigste opgave i dag er at få tingene til at fungere for publikum; men hvad fremtiden vil bringe er svært at sige - blot må man tage nye opgaver med positivt og åbent sind. Det er jo demokratiet, der bestemmer, hvad samfundsejede områder skal bruges til.

Jeg kan blot give velmente faglige råd. At vi er glade for at være her, illustreres bedst af at vores pensionistbolig ligger på Bækbyvej 5 !

Nuværende træbestand 1996

Træart/anvendelse	Areal
BØG bøg	7.30
EG eg	76.40
BIR birk	3.70
ALØ diverse løvtræ	2.00
EL el	0.40
SGR sitkagran	113.10
OMO omorika	5.40
HGR hvidgran	0.60
ÆGR ædelgran	18.00
NGR normannsgran	9.60
NOB nobilis	1.70
BJF bjergfyr	266.30
SKF skovfyr	1844.70
COF contortafyr	129.20
FBF fransk bjergfyr	11.10
ØSF østrisk fyr	4.20
LÆR lærk	3.20

Produktiv skov	Areal
KLI klit	265.20
STG strandeng	186.40
LYN hede	137.50
STB strandbred	82.00
ENG eng	72.00
SLE slette	42.10
AGE ager	35.80
AAN anden anvendelse	25.90
KÆR kær	18.50
KRT krat	15.30
VEJ vej	14.00
BRL brandlinie	12.50
MOS mose	8.00
GRÆ græs	6.80
SØ sø	3.80
HUS hus og have	2.80
UKU afdrifter	0.60
DAM dam	0.30
VLB vandløb	0.30
Ubevokset	929.80
Total	1766.70

Kilde: Skov og naturstyrelsen

Tykkeste træ blandt ædelgranerne – fældet vinteren 95/96

Plantør Ejlskov Jensens yndlingsplads mellem nyplantede hjælme ved Grem

De 6 Klitplantører

J. A. Drewsen
f. 12/7 1832, d. 14/6 1881
Plantør ved Husby Klitplantage
1858 – 1881

J. Garnæs
f. 10/11 1846 d. 20/3 1895
plantør ved Husby Klitplantage
1851 – 1896

J. L. Freuchen, Husby
f. 21/4 1863, d. 23/10 1911
1896 – 1911

Plantør Aage Drewsen
f. 21/9 1872, d. 9/11 1962
1912 – 1942

Plantør Marius Andersen
f. 29/6 1903 d. 23/11 1972
1942 – 1971

Plantør Peter Ejlskov Jensen
f. 15/7 1937
1971 –

Som afslutning vil jeg fortælle en solskinshistorie

En flok haveforeningsfolk fra Husby, Sdr.Nissum og Staby var i 1970 på havevandrings-udflugt. Omkring 60 personer forlod ved 19-tiden Staby i en række personbiler; det var dejlig sommer og sol, og der var fin stemning. Vi skulle nordenfjords, det vil sige til Klinkby for at bese to særlige haver. Foreningens tidligere formand, plantør Marius Andersen, der gennem mange år gjorde et fornemt stykke arbejde for De jyske Havekredse, var med i følget.

Da vi kom til Bøvlingområdet, rullede pludselig en kold og fugtig tåge ind over området, som der jo ofte gør på disse kanter midt i juni. I den første have fik konsulenten ro til at føre os rundt, men vi blev kolde. Vi kom til en meget flot have, der var anlagt i en tidligere grusgrav, og nu var det ikke længere vejr til at forlade bilerne for dem, der ikke havde overtøj med; men halvdelen af os holdt ud. Vi blev våde og meget kolde. Vi drog direkte til restauranten ved Bovbjerg, hvor man havde været nødt til at sætte varme på lokalerne. De fleste af os kom til hægterne igen, men kørte hjem med varme i bilerne. Tågen holdt sig til Fjand, måske lidt længere, så dukkede solen op igen, og da vi kom hjem til Staby, satte vi os ude i haven i en af de dejlige lyse nætter og nød livet til efter kl 12 sammen med nogle af de andre deltagere. Dengang var vi enige om, at Husby Klitplantage måtte have æren af, at Stabyboerne kunne lune sig i læ bag klitter og træer. Det har vi faktisk ofte fornemmet siden. At det så i følge klitinspektør P. Thaarup måske skyldes klimaændringer er en anden sag, sikkert er det i hvert fald, at havgusen, som i min barndom ret tit nåede 8 mil ind i landet, nu kun sjældent når ret langt ind, og her i Staby mærker vi den sjældent. Det er dog mærkeligt, at en sådan klimaændring netop falder sammen med at mange klitplantager langs hele vestkysten fra Rømø til Skagen har vokset sig fast, og nu ikke alene er til stor glæde naturmæssigt for såvel indfødte som turister året rundt, men også tæller med som værdifuld miljøbevarende faktor, hvor skovarealet i mange andre lande mindskes år for år.

Det har selvfølgelig her været opgaven at gøre opmærksom på det store pionerarbejde, der er gjort gennem 140 år omkring Husby Klitplantage og især i Husby Plantages Planteskole, der først af alle udviklede metoder til massefremstilling af hærdede planter, der kunne klare sig. Herfra er der blevet solgt utrolige mængder af småplanter til klitvæsenets plantager langs hele kysten. Den første plantør J. A. Drewsen opelskede sin egen planteskole på lidt bedre jord bag klitterne, han rationaliserede og opfandt redskaber, som var med til at give næring til hele processen med at skabe disse vestjyske skove og økologisk set fornemme fristeder, hvor produktionsskov omgives af store arealer af det, der nu langsomt får lov til at blive til natur i nogen grad på egne betingelser. Det bliver spændende at se flora og fauna udvikle sig i en art nordisk urskov.

Redaktøren

Agre i Husby Planteskole foråret 1996

Rettelser til årbog 1996

På grund af misforståelser sidste år og mindre kommunal tilskud til Egnshistorisk Studiecenters udgivelse af årsskriftet, blev der en del fejl under nødvendig omskrivning af materialet, hvad vi meget beklager, og hvilket fik os på ideen at udgive et særnummer om Husby Klitplantage.Udover ombytning af artikler, blev der opgivet forkerte forfatternavne i to afsnit. I opremsningen af fødte børn i Johanne og Johan A. Drewsens hjem er der glemt Peter, født 1870. Ved ansættelse af J. A. Drewsen var det Chr. Drewsen fra Strandmøllen, der af Riegels blev spurgt, om han måske havde en egnet mand til stillingen i Husby.

Vi har ansøgt en række fonde og institutioner om tilskud til udgivelse af hæftet om "HUSBY KLITPLANTAGE", og i skrivende stund har vi ikke hørt fra to af disse fonde Når det alligevel lader sig gøre at trykke historien, skylder jeg stor tak til Husby Sogneforening, Husby Grundejerforening og Turistkontoret i Ulfborg, hvor man har stillet garantikapital som sikkerhed, så vi kunne komme igang. Vi håber stadig på positiv resultat fra fondene, hvoraf en i januar uddeler penge, der især går til skovhistorieformidling. Hvis det lykkes at få penge fra fondene, må vi selvfølgelig være forpligtede til at takke offentligt i egnens dagblade.

Rudolf Uhre

Kan en apoteker i Ulfborg opnå selv det tarveligste udkomme?

Af John Smidt

Den tvivl som afspejles i ovenstående spørgsmål kom faktisk til udtryk, da man for godt 125 år siden skulle tage stilling til, om der i Ulfborg - eller Ulfkjær som det hed dengang - skulle oprettes et apotek.

Historien er den, at sognerådene i Staby og 14 andre sogne i Ringkøbing Amt i 1871 havde ansøgt om, at der måtte blive oprettet et apotek ved Ulfkjær kro eller i nærheden af samme. Som begrundelse anførte man den lange afstand til apotekerne i Holstebro, Ringkøbing og Lemvig. Hertil kom, at egnens første distriktslæge året i forvejen var flyttet ind i en nyopført lægebolig lidt syd for kroen.

Når sognerådet i Staby her nævnes ved navn frem for de andre sogneråd, skyldes det ikke, at den, der skriver disse linjer, selv er Stabybo, men at netop dette sogneråd synes at have spillet en central eller i hvert fald en formidlende rolle i sagens udvikling. Det fremgår således af Ulfborg apoteks "fødselsattest" - en original skrivelse fra d.18. juli 1871, som i dag beror på apoteket - at meddelelsen om, at det havde behaget Hans Majestæt Kongen *"allernaadigst at bifalde: At der i Ringkjøbing Amt ved Uglkjær Kro, eller i nærheden deraf, indtil 1/8 Miils Afstand fra Distriktslægeboligen må oprettes et nyt Apothek..."*, oprindeligt er tilstillet Staby sogneråd, som derefter forventedes at lade meddelelsen cirkulere til de 14 øvrige sogneråd.

Nu vidste man godt, at apoteket ved starten ville blive landets mindste, og fysikus, som den tids øverste embedslæge blev benævnt, havde da også anmodet de tre apotekere i Holstebro, Ringkøbing og Lemvig om at udtale sig i sagen. Og alle var de enige om, at en apoteker i Ulfkjær ikke kunne opnå selv det tarveligste udkomme! Om man fra øverste myndigheds side har set denne udtalelse som udtryk for brødnid, vides ikke, men i hvert fald begrundede man oprettelsen af Ulfkjær apotek med, at lægedistriktet (som jo var blevet etableret året forud) "først faar sin rette Betydning, naar der skaffes Befolkningen lettere adgang til at erholde Medikamenter."

Den 22. september 1871 udstedtes den første bevilling til cand. pharm. J.C. Lauritzen, og - som det fremgår af apotekets "fødselsattest" - skete det *"under de ved allerhøjeste Resolution af 23. December 1842 bestemte Vilkaar."* Vilkårene var, at bevillingen, eller privilegiet, var "personlig". Før 1842 var privilegierne "reelle" og kunne gøres til genstand for arv eller salg. Den ny type bevillinger, hvortil Lauritzens altså hørte, var derimod knyttet til en bestemt person. Hvis apotekeren døde eller afgav sin bevilling på grund af alder eller af andre årsager, ville den overgå til staten. Herfra indkaldte man så ansøgere til apoteket og tildelte bevillingen til den, som skønnedes bedst kvalificeret. Og sådan har vilkårene været for alle efterfølgende apotekere på stedet.

Ulfkjær apotek ved landevejen Ringkøbing-Holstebro. Huset bagved er Skakhus, bygget i 1881. Bevoksning, Skakhus samt småpigerne taler for, at fotografiet er fra o.1900. På det tidspunkt, billedet blev taget, havde apoteket altså ligget her i hen ved 30 år – oprindeligt på en bar mark. Den yngste af pigerne er Thora Hansen, datter af snedker Jens Hansen som omkring dette tidspunkt deltog i byggeriet af Ulfkjær kirke. Den næstældste er Petra Madsen, datter af maler Madsen, hvis hedelandskaber hænger rundt om i mange hjem. Den ældste er Anna Søndergaard som kommer fra gården i baggrunden på højre side af vejen.

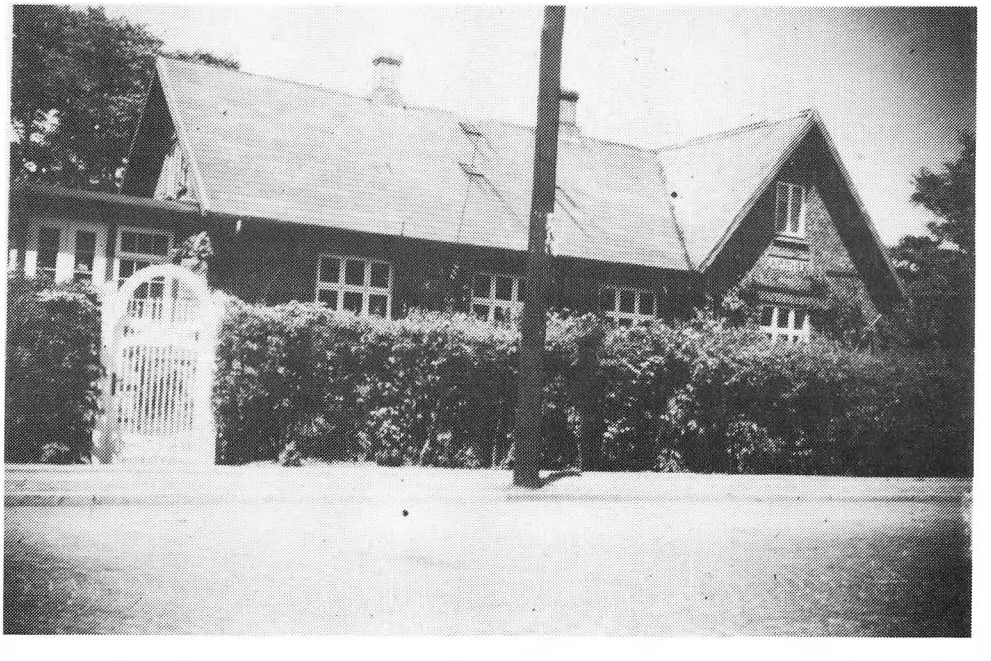

Ulfborg apotek set fra vejen. Tiden er 1948. Indgangen til apoteket vendte mod nord, altså i retning af Holstebro. Den flotte hvide låge førte ind til privaten. Udbygningen på venstre side af apoteket var en havestue – omtrent her ligger Tipskiosken i dag.

Apotekere ved det gamle Ulfkjær/Ulfborg apotek - Holmegade 19

J. C. Lauritzen 1871–1882
Herefter apoteker på
Sct. Stefans apotek i København

H. Zahrtmann 1882–1893
Herefter apoteker på
Ringe apotek, Fyn

H. P. Vilh. Petersen 1893–1900
Herefter apoteker på
Fuglebjerg apotek, Sjælland

C. F. Dahlberg 1900–1908
Herefter apoteker på
Svane apotek i Roskilde

Apotekere ved det gamle Ulfkjær/Ulfborg apotek - Holmegade 19

P. E. Helver 1908–1921
Opgav bevillingen grundet svagelighed
og flyttede til Østdanmark

C. P. Hammer 1921–1930
Herefter apoteker på
Boulevard apotek i Ålborg

H. P. C. Amor Hansen 1930–1940.
Herefter apoteker på Sønderbro
apotek i København

J. W. Græpel 1940–1959
Herefter pensioneret apoteker i Ulfborg

Ulfkjær apotek indrettedes i en nyopført ejendom ved Ringkøbing-Holstebro landevej. Bygningen eksisterer stadig som den villa, Tipskiosken er bygget ud fra - altså Holmegade nr.19. Lidt længere nede ad landevejen mod syd lå distriktslægens bolig. Huset lå og ligger endnu med gavlen ud til Herredsgade - som nr.8, skråt over for byggemarkedet - og må være byens ældste. Imellem de to lå dengang Ulfkjær kro, centralt placeret hvor flere veje mødtes, ved det der i dag er et lysreguleret kryds.

En lægebolig, et apotek og en kro med en markedsplads, når tiden var til det. Hvilket indtryk har man mon fået, når man i begyndelsen af 1870'erne besøgte Ulfkjær apotek? Et nøgent, forblæst og lidt afsides sted, må man tro, helt ude ved sognegrænsen. Endnu ingen jernbanestation - den kom først i 1875. Intet posthus - det kom så sent som i 1909, og indtil banens åbning måtte kroen tjene som brevsamlingssted. Forretninger var der selvfølgelig ingen af. Næringslivet kom først rigtigt i gang op gennem 1880'erne, hvor mange håndværkere kom til og bosatte sig i nybyggede ejendomme. Mørkt har her også været, når dagen var omme. Først i 1894 er der 8 lygter opstillet, og man vil have en 9. lygte ved doktorboligen. Men det åndelige lys da? Kirken. Ulfkjær kirke. Nej, heller ikke den var der; den måtte man vente på til århundredskiftet - og så ellers søge til Ulfborg kirke i Ulfborg Kirkeby.

Om udsigten fra apotekets vinduer har en af apotekets døtre senere fortalt, at ud over landevejen mod øst havde de udsigt over lyngheder og bakker imellem hvilke enkelte småhytter dukkede frem. Ret så øde har her været, og man har da sikkert også med god ret ud fra et første indtryk kunnet spørge: Kan en apoteker virkelig opnå selv det tarveligste udkomme her?

Men dispositionen var nu god nok. Apoteket var selvfølgelig bygget for den fremtid, hvor Ulfkjær måtte blive til Ulfborg stationsby. Allerede i 1868 var det på det nærmeste fastsat, at banen skulle have station her tæt ved kroen, selv om Ulfborg sogneråd vist nok helst havde set stationen nær det "rigtige" Ulfborg - altså der hvor kirken lå. I hvert fald var det på sognerådets forlangende, at stationen kom til at hedde Ulfborg og ikke Ulfkjær. Men før stationen kom - og med den opsvinget - måtte apoteker Lauritzen være opfindsom for at gøre den dystre vurdering af hans muligheder til skamme. Den vanskelige start var tilmed præget af en baggrund, som der først skulle rettes op på. "Mine forældre stiftede hjem med små midler", fortæller Anna Lauritzen, apotekerparrets andet barn ud af en flok på otte, alle født i Ulfkjær. Selv født i 1874 har hun i 1940 som 66-årige fru Anna Engmose indleveret nogle fine små beskrivelser af sin tidligste opvækst på Ulfkjær apotek til Dansk Folkemindesamling. "Da Far havde gæld at afbetale fra en uheldig påbegyndt købmandshandel i Silkeborg i sine yngste kandidatår, og Ulfkjær apotek heller ikke gav store indtægter de første år, måtte de kære to være enige om at spare mest muligt." Føden skaffede man sig selv, dels fra den 1 td. land store have, som apotekeren, med den tålmodighed og flid som er nødvendig i Vestjylland, anlagde på en bar mark, dels ved på yderligere ¼ td. land at høste havre til fire sort- og hvidbrogede køer, der om vinteren fodredes på stald med raspede oliekager, korn og hø fra et stort stykke eng, som apotekeren havde erhvervet sig. De fire køer havde han indrettet stald til i apotekets kælder, hvor gulvet var cementeret og forsynet med afløb. En skrånende cementrampe

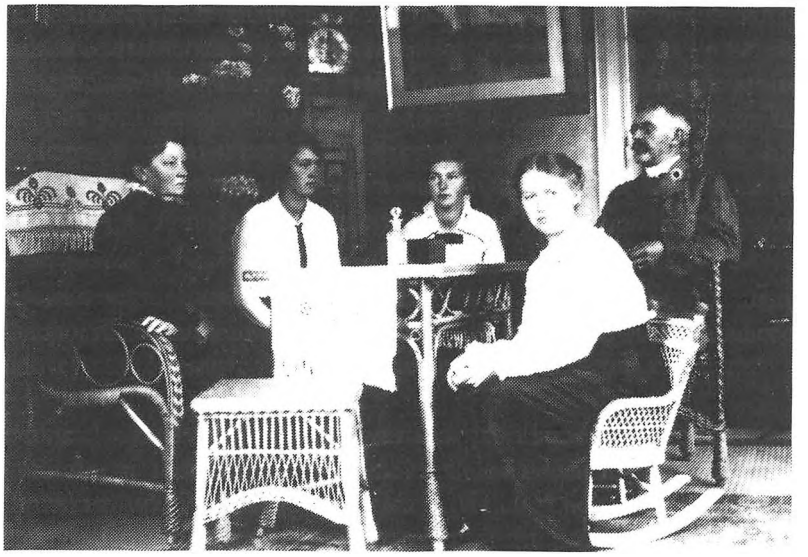

Apoteker Peter Elias Helver med sin familie – apotekerfruen og de tre døtre Ingeborg, Astrid og Ellen – i den private del af apoteksbygningen, Holmegade 19. Billedet er det ældste, vi har, af et apotekerhjem i Ulfborg – tidspunktet er et sted mellem 1915 og 1921. Apoteker Helver var 54 år gammel, da han i 1908 fik bevillingen til Ulfborg apotek. 13 år senere fik han som 67årig efter ansøgning tilladelse til at opgive bevillingen på grund af svagelighed. Boede derefter som pensioneret apoteker først i Randers, senere i Hillerød. Faktisk kunne Helver, som reglerne var dengang, være fortsat som apoteker til sit 75. år.

Apotekerfamilien i den frodige have bag apoteksbygningen. Bemærk den imposante opgang til vinterhaven. Det er oplyst, at apotekshunden hedder "Ponto".

blev køerne efterhånden vant til at færdes på, når de skulle ned eller op af kælderen, bl.a. for at blive vandet ved posttruget i gården.

Og mens husets unge pige om vinteren malkede køer i kælderen, blev kunderne betjent af apotekeren ovenpå i apoteket. Også det har været slidsomt. I laboratoriet blev de piller trillet og de tabletter slået, som derefter raktes over skranken i officinet, som ekspeditionslokalet tidligere kaldtes. Først kl. 10 om aftenen blev apoteket lukket. Og Lauritzen havde kun en enkelt medhjælper, der som regel her i begyndelsen var uexamineret. Og ikke alle var lige stabile. En frøken Haase fra Lolland var svagelig, tålte åbenbart ikke det barske vestjyske klima og lå ofte i sengen, "og det var jo ikke let for Far, der så stod helt ene i apoteket." Blandt medhjælperne mindes Anna med glæde stud. pharm. Vestergaard, som Anna tilbragte mangen stund ude i officinet hos. "Jeg sad oppe på recepturbordet og redte hans hår med en nøgle, mens han fortalte mig forskelligt." Vestergaard blev senere sennepsfabrikant i Fredericia.

Blandt de mere interessante oplysninger, som Anna har at give videre, er, at apoteker Lauritzen, i forbindelse med det smør som apotekerfruen 2 gange om ugen kærnede af den tilpas syrnede fløde, fandt på at lave smørfarve og tillige - som den første herhjemme hævder hun - osteløbe, som, udtrukket af kalvemaver, tilsættes ostemassen for at få den til at koagulere på en kontrolleret måde. "Men, da Far ingen kapital havde at gøre sine opdagelser frugtbringende med, gik hans samtidige: cand. pharm. Christian Hansen, den senere indehaver af "Gammelholms Apothek", ham i bedene og drog fordelen af at fabrikere disse ting i stor stil." Chr. Hansen blev senere etatsråd, og hans firma er i dag et af Danmarks få virkelig verdensomspændende virksomheder. "Far var dog aldrig bitter, når vi en enkelt gang talte om etatsråd Chr. Hansens held", lyder det fra datteren om et emne, der åbenbart helst blev undgået i det Lauritzen'ske hjem. Men tænk om apotekeren på Ulfkjær apotek havde haft kapitalen og heldet til at sætte en produktion af osteløbe i gang som den første. Hvilken industri kunne ikke være vokset frem med udgangspunkt i Ulfborg!

Apotekerfamilien i Ulfkjær synes nu ikke at have været så ueffen til at tilpasse sig vilkårene på egnen. At drive lidt landbrug ved siden af sin egentlige beskæftigelse var vel ikke så ualmindeligt. Mere originalt var det selvfølgeligt at installere fire sortbrogede køer i apotekets kælder. Men når vores lokalhistoriker Alfred Kaae - og herefter andre med ham - nærmest får det til at lyde odiøst, at apotekeren også bedrev nogen handel med urtekramvarer, selv om man i visitationsprotokollen kan læse, at der ikke blev drevet nogen art af handel udenfor medikamenthandel, så må det bemærkes, at der såmænd ingen historie er i det. Ulfkjær apotek var selvfølgelig, ligesom andre apoteker i landet, underlagt en regelmæssig offentlig kontrol af kvalitet og priser - af "fødselsattesten" fremgår, at visitationen skulle være årlig. På apoteket har man i dag protokoller over alle foretagne visitationer, hvorved man nøje kan følge apotekets udvikling - i sig selv et uvurderligt stykke historisk materiale. Heraf fremgår, at første visitationsbesøg fandt sted 3 dage efter at apoteker Lauritzen havde anmeldt til Fysikatet, at apoteket nu var færdigt til at åbnes for publikum. På åbningsdagen d. 30. juli 1872 troppede såvel fysikus selv som den stedlige distriktslæge Benzon, som jo boede lidt længere nede ad landevejen, op.

Fra det gamle apoteks kælderlokaler, hvor man så sent som i 1960 – godt et halvt år før flytningen til det nye apotek – stadig havde laboratorium. Det var her i kælderen, at apoteker Lauritzen i apotekets allerførste tid havde holdt køer, og det var disse kælderlokaler, som visitator allerede i 1947 havde fundet uhensigtsmæssige og utidssvarende.

Øverst vejer defektrice Marie Christensen en væske af på en decimalvægt. På bordet er også opstillet et destillationsapparat.

Nederst rengør Valborg Nielsen, som var såkaldt skyllekone, en pistil. Ved hjælp af en sådan pistil og en morter stødte man krydderier eller rørte salver sammen.

(Fotografierne er dateret 24. 9. 1960).

Begges underskrifter er indført i visitatsprotokollen under den første, undtagelsesvis meget indgående visitatsbeskrivelse. Her gives et øjebliksbillede af apotekets aktuelle tilstand på åbningstidspunktet. Lauritzen har selvfølgelig fået medikamenter og diverse stoffer til fremstilling af mediciner hjem, men ellers er forretningen slet ikke kommet i gang endnu. Efterhånden vil sortimentet blive udvidet, endog med de særeste sager - se blot til kosmetikafdelingen på apoteket i dag. Og det ved man godt på højeste sted. På "fødselsattesten" hedder det, at apoteket i Ulfkjær oprettes *"med samme Handelsret som den, der ved Forordningen 4'de December 1672 § 18 er hjemlet Kjøbstad-apothekerne."* Samme handelsret betød, at apoteket var en forretning med bevillingsmæssigt monopol på forhandling af visse varer, men også med rige muligheder for at bevæge sig herudover i konkurrence med andre næringsdrivende.

I forbindelse med apotekets jubilæum har man ladet genoptrykke receptkuverter fra de tre apotekeres tid, der fulgte på Lauritzens (1871-1882). På bagsiden af receptkuverten fra Zahrtmanns tid (1882-1893) reklameres for apotekets righoldige udbud af varer. Nævnt i flæng: fuglefrø, blæk, vadskesvampe, pergamentpapir, drageblod (ups!), eau de cologne, semoullegryn, honning, mjød, medicinske vine, chokolade, bifoder, benzin... her stikkes sandelig ikke noget under stolen.
Der findes eksempler på, at et apoteks indtrængen i et lokalsamfund kunne give anledning til stridigheder, klager og endog retssager mellem apotekeren og stedets øvrige handlende - og her handlede det ikke kun om det monopolbelagte salg af lægemidler. Stedets øvrige næringsdrivende kunne således mene, at apotekeren gik for vidt, hvis han f.eks. kastede sig ud i handel med tjære, tømmer og korn. Eller hvis han med bevillingen i hånden kunne kræve eneret til forhandling af vin og spiritus. Sådanne historier kan der ikke diverteres med fra Ulfborg. Men her var apotekeren jo også først på pletten - i sig selv et forhold der netop kan have øget chancen for et rimeligt udbytte og samtidig lagt en god grund for de efterfølgende apotekere at bygge videre på.

Alligevel kan man mene, at Ulfborg apotek har haft svært ved at holde på sine apotekere. Af de 10 apotekere, der går forud for den nuværende apoteker Pind, har de 6 haft Ulfborg apotek som afsæt til større, rigere og - vil nogle mene - bedre beliggende apoteker. To er døde i jobbet; heraf ville den ene - N.K. Obel - måske på et tidspunkt være rejst til Østdanmark, dersom han ikke var omkommet ved en trafikulykke - i hvert fald lykkedes det ham aldrig at få sin familie til at etablere sig i Ulfborg. Een apoteker - P.E. Helver -måtte opgive bevillingen på grund af svagelighed og flyttede herefter østpå. Kun en - J.W. Græpel - lod sig pensionere i jobbet og forblev i Ulfborg til sin død. Græpel var apoteker i næsten 20 år. Men rekorden på de 21 år indehaves af H.E. Lund, som selvfølgelig stadig huskes, bl.a. på grund af den dejlige kunst, som han fyldte apoteket med, og som tilmed kunne få rejsende til at lægge vejen om ad Ulfborg apotek for at få et kig på, hvad der nu måtte være hængt op i skrankerummet.

I visse perioder har apotekerne måttet ansøge om dispensation til at drive apoteket uden farmaceutisk medhjælp, hvilket ellers ifølge "fødselsattesten" skulle kunne medføre inddragelse af bevillingen. En sådan situation forelå i 1947, hvor apoteker Græpel på et tidspunkt var alene med 4 defektriceelever og 1 kone til flaskeskylning og rengøring.

En sommerdag i 1947 har apoteker Græpel samlet sit personale på trappen fra havestuen ned til haven. Kan anledningen være apotekets 75 års jubilæum? Personerne er opgivet til at være Ingeborg Gade, Vera Møller, Irma Jepsen, Gudrun Duusgård, Søs Laursen og apoteker Græpel. Apotekeren havde på dette tidspunkt fået dispensation til at drive apotek uden farmaceutisk medhjælp.

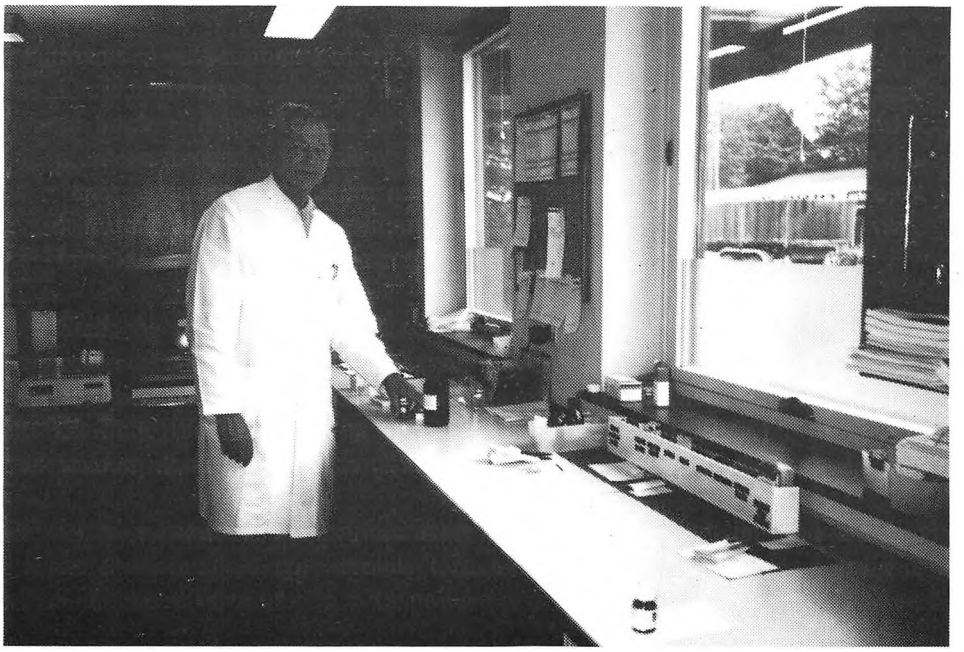

Provisor Møller (der så tidligt som i 1948 kom apoteker Græpel til hjælp for en kortere periode) i det nye apotek, Holmegade 17. Vi er nu helt fremme i 1985, året for Møllers 25 års jubilæum. Møller befinder sig her i recepturen, hvor bl.a. recepterne kontrolleres og skrives under. Trævæggen bagved adskiller recepturen fra skrankerummet, hvor kunderne og apoteker Lunds kunst befandt sig.

I november 1948 er der dukket en ung kandidat op, og han har her 50 år senere kunnet fortælle, at han blev ganske duknakket af at bevæge sig rundt i de små, lavloftede kælderlokaler, hvor bl.a. laboratoriet var placeret. Køerne var selvfølgelig for længst væk. I et tillæg til visitatsberetningen karakteriseres Ulfborg apotek da også som "mindre hensigtsmæssigt og utidssvarende indrettet i for små, lavloftede og ikke tilstrækkeligt belyste lokaler." Og videre: "Så vidt det kan skønnes, vil en tilfredsstillende modernisering ikke kunne gennemføres uden ganske urimelige omkostninger. Det naturligste vil være ved passende lejlighed at søge apoteket flyttet ind i andre lokaler midt i byen."

I første omgang var det dog den unge kandidat, der flyttede, allerede efter et års forløb, og det helt over til et apotek i Nordvestsjælland. Ulfborg apotek måtte vente på en modernisering til apoteker Græpel lod sig pensionere, og Obel kom til. Obel overtog apoteket d. 1. januar 1960, og snart kom der gang i flytteriet. Den unge kandidat - nu knap så ung længere - vendte tilbage og deltog i flytningen. I visitatsprotokollen optræder han som provisor Per Hjek Møller, og det gør han helt frem til 1986, hvor han lod sig pensionere, som den hidtil længst ansatte på Ulfborg apotek.

Da den nye apoteksbygning skulle opføres, var byen begyndt at komme nærmere til apoteket. Behovet for at flytte ind "midt i byen" var ikke længere så stort, så man nøjedes med at rykke nogle få hundrede meter nærmere og placere bygningerne - apotek og privatbolig - i det gamle apoteks have.

D. 22. juli 1961 åbnede apoteker Obel det nye apotek med en bemanding på 1 provisor, 2 assistentelever, 2 defektricer, 2 defektriceelever, 1 karl, 2 koner og 1 eftermiddagsbud. Ulfborg apotek havde udviklet sig til en større arbejdsplads. Og visitator var ganske tilfreds: "Apoteket fremtræder nu som et særdeles smukt og velindrettet landapotek. Flexibiliteten med hensyn til fremtidige behov og krav forekommer at være stor."

Nye tiders krav skulle snart melde sig. På en pudsig måde afspejler udviklingen i det omgivende samfund sig i visitatsprotokollen. I 1968 er der efter samråd med det lokale politi blevet installeret en tyverisikring. I 1970 noteres det, at apotekets tyverialarmsystem er blevet udbygget, og i øvrigt diskuteres det, hvorledes der skabes mulighed for den sikreste opbevaring af apotekets lager af euforiserende stoffer. I 1976 rokerer man stadig rundt med narkotikaen og har yderligere søgt at sikre sig ved opsætning af en akustisk alarm, som alle i nabolaget lærer ganske godt at kende i de følgende år. Ikke blot ved uanmeldt besøg, men undertiden også af sig selv giver det følsomme system lyd fra sig.I efteråret 1993 har man et par alvorlige indbrud. Politiet foreslår videoovervågning opsat, og hurtigt efter det næste tyveri lykkes det at opspore gerningsmændene. Siden har apotek med indhold fået lov at være i fred.

I takt med tiden ændres også apotekets interiør. Byens borgere har kunnet følge, hvordan publikumsrummet er blevet stadig større. I 1977 fordobler apoteker Lund ligefrem ekspeditionslokalet i forbindelse med opstilling af en ny skranke. Nu er der både plads til flere kunder og til mere kunst. Også bag skranken tilpasser man sig til de nye tider.Apotekets egen produktion af medicin indskrænkes stærkt op gennem 80'erne, indtil i dag hvor man

Apotekere ved det nye apotek - Holmegade 17

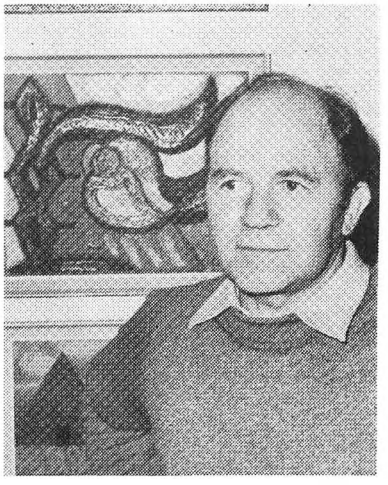

Apoteker Karmark Obel (t.v.) fik bevilling til Ulfborg apotek som 50årig og overtog det d. 1. jan. 1960. Han gik straks i gang med at planlægge en flytning af apoteket og kunne d. 22. juli 1961 åbne det nye apotek, bygget på en grund frakøbt den gamle apotekshave. Apoteker Obel omkom ved en trafikulykke i 1972.

Apoteker Hans Erik Lund (t.h.) overtog apoteket i 1972, 48 år gammel, og blev her til sin død i 1993.
På billedet ses Lund ved et af sine Heerup-malerier. I 1974 blev han interviewet om sin kunst til bladet "Jul i Ulfborg". Et af spørgsmålene lød: "Hvordan reagerer kunderne på "udstillingen" (dvs. malerierne ophængt i apoteket), mange af tingene er jo ret moderne og ikke netop den stil, der almindeligvis hænges på væggene i de fleste hjem." Svaret fra Lund var som vanligt venligt finurligt: "Nå nej, hvis det var det samme, som folk ser på til daglig, behøvede jeg jo ikke at hænge mine billeder frem."

Ulfborg apotek – 1962

jo ikke længere venter på, at medicinen fremstilles, men på at etikettering, sikkerheds-kontrol og andet papirarbejde føres til ende.

Også vores historiske kilder, visitatsprotokollerne, ændrer karakter. Tidligere tiders kancellistil er nu afløst af et managementagtigt sprog. Visitator interesserer sig i stigende grad for de organisatoriske forhold på apoteket, om der foreligger stillingsbeskrivelser, funktionsbeskrivelser, instrukser for de forskellige rutiner - endog en rengøringsinstruks, der er udarbejdet i 1985, gennemgås og kontrolleres fortløbende af visitator. Og alt det bør lokalsamfundet jo nok føle sig tryg ved.

Vender man herefter blikket mod det, der kan ses og som har betydning for byens liv, så er det iøjnefaldende, i hvor høj grad apoteket ved den store ombygning i 1995 åbner sig for publikum. Ikke blot ved det nye vinduesparti, der tydeligt præsenterer apoteket som en blandt byens mange forretninger, men også ved det meget rummelige og lyse publikumsrum, der byder sig til, også som opholdsrum for byens borgere. Som i et supermarked kan man frit lade sig lokke af varerne fra de såkaldte selvvalgshylder og fra podier midt på gulvet. Den midterste af tre skranker er en såkaldt EDB-skranke med Dankort-terminal. Og bagved lyser andre EDB-skærme op. Her tilrettelægges også forsendelserne til de mange håndkøbsudsalg. Et stort velindrettet frokost- og møderum har fortrængt det gamle laboratorium. Produktionsafdelingen er nu helt forsvundet. I stedet signalerer apoteket helt ud i sin arkitektur og indretning, at det er serviceminded og publikumsorienteret. (Hjælpsomhed og imødekommenhed var ordene på apoteker Lauritzens tid). Ulfborg apotek har i sandhed taget de nye tider til sig. Og det er som det skal være.

Med vemod kan man så tænke tilbage til dengang, der var tid og plads til, at apotekerens lille datter kunne sidde på recepturbordet og rede den uexaminerede medhjælps hår med en nøgle. I dag ville hun sikkert komme til at skubbe de mange reklameopstillinger for antirygetabletter og slankemidler på gulvet. Meget har ændret sig siden da. Udtrykket "tarveligt udkomme" er nu ganske gået af mode. Tarvelig er mest noget som små børn kan finde på at kalde deres forældre. Men for øvrigt ville udtrykket slet ikke være brugbart til beskrivelse af en apotekers situation i Ulfborg i dag.

Staby og de andre sogneråd var virkelig fremsynede, da de frem for sig selv pegede på vejkrydset i udkanten af Ulfborgområdet, som stedet for et apotek til betjening af egnen. Med årene ekspanderede apoteket gradvist. Håndkøbsudsalg i de omliggende sogne kom til - otte blev det til - og da Bøvling apotek ved apoteker Pind i 1994 blev tilknyttet Ulfborg apotek som et filialapotek, fulgte yderligere fem udsalg med.

Ulfborg apotek er nu repræsenteret i hele det store område, der oprindeligt stod sammen for at sikre sig et eget apotek. Dets eksistens som et solidt landapotek er kun yderligere sikret, også uden på noget tidspunkt i dets lange historie at have været virkelig truet.

Monstro der alligevel har været en bid brødnid indblandet dengang nabobyernes apotekere fældede dommen: I Ulfkjær kan en apoteker ikke opnå selv det tarveligste udkomme.

Håndkøbsudsalg tilknyttet Ulfborg apotek

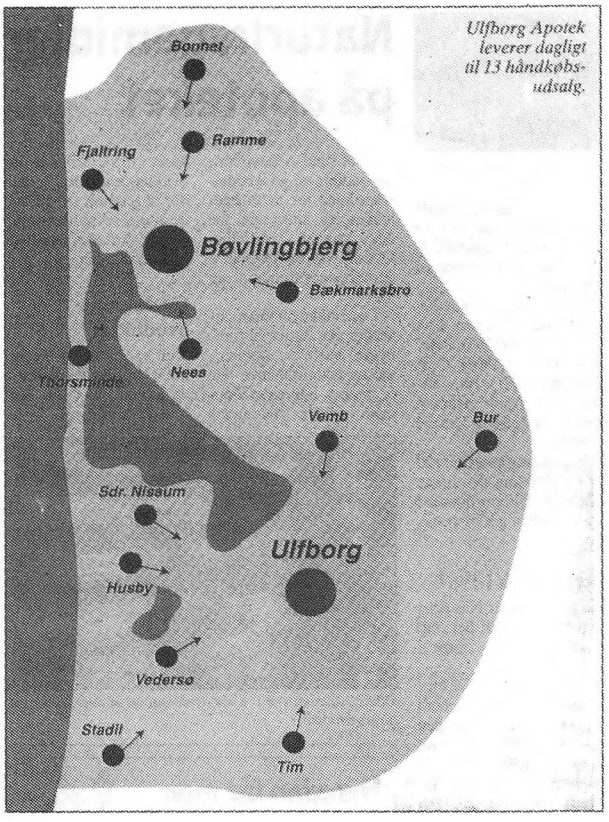

I bestræbelserne på at sikre sit udkomme, samtidig med at betjeningen af kunderne forbedredes, påbegyndte apoteker Helver i 1911 oprettelsen af såkaldte håndkøbsudsalg. Af en justitsministeriel skrivelse dateret 18. april 1911 fremgår, at indehaveren af apoteket i Ulfborg må have udsalg i Tim Stationsby hos Købmand S. Nielsen. At det ikke skete uden sværdslag vidner følgende tilføjelse om: "Ministeriet har anmodet Amtmanden over Ringkøbing Amt at gøre Apoteker Hallas Møller i Ringkøbing bekendt med, at de af ham indgivne Andragender om Oprettelse af det nævnte Haandkøbsudsalg ikke har kunnet bevilges." Forløbet af 40 år med et apotek i Ulfborg har nok ikke mindsket naboapotekernes betænkeligheder.

Samme år, 1911, kom udsalget i Vemb til. Og så gik det slag i slag: Stadil i 1922, Sdr.Nissum i 1923 og Vedersø i 1925. I 1980'erne udvidedes med Husby, Thorsminde og Bur. Ved tilslutningen af Bøvling apotek som filialapotek til Ulfborg apotek fulgte yderligere fem udsalg med: Bækmarksbro, Ramme, Bonnet, Fjaltring og Nees.

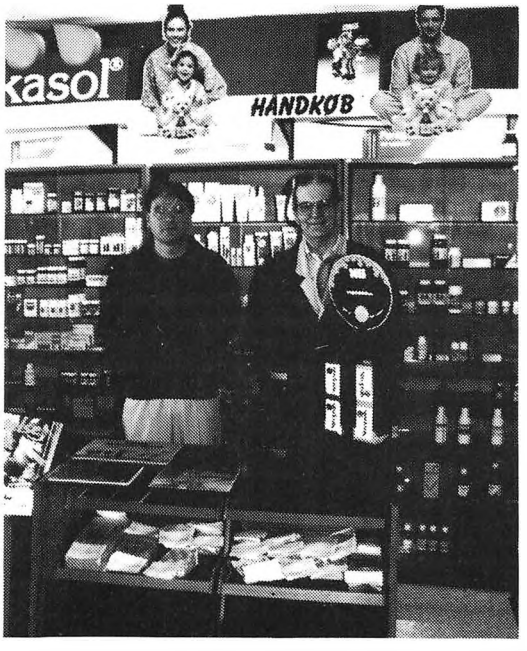

Vareudbuddet i håndkøbsudsalgene har gennem tiderne været stadigt stigende. Især efter at mange produkter, der tidligere var receptpligtige, nu kan sælges frit, er udvalget vokset ganske meget. Og ellers sker der jo daglige forsendelser af medicin fra apoteket til udsalgene.

Farmaceut Jørn Justesen (t.v.) fra Ulfborg apotek er her på besøg i håndkøbsudsalget hos farvehandler Gunnar Jensen i Vemb – et af apotekets allerældste udsalgssteder. Et sådant besøg finder sted i alle udsalg mindst to gange årligt.

Ulfborg apotek i dag

Personalet på Ulfborg apotek i forbindelse med jubilæet 1997.
Sammenligner man med billedet af apoteker Græpel's stab i 1947 – præcist 50 år tidligere – ses det, at personalet ikke er blevet kønnere, men at der er blevet næsten dobbelt så mange af dem – og så er der tilmed to af den slags farmaceutisk medhjælp, som Græpel måtte savne så hårdt. Man bemærker også, at kitlerne er skiftet ud med ensartet moderigtigt antræk. Et tidens tegn. Ethvert præg af autoritet er strøget. Kunderne kan trygt komme an. Fra venstre: Teddy Pind (apoteker), Lilly Kjer (assistent), Alice Bøndergård Jensen (ass.), Ida Larsen (ass.), Ulla Kristensen (ass.), Eva Krogh (pharm.), Anne Mette Christensen (ass.), Jørn Justesen (pharm.), Jette Justesen (ass.).

Også udefra set har apoteket fået forretnings-look efter ombygningen. Man bemærker den nye facade med det store vinduesparti. Blikfanget, der bærer navnet Ulfborg apotek, kan man slet ikke se udenom.

Apoteksapparatur fra tidligere tider

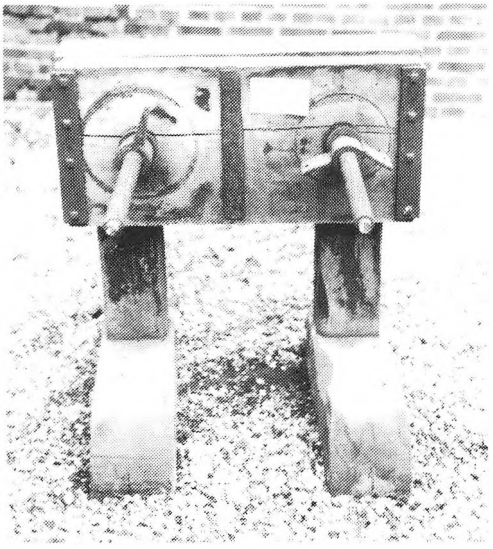

Dette monstrum – en saftpresse – var stadig i brug på apoteker Græpels tid, men er sandsynligvis konstrueret allerede på den første apotekers tid. Saften blev presset ud mellem for- og bagside ved at man skruede på de to store vingemøtrikker .

Saften anvendtes til bl.a. hostesaft og miksturer – men ikke til de populære "Lars Andersens røde Dråber", som bestod af kamfer- og hoffmannsdråber plus et særligt farvestof.

Her demonstrerer farmaceut Eva Krogh og apoteker Teddy Pind farmaceutiske færdigheder fra deres ungdomstid. Til venstre trilles piller på et pillebræt. Til højre slås tabletter på en håndtabletmaskine.

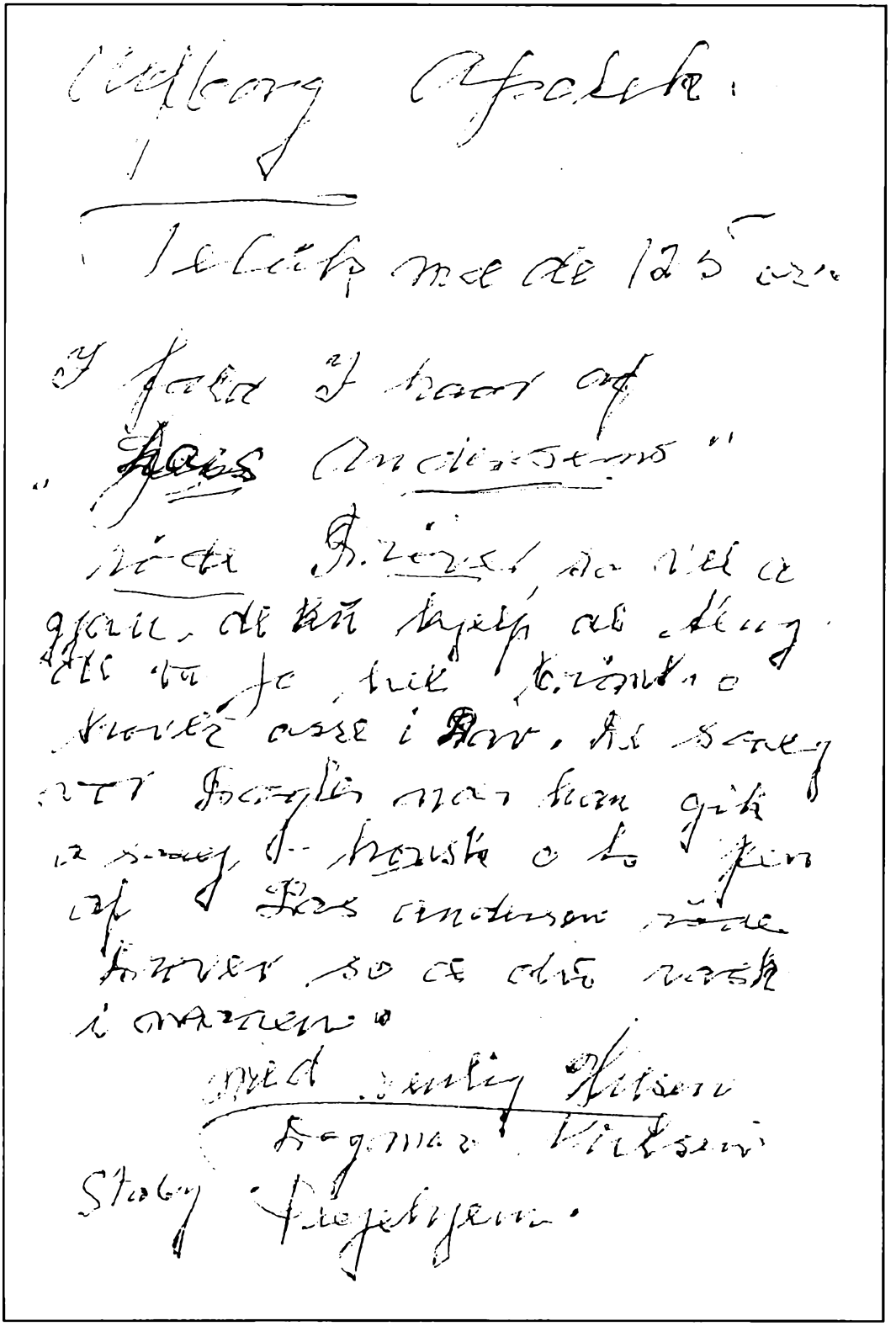

← På jubilæumsdagen modtog apoteket dette brev fra Dagmar Nielsen, Staby Plejehjem. Dagmar Nielsen kunne næsten på dagen fejre 100-året for sin fødsel, der fandt sted to dage før apotekets 25 års jubilæum.

Brevet er affattet på egnens dialekt, og kniber det med at forstå den, så hjælper det altså at læse højt. Ud over at ønske til lykke med jubilæet, ønsker Dagmar Nielsen sig "Lars Andersens røde Dråber", som mange stadig husker som en-mod-alt-virkende lokal specialitet. Derfor solgtes den også i spandevis, når der var Ulfborg marked. Men det kan et moderne apotek, der jo er uden en produktionsafdeling, desværre ikke klare.

KILDER

De danske apotekers historie (flere bind).
Hans-Otto Loldrup: Noget om gamle apoteker (Ferrosan).

Alfred Kaae: Ulfborg 1 og 2 (1952/1956).
Omrids af lægevæsenet i Ringkøbing Amt indtil 1915 (Hardsyssel Aarbog nr. 9 - 1915).

"Medicin og kunst", interview med apoteker H.E. Lund ved H. Hjort Jensen (Jul i Ulfborg - 1974).

"Den allerførste barndom" af Anna Engmose, født Lauritzen, udlånt i kopi af Aage Arnoldsen.

Visitatsprotokoller og andet skriftligt materiale udlånt af apoteker Teddy Pind.

Fotografier udlånt af / bragt med tilladelse af
Gerda og Aage Arnoldsen
Kristen Bro
Per Hjek Møller
Mary Petersen
Teddy Pind
Bendt Christiansen, Ringkøbing Amts Dagblad.

Mariehønen

Knaldperler
Kaj Munk

Far og Mor og den lille Lis
gaar Tur i Haven sammen.
Mor hun skænder naturligvis:
"Hvad skal du nu ved Dammen?"
Far han be'r: "Lad nu Barnet vær'!"
Men Mor hun spør'hvem der vasker.
Far han tier. Og tavse her
de tre nu sammen trasker.

"Far og Mor! Kom her! Se her!
En Mariehøne min Sandten!
Flyv op til Vorherre og be' om godt Vejr."
Den havner i Grøftekanten.
Fanget den bli'r igen til Lis
af Far og til hende baaret.
Saa sætter den af fra en Fingerspids
og lander hos Mor i Haaret.

Da siger Lis med et haanligt Snøft:
"Det bli'r jo længer, jo værre.
Først tror den, Vorherre bor i en Grøft.
Saa tror den, Mor er Vorherre."

Kontrolforeningernes start

Af Rudolf Uhre

Den 29. april 1995 markeredes mange steder 100 året for kontrolforeningernes start og store betydning for det danske landbrug.

Baggrunden for "Vejen og Omegns Kontrolforening" er først og fremmest andelsbevægelsens fremgang inden for landbruget på næsten alle områder; først og fremmest andelsmejeriernes udbredelse med start i Hjedding sommeren 1882; men også stiftelse af andelsslagterier, landboforeninger, kvægavlsforeninger og eksportforeninger blev drivende kræfter, i den store omstilling for landbruget, hvor korn- og studesalg omorganiseredes til animalsk produktion.

Mens den grundlovgivende forsamling arbejdede og efter valget 1852, havde Ole Kirk fra Ulfborg, Bertel Nørgård fra Salling og Bollerup Andersen fra Ølgod i Rigsdagen fremhævet nødvendigheden af en bred folkelig oplysning, hvis folkestyret skulle kunne fungere. Deres fælles ansøgning om støtte fra staten til oprettelse af "Højere Bondeskoler "/ "Højskoler", gav positiv resultat (3 gange 2000 rigsdaler) og blev starten til de tre første skoler (alle tre er nu efterskoler.). Rødding Højskole blev i 1866 til Askov Højskole og i Dalum har vi allerede fra 1851 Kresten Kolds rigtige Højskole. Hvor meget disse højskoler kommer til at betyde for Hjedding Andelsmejeri's start er et spørgsmål, for det var jo landstingsmand Bollerup Andersens gode venner, Niels Christensen,"Petersborg", vinkelskriveren og sparekassedirektøren Niels Uhd og andre landmænd fra Hjeddingegnen, der kaldte den unge mejerist, Stilling Andersen hjem fra Thune, hvor han havde lært faget dels på Høj- og Landbrugsskole og dels på fællesmejeriet der. Han var dybt præget af faderens ideer om fællesskab, og havde oplevet sognerådsformandens stridigheder med herremanden på Lindbjerggård, og faderen havde fortalt ham om de kollektive ideer fra England, og han var ilde berørt over, at husmændene i Thune fik ringere betaling for deres mælk end gårdejerne. Der er ingen tvivl om, at han fostrer ideerne til ligeværdigheden i andelsselskabernes love. De samme principper bliver gældende, da man d. 24. januar 1894 stifter verdens første kontrolforening.

Som centrifugens opfindelse var grundlaget for Andelsmejeriernes succes, så var det svejtseren N. Gerbers fedtbestemmelsesmetode og N. J. Fjords beregninger omkring fodermængder vedrørende vedligehold og ydelse fra hans virke på Landøkonomisk Forsøgslaboratorium., der gjorde dette fremskridt muligt. Her i Vestjylland var man langt de fleste steder sent ude, og kun langsomt blev man klar over kontrolforeningernes betydning for avl og fodring, nok fordi korthornskvæget var dominerende. Men i skrivende stund bliver jeg klar over, at man allerede i 1897 har stiftet en kontrolforening i Ulfborg. Her var en del jysk malkekvæg, så man har haft større interesse i at se produktionsresultater end for eksempel ved Ølgod og Tistrup, hvor man har de to ældste mejerier, men altså først får kontrolforening i 1907. Efter den tid gik det meget hurtigt med fremme af kontrolforeningerne i Vestjylland og også på landsplan.

Niels Pedersen

Anna og Rudolf Müller

Anine og Frederik Hansen

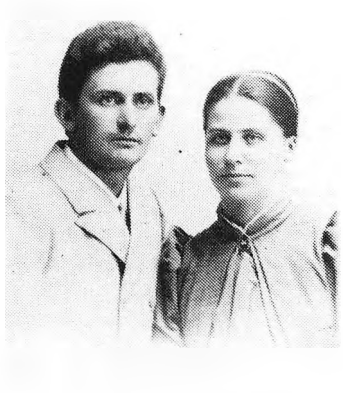

Jacob og Ingeborg Appel

Da Ladelund Landbrugsskole blev stiftet i 1878 og fik en meget dynamisk forstander, Niels Pedersen, der havde været lærer på Askov, blev der virkelig lagt grund til det store ryk fremad for de store forandringer og et nyt bæredygtigt landbrug. Dog var han ikke med, da Hjedding Andelsmejeri blev oprettet; men allerede fra nytår 1883 bliver han andelsbevægelsens bedste fortaler. Han var da også til stede ved en privat sammenkomst en aften først på året i 1894 hos Anine og Frederik Hansen, leder på Askov Forsøgsstation, Ingeborg og Jakob Appel, der som lærerpar og senere forstanderpar på Højskolen også havde landbrug , og Anna og Rudolf Müller, der drev Lille Skovgård. Det var en vennekreds og de store spørgsmål blev meget drøftet. Værtinden Anina brød pludselig på tværs, da man ivrigst diskuterede problemet med at få mælken fra de enkelte køer kontrolleret på vægt og fedtprocent. Nogenlunde som følgende afgjorde hun sagen: *"I kan bare i fællesskab ansætte en mand, der kører fra gård til gård og hver aften og morgen måler køernes mælkemængde og fedtprocent. I køber det nye apparatur, og kontrolassistenten, ja sådan blir` hans betegnelse, skriver alt ned for hver ko og beregner mælkens værdi og den nødvendige fodermængde. Manden kan sove, hvor han kommer frem, så han er sikret kost og logi. Og så skal vi snakke om noget andet!"* Vennerne råbte ikke *"Hurra"*, men næste dag , hvor alt var tænkt igennem, blev de enige om at følge hendes recept og snart indkaldtes til foreningsstiftelse.

Emil Kondradi
Danmarks første kontrolassistent

En elev på Ladelund blev uddannet og blev verdens første kontrolassistent. Han hed Emil Konradi og opstillede sammen med bestyrelsen nogle vedtægter :

1. Målet er at danne stammer af køer, der giver megen og fed mælk.
2. Foreningen dannes for 5 år, og alle medlemmer er bundet for 5 år.
3. Alle mælkeydende køer kontrolleres hver fjortende dag.
4. Udgifter betales efter antal fedtbestemmelser.

Forstander Niels Pedersen havde selv i nogle år lavet forsøg med mælkekontrol på skolens besætning, og han var nok drivkraften ved oprettelsen. Konradi bliver en meget dygtig mand på denne plads, og han bliver snart lærer på Ladelund Landbrugs- og mælkeriskole, som skolen snart betegnes. Thune, Ladelund og Hjedding skal altså huskes, hvor Ulfborg Kontrolforening her i 1997 kan markere 100 året for oprettelsen.

Ydelsesudviklingen siden 1904

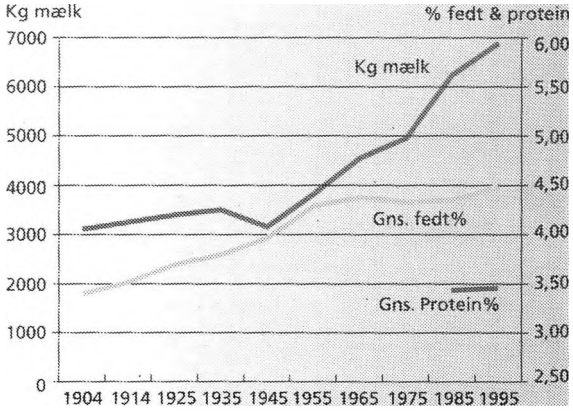

Billedet af kontrolforeningsjumpen har interesse, fordi man i Tistrup Nordre Kontrolforening fra 1907 kørte med samme vogn og hest til 1948. "Gamle Jakob", som islænderen kaldtes i min barndom var op over 40 år, da den afløstes af hjemmeboende, selvtransportabel kontrolforanstaltning. Den havde i alle årene haft så fast en rute mellem gårdene, at den selv altid gik til næste opholdssted, hvor den og kontrolassistenten fik kost og logi. Når der kom en ny assistent, var det hesten, der lærte ham turen og ikke omvendt. Kontrolassistenten holdt fri lørdag aften og søndag morgen, men ellers udtog han selv prøver ved morgen– og aftenmalkningen. To besætninger blev prøvet samtidig, og på skift måtte vi selv veje og udtage prøvet, som så blev bragt fra eller til det sted, kontrolassistenten boede. Der gik mellem 3 og 4 uger mellem hvert kntrolbesøg, og altså mere end 6 uger mellem assistentens ophold et døgn på en gård. Om søndagen var han hos os i to døgn. Han medbragte selv uldne tæpper for selv om gæstekammerets seng var forvarmet med varmedunke, så har det været en været en barsk omgang at flytte fra seng til seng på alle tider af året. Kontrolassistenten sad altså sammen med os andre og hyggede sig om aftenen, hvis han havde lyst til det.

ULFBORG KONTROLFORENING

ET TILBAGEBLIK

Af Kristen Bro

Kvæg har altid haft en stor betydning i Vestjylland. Vi kender til studedrift ned langs vestkysten til markederne sydpå gennem århundreder. Det var engarealerne, hvor der mange steder var særdeles god græsning, der dannede baggrund for for denne studefedning og den velstand, den førte med sig.

Mælkeproduktionen spillede en mindre rolle. Det var en besværlig proces at fremstille smør, der stort set var den eneste måde at afsætte sin mælk på tidligere. Man måtte stille mælken op i fade under så kølige og fluefri forhold som muligt, hvad der ikke sagde så meget, og kvaliteten af smørret var da heller ikke noget at skrive hjem om. Kun herregårdene kunne præstere en mælkemængde, der kunne danne basis for eget mejeri med mejerske og det hele og derigennem opnå en langt bedre kvalitet af smørret. Fra 1860'erne var interessen for mælkeproduktion stigende, og den faldende kornpris op gennem 1870'erne skabte yderligere interesse for animalsk produktion, og der var mælken vigtig. Det var nemlig sådan, at den skummetmælk, der var tilovers fra smørproduktionen dengang, var en nødvendighed for at kunne opfede grise og derigennem selv afsætte noget af det billige korn.

Da man gik sammen om at danne et andelsmejeri i Hjedding i 1882, skete der noget, som selv de mest fremsynede ikke kunne forudse rækkevidden af. Da kunne pludselig bønderne også fremstille smør, der kunne sælges i udlandet. Andelsmejerierne bredte sig da også som en løbeild over hele landet, og i løbet af bare 20 år var der over 1000 andelsmejerier i Danmark.

Kvægavl

Denne udvikling gav selvfølgelig kvægavlsforeningernes arbejde en anden retning. Hvor anlægene for kødproduktion og kødkvalitet hidtil havde spillet den altovervejende rolle i avlsarbejdet, begyndte man nu at interessere sig mere for anlæg for mælkeydelse. Hvor bønderne hidtil havde sendt deres erfarne blikke hen over ryggen og krydset og befølt dem både her og der, når de skulle udvælge avlstyrene, manglede de nu noget mål for hvilke tyre, der avlede de bedste malkekøer. Selvfølgelig kunne de se på tyremødrenes yver, om de var gode malkere, og de kunne da også høre på ejernes udsagn om, at "den gav da grow godt i spanden", når de var ude at købe avlsdyr, men noget mere nøjagtigt kunne de nok savne. Kvægavlsforeninger rundt i sognene kom først rigtig i gang efter at andelsmejerierne kom i 80'erne. Så anskaffede foreningen sig en foreningstyr, som blev lejet ind i

en gård, hvor medlemmerne så kunne komme med deres køer og få dem "holdt te". Det var en ordning, der fungerede frem til den blev afløst af den kunstige inseminering. Ulfborg var også tidlig ude med dyrskuer, da det første blandede skue blev afholdt i Ulfborg Kirkeby allerede i 1832. Der havde tidligere været både tyre- og hestefremstillinger, men det blev dyrskuet i kirkebyen, der dannede forbillede for senere dyrskuer.

Det var herremanden Evald Tang på Nørre Vosborg og bonden Ole Chr. Kirk i Ebbensgård, der som i så meget andet havde været initiativtagere til dyrskuet. Ole Kirk var også en kendt kvægavler. Helt op til insemineringen vandt indpas, har der været kvægavlere i Ulfborg, der har været i stand til at sælge avlstyre.

Det var den jyske ko, der var mest udbredt her på egnen, hvor der længere sydpå, især på Vardeegnen var langt flere horthornskøer, der var udpræget til opfedningsbrug. Men nu satsede man på mælk, og dertil var de jyske bedre egnet. Der var både rødbrogede, gråbrogede og sortbrogede, og nu satsede man på de sidste. Det blev fortalt, da jeg var ung, at hvis der kom en fejlfarve, hvad der selvfølgelig kunne ske mange år frem, hos de kendte kvægavlere i Lillelund, blev de omgående slået ned. Sådan én kunne man ikke have stående i sin stald. Da Th. Aarup på Kallestrup i 1927 købte en hollændertyr og begyndte at krydse op i de jyske, lød der et ramaskrig fra kvægavlere. Hollænderkøerne var flotte sortbrogede dyr, der gav en masse mælk, og de gamle kvægavlere sagde ironisk, at det var da godt nok at have en enkelt hollænderko stående til at skylle malkemaskinen i til sidst. I dag anerkender man, at det var rigtig set, og at det gav avlsarbejdet et vældigt skub fremad, og nu om dage er man ikke så bange for at få noget nyt blod ind, når man finder noget egnet.

Kontrolforeningen starter

Der var jo også det med fodringen. Man havde nok observeret, at koen let "søl-ledes", når det gav godt i spanden. Så skulle der noget mere foder til, men det var nu ikke alt slags foder, der hjalp lige godt. Der var også det med fedtprocenten, som mejeriet var vældig interesseret i. Der var forskel på, om man gav dem enghø eller gulerødder, havde man også observeret. Der var også nogen, der havde prøvet at veje mælken, men det med fedtprocenten var ikke let. Først

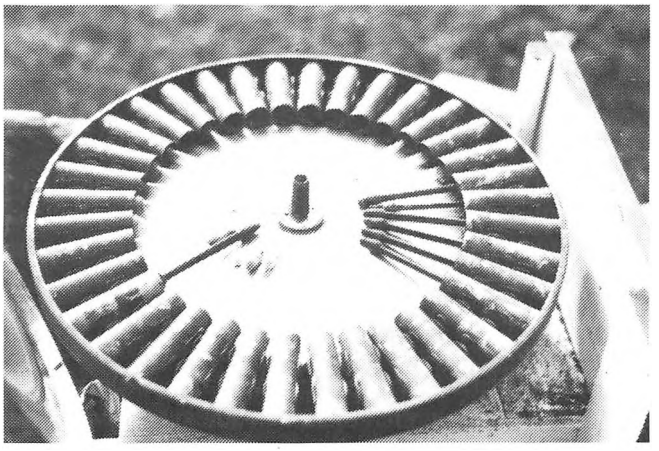

Gerbereringsglas i centrifuge

da den svejtsiske ingeniør Gerber opfandt et mere enkelt fedtbestemmelsesapparat, kom der skred i sagerne. Den 1. maj 1895 startede den første egentlige kontrolforening i Vejen, og allerede to år efter, den 1. maj 1897 startede Ulfborg Kontrolforening. Jeg har ikke kunnet finde nogle skriftlige kilder, men måske har jeg ikke været ihærdig nok, så hvis nogen ved bedre, hører jeg gerne nærmere. Far har fortalt mig, at min bedstefar, Niels Bro Damgaard, har været med til det. Han har også fortalt, at min bedstefar var en slags kvægavlskonsulent i Ringkøbing amt, men nogen egentlig konsulentuddannelse har han nok næppe haft.

Den 1. maj 1897 startede det altså, og det ved jeg, da jeg selv har afleveret til arkivet samtlige kontrolbøger for Vester Damgaards besætning fra begyndelsen og frem til foreningen var gået ind i E. D. B. alderen .

Nogle tal fra starten

I første øjekast var jeg egentlig ret imponeret af ydelsen, men det hjalp lidt på det, da jeg fandt ud af, at det drejede sig om pund og ikke kg. Der står ingen steder navn på kontrolassistenten, så han har ikke opnået samme berømmelse som Emil Konradi i Vejen og Omegns Kontrolforening.

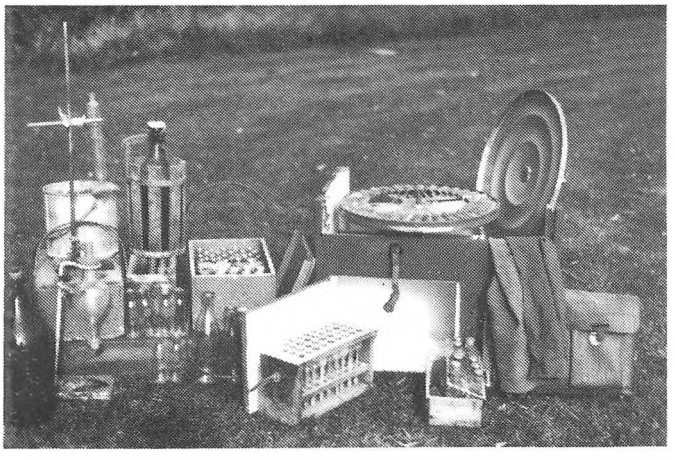

Kontrolforeningsudstyr med kontrolkasse, gerbereringscentrifuge, gerbereringsglas, prøvetagningsglas, syreflaske, forklæde, taske til kontrolbøger, spand, syrekolber i stativ

Der blev taget prøver hver 14. dag, og måske først nu har køerne fået numre. Mange har stadig tilføjet et navn. Det er mest navne, der relaterer til deres oprindelsessted såsom Klæm, Lergrav, Hvidemjøborg, Graamjøborg og Ebbensgaard, men der er også navne som Graahals, Lillegraas og Silketop samt pigenavne som Kirsten, Martha og Rosa. Man ser, at de gråbrogede stadig findes.

Der har været maksimalt 20 køer i besætningen det første år. I årsoversigten er de inddelt i en gruppe med 10 køer over 5 år, der har været i besætningen hele året og så 10 køer i restgruppen. Gruppen med de ældste køer har i gennemsnit givet 4392,3 pund mælk og 201 pund og 69 kvint smør. Det giver i indtægt 208,48 kr. Imidlertid er foderets værdi 220,58 kr., så det giver et underskud på 12,10 kr. pr. ko. Værre ser det ud i gruppe 2. Her er gennemsnittet 140,83 pund smør, men ikke alle køer har været med hele året. Det er der ikke taget højde for, men det samlede økonomiske resultat er regnet ud til et

Optegnelser for Ko Nr. 2.

Født 1891. Goldet 25. April. Fader

Løbet Kælvet 28. October. Moder

Maaned og Dato	Mælk Pd. Middag	Mælk Pd. Aften	Mælk Pd. Morgen	Daglig Mælk Pd.	pCt. Fedt	Pd. Mælk med 1 pCt. Fedt	Pd. Mælk i 14. Dage	Smør Kvt pr. Kd.	Smør Talt Pd.	Smør Talt Kvt.	Foderenheder Kraftfoder	Foderenheder Andet Foder	Vedtegning
2/5 - 5/6	5,4	5,3	4,3	14,9	4,0	59,6	531,3	17,6	29	95	70	420	35 Dage.
6/6 - 19/6	4,6	3,7	3,8	14,1	3,5	49,3	197,4	15,3	7	55	-	168	
20/6 - 3/7	4,6	4,5	3,8	12,9	2,8	36,1	180,6	12,4	5	44	-	154	
4/7 - 17/7	2,0	3,7	2,7	9,9	3,6	35,6	138,6	15,7	5	44	-	140	
18/7 - 31/7	2,0	3,8	3,4	9,0	3,8	34,2	126,0	16,7	5	26	-	140	
1/8 - 14/8	2,1	2,3	2,1	7,0	4,9	34,3	98,0	21,5	5	34	-	126	
15/8 - 28/8	-	2,8	1,3	4,0	5,0	20,0	56,0	22,3	3	11	-	126	
29/8 - 11/9	-	2,5	1,4	3,5	5,4	18,7	49,0	23,1	2	83	-	126	
12/9 - 25/9	-	0,8	0,7	1,5	4,0	6,0	21,0	17,6	0	99	-	126	
26/9 - 9/10	"	"	"	"	-	"	"	"	"	"	-	126	
10/10 - 23/10	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	126	
24/10 - 6/11	8,0	10,0	10,6	28,6	5,0	143,0	286,0	22,2	15	87	60	173	6
7/11 - 20/11	8,2	10,6	10,3	29,1	3,8	110,6	407,4	16,7	17	00	84	173	6
21/11 - 4/12	11,5	14,8	13,7	38,0	4,0	152,0	532,0	17,6	23	41	112	173	6
5/12 - 18/12	9,0	12,6	9,0	35,6	3,3	117,5	449,4	14,3	17	82	112	189	0
19/12 - 1/1	7,4	15,0	11,0	33,4	2,8	93,5	467,6	12,9	14	03	112	141	4
2/1 - 15/1	5,7	9,3	9,0	24,0	3,7	88,8	336,0	16,2	13	61	133	112	
16/1 - 29/1	9,7	9,5	6,5	25,7	3,5	90,0	359,8	15,3	13	76	133	112	
30/1 - 12/2	8,7	10,3	7,0	26,0	3,7	96,2	364,0	16,0	14	74	133	112	
13/2 - 26/2	7,0	8,7	6,5	22,0	4,0	88,0	308,0	17,6	13	55	133	112	
27/2 - 13/3	6,2	8,2	8,6	23,0	4,0	92,0	322,0	17,2	14	17	133	112	
14/3 - 26/3	7,5	9,0	8,8	25,3	3,6	91,1	354,2	15,7	15	90	133	112	
27/3 - 9/4	7,5	8,0	8,5	24,0	4,0	96,0	336,0	17,6	14	67	133	103	
10/4 - 23/4	7,8	8,5	7,2	23,5	3,7	87,0	517,0	16,2	20	94	209	160	
							6477,0		266	29	1690	3566	5256.

Regnskab over Besætningen fra 1ste May 1897 – 30 April 1898

Afdeling I. Køer over 5 Aar, der har været i Besætningen hele Aaret

Kons. Nr.	Alder	Malk	Smør	Indtægt		Foerfaret Foder			Foder-Værdi		Balance		D. Malk pr. Ko	Foderudgift pr. Ko	Indtægt u/ Foderudgift
		D	D	Kr.	Øre	Kraftf.	Andet f.	Tilk.	Kr.	Øre	Kr.	Øre			
1	6	6492	248	32	255	95	1209	3601	4810	211	64	+ 44	31	26,2	19,4	5,32
2	6	6477	266	29	272	05	1690	3566	5256	231	26	+ 40	79	28,1	19,2	5,18
14	6	5356	222	76	227	26	1264	3553	4817	211	95	+ 15	31	24,0	21,6	4,72
7	5	6667	242	63	251	71	1956	3614	5570	245	08	+ 6	62	27,4	22,9	4,52
11	5	5726	228	62	234	38	1656	3539	5196	228	62	+ 5	76	24,0	22,7	4,51
13	8	4743	183	81	189	15	1264	3553	4817	211	95	+ 22	80	25,0	26,2	3,93
4	6	4784	171	22	171	02	1084	3527	4611	202	88	+ 24	86	28,0	27,0	3,86
6	8	3396	163	23	173	89	1404	3601	5005	220	22	+ 46	33	33,9	30,7	3,47
5	9	4286	158	54	164	12	1362	3601	4963	218	37	+ 54	25	24,9	31,2	3,51
3	10	3996	131	45	138	29	1548	3539	5087	223	13	+ 85	54	30,0	38,8	2,22
Tilsammen		53923	2016	17	2014	81	14458	35694	50132	2205	86	+ 121	05			
Gennem.		5392,3	201	69	205	48	1444	3569	5013	220	59	+ 12	10,5	26,7	24,8	4,16

Afdeling II

20	3	2990	110	54	114	44	1002	1073	2075	91	30	+ 23	14	26,9	18,7	4,32
15	4	6451	220	70	230	89	1405	3563	4961	218	28	+ 12	61	29,2	22,4	4,42
8	-	2083	84	29	86	28	56	1952	2008	88	35	+ 2	07	24,8	23,9	4,00
9	5	4409	183	37	187	08	844	3601	4445	195	68	- 8	50	24,5	24,3	4,21
19	3	3150	125	82	128	99	1226	2017	3243	142	69	+ 13	70	25,0	25,7	3,91
12	4	4800	166	67	174	00	979	3627	4506	195	26	+ 24	26	28,9	27,0	3,86
17	4	4239	165	23	169	90	1214	3548	4762	209	52	+ 39	62	25,7	28,9	3,55
18	4	4459	160	83	167	04	1152	3548	4709	206	80	+ 39	76	27,7	29,2	3,55
16	4	4716	129	82	140	42	1326	3553	4879	214	68	+ 74	26	34,3	37,6	2,98
10	-	1786	61	05	63	88	-	2346	2346	103	22	+ 39	34	29,3	38,6	2,72
Tilsammen		39083	1408	32	1462	92	9207	28718	37925	1668	68	+ 205	76			
Gennem.		3908,3	140,8		146,2		921	2871	3792	166	87	+ 20	58	27,8	28,9	3,86

Begge Afdelingers Tilsammen

		93006	3925	11	3477	73	23665	64412	81057	3873	54	+ 326	81	27,6		4,41

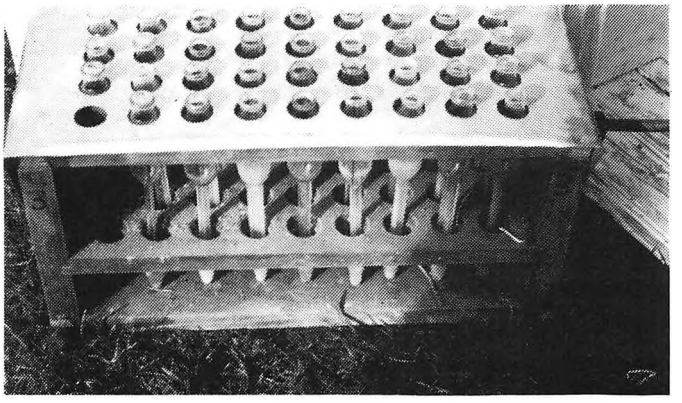

Gerbereringsglas

underskud på 326,81 kr., ikke noget at prale af. Der er ikke regnet nogen gennemsnitsfedtprocent ud, men derimod for hver ko hvor meget mælk, der går til et pund smør. Det svinger fra 24 pund mælk til 36,3, et stort udsving. Den bedste ko gav det første år 266 pund og 29 kvint smør.

Ydelsen stiger en del de første år, men stagnerer så lidt. Senere bliver oliekageforbruget opført, og man ser et betragteligt ydelsesfald under 1. verdenskrig, da oliekageforbruget næsten ophører. Allerede det første år er måleenheden foderenheder anvendt, men det må have været et stort fremskridt, da professor Lars Frederiksen i 1920'erne beregnede nøjagtig hvor meget foder en ko skulle have for at holde vægten, og hvor meget den skulle have for at producere 1 kg 4% mælk. Hans forsøg er blandt dem, der har bevaret sin gyldighed længst indenfor landbruget.

Kontrolassistenterne

Kontrolassistenterne er meget usynlige. Der gik mange år, inden deres navn overhovedet var nævnt i bøgerne. Fra min ungdom husker jeg, at det var meget skiftende. Det var unge bønderkarle, der havde taget et kursus som regel på landbrugsskolen og så skulle prøve det, før de etablerede sig som landmænd. Så cyklede de fra sted til sted, og deres lille kontrolkasse blev bragt af bønderne. I den havde de deres slyngeapparat, de brugte til bestemmelse af fedtprøverne. Dertil brugte de den stærke gerbersyre, næsten ren svovlsyre, der skulle omgås med stor forsigtighed. Jeg husker, de hældte det ud på ukrudtet på gårdspladsen efter endt brug, et probat ukrudtsmiddel. Også den specielle kontrolspand og de små flasker til mælkeprøverne blev bragt med.

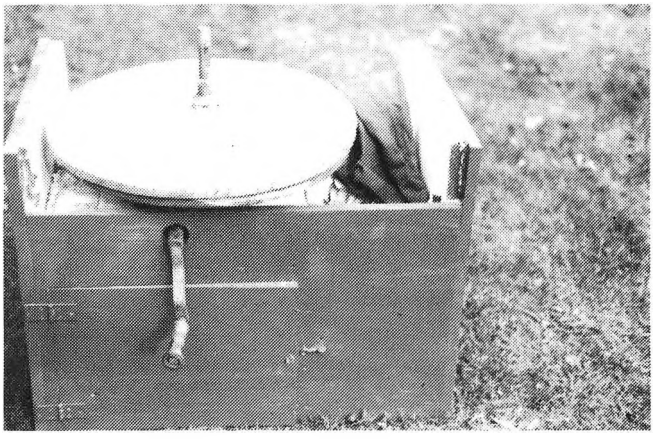

Kontrolkassen klar til slyngning

Prøvetagningsglas

Den sidste kontrolassistent i den selvstændige forening var Ole Jensen. Han har fortalt mig lidt om sit arbejde, og han har på mange måder taget hele omvæltningen med. Efter at have været kontrolassistent Skast på Esbjergegnen, blev han gift med Mariane og blev ansat i foreningen i 1946. Han var dermed den første, der gjorde det til sit erhverv at være kontrolassistent. De første år cyklede han rundt, men boede hjemme i modsætning til de tidligere, der boede på de steder, hvor de kontrollerede. Kun i ganske enkelte tilfælde kunne store afstande og snestorme og lignende tvinge ham til at sove ude. I 1951 anskaffede han med stort besvær en motorcykel. Det var kun handelsmænd og visse andre, der kunne få tilladelse til at købe en af de få maskiner, der endnu var til rådighed efter krigen. Det forandrede hans verden en del. Nu kunne han have kontrolkassen stående hjemme, så han kun behøvede at køre ud at veje og tage prøverne med hjem. Så kunne resten af arbejdet gøres hjemme. Det gav andre problemer. Han syntes, at han skulle have lidt mere i løn, når han altid spiste hjemme og ikke lagde bønderne til last, men det var der ringe lydhørhed for. Det var ligesom med hunden. Den fik jo føden i ly af det andet. Da han ikke kunne køre på motorcyklen med prøverne uden at spilde, anskaffede han sig 100 gummipropper à 10 øre uden at spørge først. Det måtte han også høre mange bebrejdelser for. Efterhånden fik han bil, og alt gik stille og roligt i mange år. Han stoppede på grund af sygdom i 1980.

Der var mange, som ikke var kommet med i foreningen fra begyndelsen. De dannede senere en forening, der kom til at hedde Ulfborg-Madum kontrolforening. De to foreninger kørte i mange år imellem hinanden. Først omkring 1970 indgik de i et samarbejde. Da var man begyndt at føre regnskabet på Landbrugets EDB Central i Skejby. Før Ole holdt, var foreningerne slået sammen i endnu større enheder, og gerbereringen derhjemme var blevet afløst af laboratoriearbejde i Holstebro. Hans arbejde med kontrolregnskabet blev ved hans pension afløst af kontrolforeningsregnskabet, som han førte i en del år.

Ole Jensen var kontrolassistent fra 1946 til 1980

Det var lidt strøtanker fra min side i anledning af hundredåret for Ulfborg kontrolforenings start. Sammenlignet med den spæde start har vi i dag nået astronomiske ydelseshøjder, men vi må ikke glemme, at det er det pionerarbejde, der er gjort, der har været basis for det avlsarbejde og den større viden om rigtig fodring, der har muliggjort det høje stade dansk kvægavl befinder sig på i dag.

Oversigt over udviklingen i Kontrolforeningen Vestjylland

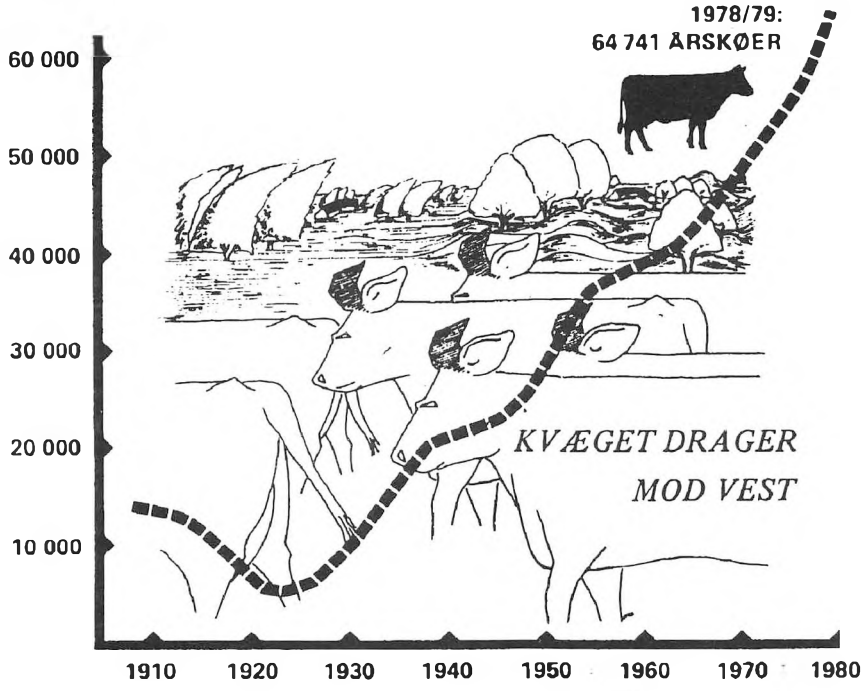

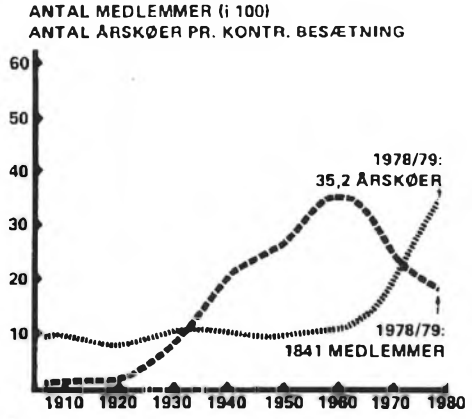

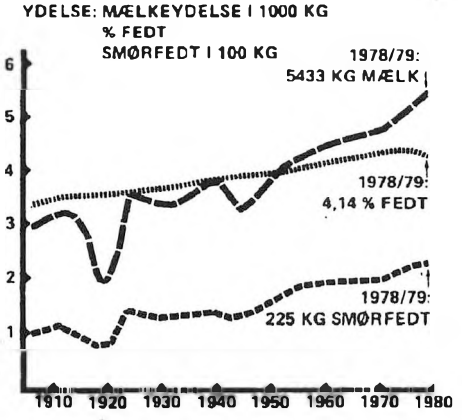

Ulfborg Realskole under Besættelsen 1940-45

Af Mogens Henrik Nielsen

Ulfborg Realskole 1940

Begyndelsen

Om morgenen den 9. april 1940 hørte vi, inden vi gik i skole, om tyskernes overfald på Danmark. Der var kampe i Sønderjylland, i København blev tyske tropper landsat på Langelinie og de militære flyvepladser i Værløse og Ålborg blev bombet. Hele formiddagen gik rygterne, indtil det op ad dagen blev klart, at regeringen havde kapituleret, og at den danske hær havde indstillet sin håbløse kamp mod den tyske overmagt. Men skolen foregik som sædvanlig med morgensang, dansk, tysk og engelsk og alle de andre fag. Dog var der et par initiativrige drenge fra 6. klasse i kommuneskolen, som ville mærke historiens vingesus, de ville se de tyske soldater, og de begav sig derfor til fods ud ad landevejen mod Ringkøbing - men der gik en uge, før den tyske Værnemagt kom den vej og kom til Ulfborg, hvor de så til gengæld blev resten af Besættelsen.

Mange lærere gik dog til deres arbejde i dyster forventning om de indgreb, som man kunne frygte som følge af landets besættelse. Og så kom det til at forme sig anderledes.

Den danske skoles historie under Besættelsen kom til at forme sig helt forskelligt fra skolerne i andre besatte lande, f.eks. Norge. Der gik tidligt rygter om for eksempel indskrænkning af engelskundervisningen til fordel for tyskundervisningen, men intet skete i den retning. Skolelivet fortsatte, især i begyndelsen, som det havde gjort hidtil, således også på Realskolen i Ulfborg.

Realskolen som privat skole var af ny dato, idet bestyrer H.C. Boddum overtog skolen den 1. august 1939 og siden drev den for egen regning indtil den lukkede i 1966. Det kan derfor være på sin plads at fortælle lidt om skolens historie og alle de besværligheder, man måtte igennem, før man var kommet så vidt.

Baggrunden

I vinteren 1921-22 blev førstelærerembedet ved Sønderkær skole ledigt. I den anledning sammenkaldtes til et møde for at man kunne drøfte mulighederne for at at oprette en kommunal realskole i tilknytning til kommuneskolen. Der blev nedsat et udvalg, som skulle arbejde med sagen. Hertil valgtes Gartner G. Tybjerg, dyrlæge P. Jensen, jernhandler Jens Knudsen, gårdejer P. Berthelsen, Kytterup og Provst Kristensen.

Udvalget indhentede oplysninger om skoleforholdene andre steder og fremkom med et forslag om opbygningen af en sådan realskole med klasser, fag og antal lærere. Med forslaget fulgte et overslag, i hvilket man søgte at vise, at nyordningen kunne gennemføres for en årlig merudgift for kommunen på ca. 1000 kr.

Forslaget strandede i sognerådet, som sagde nej til en stigning i skoleudgifterne. Men man opnåede dog, at det ledige førstelærerembede blev opslået således, at lærere, der kunne undervise i sprog, blev anset for særlig kvalificerede til pladsen.

Nu lå sagen stille indtil september 1923, hvor et nyt udvalg forsøgte at udarbejde et forslag om et kommunalt præliminærkursus som kunne accepteres af alle parter.

1) Beboerne, hvoraf en del krævede, at der ikke måtte røres ved den vestjyske skoleordning med den ringe skolegang om sommeren.

2) De højere skoleautoriteter, som forlangte, at en realafdeling skulle hvile oven på en solid undervisning i underklasserne.

To krav, som var næsten umulige at finde en løsning på. Dertil kom sognerådets godkendelse. Forslaget indebar en minimal økonomisk risiko, idet forslaget ikke fordrede nye bygninger og kun een ny lærerkraft. Men forslaget blev nedstemt og dermed var tanken om et kommunalt Præliminærkursus skrinlagt for bestandig.

Realskolesagen lå nu stille i nogle år, og først i 1927 havde man kræfter til at nedsætte et nyt udvalg. Gartner G. Tybjerg kom med den ide, at man kunne oprette et 2-årigt privat

præliminærkursus for 14-16 årige i Ulfborg og opland. Endvidere kunne man så oprette en forberedelsesklasse for 12-14 årige. Denne ide fik tilslutning fra en del borgere i Ulfborg.

Førstelærer Bakman, Sønderkær skole blev opfordret til at være leder af det nævnte kursus og sognerådet vedtog at støtte kurset med to klasseværelser, gratis rengøring, lys og varme. På en generalforsamling i april 1928 stiftede man Ulfborg Præliminærkursus af 1928. Nu kunne man komme i gang, men først skulle man ansætte en lærer til den ledige lærerplads. Bestyrelsen valgte lærer H.C. Boddum fra Thy til at være kursuslærer samt vikar for lærer Bakman i kommuneskolen nogle timer ugentlig. Disse to lærere skulle nu undervise i alt 3 hold til Almindelig Forberedelseseksamen og det første eksamenshold på 7 elever rejste i maj-juni 1930 til København, hvor de skulle op til eksamen på Universitetet. Stor glæde - alle bestod.

Andet eksamenshold dimitteredes i januar 1933 og det tredie hold i januar 1935.

Ulfborg Realskole bygget 1936

Gartner G. Tybjerg fortæller om det gode kammeratskab på det første hold og mindes de 3 uger eleverne var i København til eksamen. Hver gang de havde været oppe i et fag, afsendtes et kodetelegram fra lærer Bakman til lærer Boddum, der straks vandrede rundt og meddelte forældrene resultatet. Jo højere resultat, der var opnået, des ivrigere svingede Boddum med stokken. Så man ham på afstand, kunne man på stokkens bevægelser se om dagen var gået godt eller mindre godt.

I 1935 blev der igen røre og uro om kurset. Lærer Bakman var blevet kaldet til overlærer ved Hedehusene Centralskole. I oktober 1934 var H. C. Boddum gået ind på at overtage ledelsen, og man havde ansat fru K. M. Petersen til at undervise i sprog. Efter at det tredie hold var dimitteret, meddelte H. C. Boddum, at såfremt man ikke kunne tilbyde ham mere sikre forhold (Pensionen!) ville han søge fra byen. Igen viste det sig umuligt at oprette en kommunal realskole. I stedet for oprettede man en realskoleforening med det sigte at lave en skole med 4 klasser. Efter forhandling med bestyrelserne for Teknisk Skole og Ulfborg Borger- og Haandværkerforening lykkedes det at komme til enighed om,

Gudrun Bodum

Skoleleder H. C. Bodum

at Borger- og Haandværkerforeningen lod bygge en skole i det gamle anlæg, som realskolen kunne anvende. Indtil denne skole var færdig, stillede købmand Ejnar Petersen to mindre lokaler til rådighed, og her foregik undervisningen så det første år, indtil man den 1. september 1936 kunne rykke ind i den nye skolebygning. Der blev ansat 2 lærere mere. Lærer Bernth Jensen og lærerinde Gudrun Storm. I oktober 1936 fik skolen eksamensret og i juni 1937 dimitteredes det første hold elever på den nye skole - i alt 8.

Besættelsen

Det var forholdene, da tyskerne besatte Danmark. Da Værnemagten kom til Ulfborg var deres første handling midlertidigt at beslaglægge Gæstgivergårdens og Christoffersens Hotels store sale til indkvartering. Dem beholdt de, indtil der blev bygget 18 barakker til de tyske soldater på en mark ved siden af kommuneskolen. Hvad værre var, at de også inddrog kommuneskolens gymnastiksal, og den beholdt de resten af Besættelsen. Realskolen havde en aftale med kommunen om at låne denne sal, så foreløbig havde realskolens elever ingen gymnastik, senere havde man en overgang gymnastik i Gæstgivergårdens sal. Om sommeren havde man fodbold under lærer Bernth Jensens ledelse. Men ellers fortsatte skolen uændret.

I september 1940 etableredes i Danmark det såkaldte Syvmandsudvalg. Det skete på baggrund af, at man havde erfaret, at der var planer, som var urovækkende og som kunne betragtes som det første skridt til en tysk kulturinfiltration. Planerne skulle gå ud på, at der skulle laves lærerkursus i tysk, der taltes om selskabeligt samvær med de tyske lærerkræfter, udveksling af danske og tyske lærere og revision af skolebøger. Syvmands-

udvalget bestod af formændene for de syv vigtigste lærerorganisationer - også Danmarks Realskoleforening. Udvalget afviste alle planer om en sådan kulturoffensiv, og man opnåede da også, i modsætning til f.eks. Norge, at skolens indre liv forblev uforstyrret. Skolens indhold ændrede sig naturligvis som en konsekvens af Besættelsen. Man fordybede sig i dansk historie. Danske sange og fædrelandssange blev sunget. Alle elever fra den tid kan sikkert huske, at man indledte mange timer hos fru Petersen og frk. Storm med en sang.

Man begyndte en debat om skolens indhold og mål. Efterhånden som tiderne blev strengere ebbede diskussionen ud. Den første periode af Besættelsen var præget af Alsang og nationale tilkendegivelser. Den anden periode af skoledebatten, og den sidste tid kom til at stå i arrestationernes, deportationernes og Hipporazziaernes tegn. Man rykkede sammen. Det kom også til at præge realskolen.

Bladet

Ulfborg Realskole skulle naturligvis også have et skoleblad. Thorkild Ruby var initiativtager og blev "FRIKVARTERET"s første ansvarlige redaktør, som med sin spidse pen kom til at sætte sit præg på bladet. Det første nummer så dagens lys den 14. marts 1942 efter at redaktionen havde slidt og kæmpet for at få sagerne på plads - men det gik. Den første redaktion udgav 4 numre og overgav så på grund af eksamen "FRIKVARTERET" til yngre kræfter, som ikke kunne klare opgaven, og bladet måtte stoppe. Men kun i 4 måneder. I julen 1942 samlede Thorkild Ruby igen en redaktion, og der kom nu et nyt, bedre og billigere "FRIKVARTERET".

Det første nummer indeholdt som de senere numre en blanding af skolevittigheder, erindringer af tidligere elever, diskussioner om bl.a. indførelse af små bogstaver i skriftsproget og kommunal contra privat realskole. Bladet var i begyndelsen på kun 4 sider, hvoraf den ene var annoncer og det kostede 10 øre.

Efterhånden som modstanden mod den tyske besættelsesmagt voksede, kom der flere artikler, som afspejlede dette forhold.

Den 10. april 1943 bragte bladet en artikel af pastor Christiansen, Tim. - Mindet maner - Her hyldede han den danske ungdom som 3 år før uden den ringeste udsigt til sejr satte livet ind. Han udtrykte sin tro på, at den danske ungdom besad det kampmod, som andre landes ungdom var i besiddelse af i den hårde prøve, hvor livet er indsatsen. Senere begivenheder skulle vise, at Carl Christiansens tillid til den danske ungdom ikke blev skuffet.

„FRIKVARTERET"

SKOLEBLAD FOR ULFBORG REALSKOLE

Nr. 10 | Lørdag den 16. Januar 1943 | 1. Aarg.

Efter megen Hovedbrud og paa manges Opfordring har vi besluttet at genoplive Skolebladet. I sin nuværende Skikkelse udkommer Skolebladet nu kun hver 3. Uge. Vi har den glædelige Nyhed, at Bladet nu kun koster 10 Øre pr. Nummer. Vi haaber, at I vil tage lige saa godt imod Skolebladet, som da det kom første Gang.

Redaktionen.

1943 er kommet ligesaa blodigt, som 1942 gik bort, men vi haaber jo at det rinder ud med Fred for hele Jorden.

Ved Nytaarstid plejer der altid at blive udtrykt en Mængde gode Ønsker for det nye Aar.

Vi vil først og fremmest ønske for Ulfborg Realskole og dens Lærerkræfter, at de i det nye Aar igen kan sende en Flok dygtige unge ud i Livet.

I Aar har vi særlig Grund til at udtrykke de hjerteligste Ønsker for vor Konge, som vi lige har faaet tilbage efter hans langvarige Sygdom, og for vort Land, som nu er i Ulykke. Men det vil ikke blive reddet, hvis der ikke kommer en vaagen dansk Ungdom til dets Hjælp. Derfor maa vi, i den Tid vi har tilbage inden Storkrigens Afslutning, dygtiggøre os til at optage vore Forfædres Arv, saa Danmark igen kan blive et lykkeligt Land med en fri Konge i et frit Folk!

M . . . . . .

Mirakel.

». . . og da han havde sat det i sit Knaphul, blev han usynlig!«

»Undskyld, den Slags sker i Eventyr, men . . .«

»Som jeg siger! Han blev usynlig. Midt paa Østergade. I 1940! — Folk, han kendte, som havde hilst paa ham en Time før, saa ham nu ikke. Sagde han Goddag, saa drejede de Hovedet efter Lyden, men saa igennem ham, som var han Luft, og naar de havde set, der intet var, satte de Fart paa. (Skamfuld, som man gør, naar Sanserne har spillet en et Puds). De tvivler? — Det er sandt!«

»Hvor ved De det? Saa De ham?«

»Jeg? Han kunde ikke ses, det har jeg jo fortalt!«

»Næ hør nu her! Blev Manden virkelig med Et usynlig?«

»Komplet! Maaske han i et andet Klima, hvor Lys og Skygge falder anderledes, har kunnet skimtes. Men for vore

Brydningstiden

Den 2. januar 1943 havde man en stiftende generalforsamling for en elevforening for tidligere elever fra Ulfborg Realskole. Bestyrelsen overtog redaktionen af "FRIKVARTERET" og Thorkild Ruby fortsatte som redaktør. Det var både en styrke og en svaghed, at redaktionen kom til at bestå af tidligere elever. Trods kraftige opfordringer havde det knebet med at få de daværende elever til at skrive i bladet og til at påtage sig det redaktionelle arbejde. Derfor blev det de tidligere elever, som havde startet bladet, som kom til at fortsætte med det, og det kom til at præge indholdet, at det nu var gymnasiaster, som skrev det, og det blev også dets svaghed. Afstanden mellem eleverne og bladet var ved at blive for stor.

Ulfborg Realskole 1943

Eleverne er opført i Bogstavorden, tillige Forældrenes Stilling og Bopæl

Karen Andreasen (Tømrerm. A., Vedersø), Ingrid Aspel (Lærer A., Raasted), Aksel Bennedsgaard (Gaardejer B., Staby), Inga Bruun (Førstelærer B., Vemb), Karl Jensen, (Dyrlæge J., Ulfborg), Ruth Jensen (Træhandler J., Ulfborg), Lauge Jørgensen, (Centralbestyrer J., Stadil), Gunnar Lauridsen (Smedemester L., Vedersø), Mogens Henrik Nielsen (Førstelærer N., Ulfborg), Tove Nielsen (Lagerarbejder N., Vemb), Hedvig Nørgaard (mejeribestyrer N., Ulfborg), Eigil Pallesen (Lærer P., Gørding), Marianne Pilgaard (Bagerm. P., Tim), Jakob Kruse Rasmussen (Kommis K. R. Vemb), Egon Slot (Gaardejer S., Staby), Anders Tind (Førstelærer T., Tim), Karen Tind (Førstelærer T., Tim)

Digterpræsten Kaj Munk fra Vedersø skrev i 1942 "Niels Ebbesen", et skuespil i 5 akter Det handlede om almindelige danskere og den jydske herrremand Niels Ebbesens kamp mod den tyske plageånd, Grev Gerhard, og attentatet på greven i Randers i 1340. Parallellen til Besættelsen og den danske modstandsbevægelses kamp mod den tyske besættelsesmagt var for tydelig ,og skuespillet blev derfor forbudt og måtte udgives og sælges illegalt.

Thorkild fik den idé, at "FRIKVARTERET" skulle bringe "Niels Ebbesen" som en føljeton vedlagt bladet. Men først skullle der indhentes en tilladelse fra Kaj Munk. Kaj Munks forældre, Marie og Peter Munk, havde i nogle år boet i Ulfborg i Holmegade 26, nabo til Thorkilds forældre, Jenny og Theodor Ruby, så de to familier kendte hinanden særdeles godt, og når Kaj Munks børn besøgte bedsteforældrene i Ulfborg legede de med Thorkild og hans søster Maren.
Thorkild henvendte sig derfor trygt til Kaj Munk og fik den ønskede tilladelse. "Niels Ebbesen" nåede dog kun at komme med i et par numre før H. C. Boddum nedlagde forbud mod en fortsættelse. Dette var bl.a. baggrunden for en voldsom diskussion på den første generalforsamling i Ulfborg Realskoles Elevforening.

Den 30. december 1943 indledte man elevfesten med en generalforsamling, hvor Bernth Jensen blev valgt til dirigent. Generalforsamlingen forløb fredeligt. Men så skete der noget. I "FRIKVARTERET"s referat fra 1. februar 1944 står der: "Men nu er roen forbi. Et forholdsvis voldsomt røre rejser sig, da hr. Boddum kritiserer "FRIKVARTERET"s udvikling og foreslår censur. Reaktionen er særdeles kraftig fra redaktørens side; men ved senere forhandling løses problemerne dog foreløbig. Vi fortsætter som den frie presse, vi altid har været og vil vedblive at være".

Brutaliteten

I det samme nummer var der på side 2 en mindeartikel om den unge Cato Bakman og på side 4 en mindeartikel om Kaj Munk, som var blevet myrdet i Hørbylunde bakker ved Silkeborg den 4. januar 1944.

Cato Bakman var søn af lærer Bakman og tog i 1935 en stor eksamen ved Ulfborg Præliminærkursus. Da lærer Bakman blev overlærer i Hedehusene kom Cato i gymnasiet på Roskilde Kathedralskole, hvorfra han blev student i 1938, ligeledes med et fint resultat. Han begyndte et medicinsk studium og tog i 1941 1. del med udmærkelse og manglede ved sin død 20. december 1943 kun 1½ års studietid.

I "FRIKVARTERET" står der "Kort før Jul blev Cato Bakman . . . . . pludselig og voldsomt revet bort for Øjnene af os". Dette dækker over, at Cato Bakman var blevet stærkt indvolveret i modstandsarbejde. Under en arrestation af Gestapo forsøgte Cato at flygte, men blev brutalt skudt ned og døde på hospitalet. Cato blev af sine kammerater karakteriseret som den gode kammerat, der aldrig lod nogen i stikken og som ikke ville gå på akkord, men som døde midt under forsøget på at hjælpe en god ven.

Cato var ikke den sidste fra Ulfborg Realskole, som skulle dø for tysk hånd.

Mindeordene over Kaj Munk begynder med "Saa fik de da ogsaa Ram paa Dig, Kaj Munk!" Kaj Munk havde fået flere opfordringer til at tage til Sverige og videre til England, fordi man mente, at han kunne gøre en større indsats der end i Danmark. Men det ville Kaj Munk ikke høre tale om.

Førstelærer Viggo Nielsen, Ulfborg, blev bedt om at lægge pres på fru Munk. "Min mand vil ikke flygte fra Danmark!"

Kaj Munks betydning for Vedersø og for hele Danmark er kendt af de fleste. Da Ulfborg Realskole havde flere elever fra Vedersø, var det derfor meget naturligt, at man i "FRIKVARTERET" mindedes Kaj Munk med flg. linier "En dansk Mand, der kæmpede for Danmarks Folks Lov og Ret og for Danmarks Styrke, er faldet som Offer for gemene Forbrydere . . ."

Sådanne artikler var med til at gøre H. C. Boddum bange for sin skole og skabte et modsætningsforhold mellem ham og redaktionen. Han var ikke den eneste skolemand, som var i den situation.

Et sidste eksempel på "FRIKVARTERET"s stilling til modstandskampen og den tyske besættelsmagt er hentet fra majnummeret 1944. Den tyske organisation Todt, **O.T.** , opkaldt efter en tysk ingeniør Todt, stod som hovedentreprenør for bygningen af Vestvolden/Atlantvolden. fra Nordkap til Pyrænæerne og dermed også den jyske vestkyst. Talrige danske arbejdere var beskæftiget ved det arbejde, også i Ulfborg. Dette harmede Thorkild Ruby, som skrev en bidende artikel, hvori han bebrejdede den danske arbejder, som for vindings skyld tog arbejde hos tyskerne. Han brugte flg. overskrift: **O**h **T**aaber og senere brugte han igen de to bogstaver **O T** , idet han betegnede det arbejde, som disse arbejdere udførte for tyskerne som **O**riginalt **T**idsspilde. Han betegnede det som en blodig uret, at danske arbejdere udførte den slags arbejde, at de lullede sig ind i håbet om "at det gaar nok" og så bare lade stå til og betegnede det som **O**vervældene **T**osseri.

Denne artikel gik nogle elevers fædre for nær. De klagede til H. C. Boddum og i sommerferien blev Thorkild og jeg inviteret til en lille samtale, hvori H.C . Boddum venligt, men meget bestemt frabad sig flere af den slags artikler.

Det kom der heller ikke. For i den samme sommerferie udførte 6 af redaktionens medlemmer, Thorkild Ruby, Erik Rex Christensen, jeg selv, alle tre fra Ulfborg, Holger Hansen, Fjaltring, Jakob Kruse Rasmussen, Vemb og Gunnar Lauridsen, Vedersø en sabotage på O.T.s garage- og værkstedsanlæg i Ulfborg. Det medførte, at vi alle blev arresteret af Gestapo og efter forhør blev ført først til Frøslev og senere den 29. november 1944 blev 5 af os deporteret til den tyske koncentrationslejr Neuengamme, hvor den 19-årige Thorkild Ruby døde juleaften.

vel ikke siges, at Slid under alle Betingelser udvikler Karakteren; men at strengt Arbejde under visse Omstændigheder er et stærktvejende karakterdannende Element, kan heller ikke benægtes. Enhver Eksamensskole, der ikke er alt for ivrig efter i Tide at faa droppet de svage Elever, kan fra de skiftende Aargange opregne uomtvistelige Vidnesbyrd om, hvilken karakterdannende Virkning en, iøvrigt beskeden, bestaaet Eksamen kan have, medens der omvendt kendes Eksempler nok paa det karakternedbrydende i at løbe af Lære — baade udenfor og i Skolen. Som Drachmann udtrykte det i Digtet til sin Fader, der tvang ham til at gaa Skolen igennem: »Gamle Professor, den Tak skal du have — Arbejdsvelsignelsen den fik vi lært gennem din Fødselsdagsgave,«

+ + +

Oh Taaber!

Penge regerer verden! Og menneskene gør alt, hvad de kan for at faa fat paa dette tryllemiddel — penge.

Hvor tydeligt kan dette ikke ses i dag — især vel her i vestjylland, Dagligt ser vi horder af begærlige og mammon-søgende »haste« afsted for at sælge sig selv med krop og sjæl for — penge. Blot fordi arbejdsgiveren giver store penge, tager de arbejde uden tanke for, hvem de arbejder for, og hvad de udretter med deres arbejde. Ikke tænker de, at deres arbejde maaske er rettet mod dem selv, i første instans legemligt, men senere ogsaa aandeligt. De ved ikke, at de ved deres arbejder ikke tjener Danmark, men snarere tværtimod, Det er ikke som beskyttelse for sig selv, at de graver og bygger — men for andre!

For dem — —!

Nej, troen paa den danske arbejder brister, naar vi gang paa gang stilles overfor, at danskerne lader sig lede af penge, guld.

Vi maa betegne jert arbejde som det, det er:

Originalt Tidsspilde.

Dansker! Maatte du høre vort raab og forstaa, hvad vi mener —

Maatte du forstaa, at det er uret — blodig uret, at nogle (desværre altfor mange) gaar fra deres faste og gode arbejde og didhen, hvor et mindre arbejde og større løn vinker. Hvis det saar var nød, der tvang dem — men det er det ikke,

Det er haardt for ungdommen at se, at den ældre generation ikke er blevet klogere af tiden, intet har lært. Det er strengt at tale og tænke det, men det er ulige tungere at maatte tage til orde derimod med pennen — det er en stor byrde for os unge, meget strengt — men ak, det er altfor, altfor nødvendigt!

I kan ikke længere lulle jer ind i haabet om »at det gaar nok« og saa bare lade stau til, at blive ved dermed er:

Overvældende Tosseri!

Hvor længe skal vi unge vente før ogsaa I, generationen før os lærer:

»En arv blev os givet fra fædres tid
til frihedens kaar blev vi baaret,
dens adelstegn blev i daad og strid
os dybest i hjerterne skaaret.
Hvert aag, som blev paa vor nakke lagt,
brød folket sønder i sejg foragt.«

Beslaglæggelsen

I slutningen af november 1944 beslaglagde tyskerne realskolen incl. H.C. Boddums lejlighed, og han måtte flytte hen i en lille loftslejlighed over den gamle to-klassede skole ved landevejen, (ikke den stråtækte!) med hele sin familie. Man fortalte, at det, der harmede ham mest, var tyskerpigernes kommentarer til hans gamle lejlighed, nu da de gennem deres "venner" havde adgang til den. - Man måtte nu finde andre lokaler. I jernhandler Jens Knudsens bagbygning og i købmand Ejnar Petersens soveværelse og systue og i købmand H.J. Aastrups soveværelse. Alle små rum, men nu kunne undervisningen fortsætte. Undervisningen indskrænkedes yderligere til 3 dage om ugen, da DSB grundet mangel på brændsel (brunkul!) til deres lokomotiver i den sidste del af krigsvinteren indførte hveranden-dags-drift. De mange elever fra Vemb og Tim kunne derfor kun komme i skole hver anden dag. Og så måtte de endda meget tidligt op. Fra Tim måtte de tage den tidlige "Slæber" kl. 6.02, så der var nogen ventetid, inden skolen begyndte kl. 8.
På grund af den tiltagende jernbanesabotage var der med mellemrum udsat tyske vagtposter langs banelinien, blandt andet på viadukten nord for Ulfborg, hvor der stod 2 tyske soldater ved en vejspærring, et par såkaldte spanske ryttere. Her måtte alle over 15 år, også eleverne fra Vemb og andre steder nord for Ulfborg, stoppe og vise deres legitimationskort frem. Trods vagtposter blev der alligevel udført jernbanesabotage og ofte forsinkede sabotagen toggangen, så skolegangen blev meget uregelmæssig. Om sommeren cyklede børnene fra de omliggende sogne, samt Vemb og Tim naturligvis til skolen.

Ulfborg kommuneskole var også blevet beslagt i efteråret 1944. Men Ulfborg var ikke den eneste by, hvor man beslaglagde skoler. I Københavns kommune skete det for nogle og halvtreds skoler. Dette høje tal skyldtes dog i høj grad flygtningestrømmen fra Tyskland, som i februar-marts-april 1945 væltede ind i Danmark. En del af denne flygtningestrøm nåede også til Ulfborg i krigens sidste måneder og var med til at skabe det øgede behov for indkvarteringsmuligheder.

Skoleåret 1944/45 blev selvsagt i alle henseender det vanskeligste for alle skoler - også for Ulfborg Realskole. Fra myndighedernes side havde man givet særlige lettelser og pålagt censorerne hensyntagen til de ramte skoler ved den kommende eksamen.

Den 4. maj mødte den ældste klasse til skriftlig eksamen i matematik på Christoffersens hotel; men da man følte, at krigsafslutningen nærmede sig, sendte skolen alle børnene hjem, man kunne jo ikke vide, hvordan en afslutning ville forme sig. Man forestillede sig, at der kunne komme kamphandlinger mellem modstandsbevægelsen og det tyske militær, og man iagttog en tæt trafik af tyske soldater på landevejen, som kunne gøre befolkningen urolig. En af eleverne fra Tim fortæller, at de flere gange på vejen hjem den dag gemte sig i grøften af angst for den tætte trafik af tysk militær.

Ved realskolens afslutningsfest på Christoffersens Hotel sagde H.C. Boddum i sin velkomst, at det trods de vanskelige forhold med en besat skole var lykkedes at gennemføre skolegangen. Lærer Juul Eriksen takkede eleverne for den interesse, de havde lagt for dagen, selvom det ikke altid havde været lige let at koncentrere sig om bøgerne.

Han sluttede med at huske eleverne på, at der også frem i tiden var brug for gode danske, og at alt hvad man kunne udrette, skyldte man sit fædreland. "Glem heller aldrig jert hjem, der har hjulpet jer til denne eksamen, og jer Gud, men vær altid tro mod Gud, fædreland og hjem."

Trods det sidste års vanskelige forhold bestod alle de 21 elever, som var indstillet til præliminæreksamen.

Befrielsen

Den 5. maj var det hele så ovre. Det blev Frihedens dag. Alle spekulationer om, hvordan afslutningen ville/kunne forme sig, stoppede. Skolen kunne efter en oprydning igen tages i brug, og det blev hverdag igen.

Men ikke alle elever og lærere i den danske skole kom til at opleve denne dag. I Ulfborg står der en mindesten for Thorkild Ruby over for hans gamle hjem og minder kommende slægter om en tid, hvor dansk ungdom satte deres liv ind i kampen for Danmarks frihed.

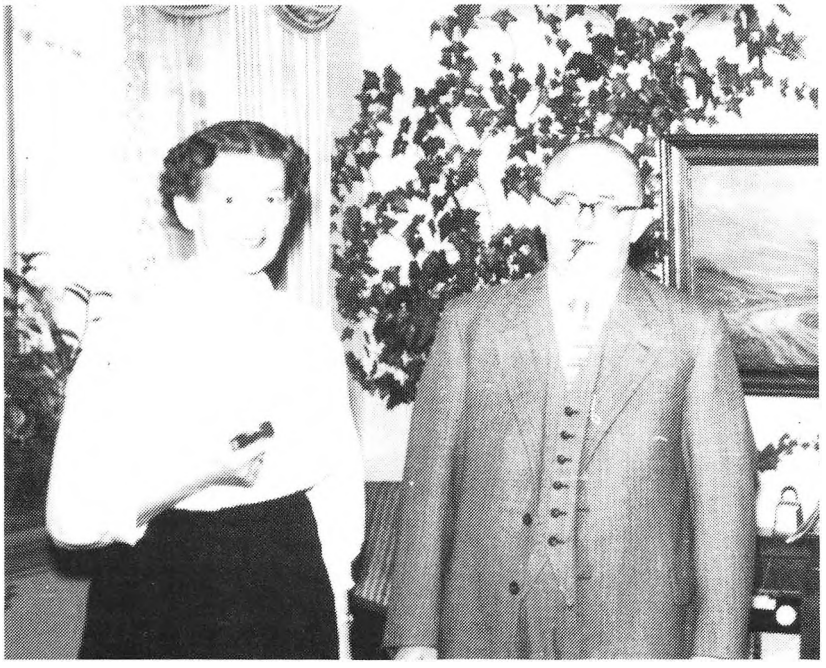

Jydepotte

Af Rudolf Uhre

1. Jydepotte du nu os fortælle
om stort og småt i kunst og form,
om utrykt fællesskabsnovelle;
i kredsen om dig skabtes norm.

2. "Æ påetkuen" flittigt dig opdrejede,
formen skabt gennem tusind' år.
For kar og urne du dig nejede;
som dem du tiest gik i skår.

3. I hytte og borg du kogte føden
- dag ud og ind over ilden du stod.
Fra suppen, stegen og havregrøden
duftene spredtes, gav liv og mod.

4. Ættens myter omkring dig berettes
fra slægt til slægt du til samling stod,
rygte og sladder fra flokken lettes,
frygt ved arnen snart folk forlod.

5. På hylder nu du er kommet til ære
flot på museer du stilles op.
Du antikvitet fra nu af må være
dine skår fra marken samles op.

6. Tilbage vi har dog "Sorte Lise";
- du tjente landsbyens Gamle Kro.
For nye slægter du frem dig vise
på historiens ægte bro.

7. I sorg, i fest: egnens suppegryde;
Fragtet i halm du ku' lånes ud.
Hvad dine ører har hørt - sang og lyde;
gemt i myten det toner ud!

8. Hvem, der ka' se og har fantasier,
forlade lidt tidens falske drøm
ved mediepølsens teknologier.
Hør JYDEPOTTEN'S SAGASTRØM!

9. Her historiens symbol og livets lære -
Vor fremtids bevidste ingrediens,
hvor ung skal modnes, i kampen være:
Prisen altid for dansk eksistens!

Årsberetning 1997

1997 blev året, hvor Egnshistorisk Studiecenter forlod 3 års dvale, hvor vi igen, rent bogstaveligt, så dagens lys efter 3 år i en mørk, klam og trang kælder under Staby Sognegård. Vi er nu flyttet ind i lyse og rummelige omgivelser i den forhenværende Ulfborg Hovedskole, Ulfborg Kirkebyvej nr. 8. Vores nærmeste nabo er Jobcentret - som vi har og fortsat håbet at få et godt samarbejde med.

1997 er også året, hvor vores årsskrift kan fejre 10 års jubilæum. Også her er der sket store forandringer fra de første års hjemmetryk til nu, hvor vi får trykket hos Hee Offset. Selvom vi havde et hyggeligt socialt samvær, mens vi klippede, klistrede, skar til og samlede hæfter, stod anstrengelserne desværre ikke mål med resultatet, rent trykkemæssigt, men det var en måde at få begyndt på indenfor de økonomiske rammer, som vi havde.
Som enhver mor er glad for sit barn, var vi også ret stolte af vores første årsskrifter, om end nogle af dem var invalide - skæve - krøllede - ja, ligefrem ulæselige.
Da vi i 1990 for første gang fik lavet årsskriftet hos Hee Offset, var resultatet unægtelig en anden og "hjemmetrykkerne" blev sparet for en del besvær, så som næsten afskårne fingre og sidesting efter at have travet rundt og rundt om det lange bord, når årsskriftet skulle samles.

I maj måned fik vi overdraget Maler Madsen Samlingen efter en afsluttende udstilling på Ulfborg Galleriet ved Gerda og Aage Arnoldsen. Vi fik derudover en pengegave på 7.800 kr, som vi har anvendt til indkøb af en kopimaskine.

1997 blev også mit første år som formand for Egnshistorisk Studiecenter, idet jeg efterfølger Rudolf Uhre, foreningens stifter og formand gennem 10 år. Vi skylder ham stor tak for hans flid og utrættelig ildhu. Heldigvis har vi ham stadig i bestyrelsen, hvor vi forhåbentligt, endnu i mange år, må nyde godt af hans store historiske viden.

Planerne for 1998 er primært at få registeret og bragt orden i vore mange museumsgenstande, så vi kan komme i gang med at anvende dem til udstillings- og pædagogiske formål.
Vi håber også at få et par værelser på 1. sal gjort i stand. Disse er det tanken at anvende til udstillinger - en Maler Madsen Stue er påtænkt.
Ligeledes håber vi at få et godt og frugtbart samarbejde med arkiverne i Sdr. Nissum og Vemb-Gørding-Bur - eventuelt en fælles indsamlingskampagne.

Til slut en stor tak til alle, som har givet en hånd med i forbindelse med flytning med videre. Vi er meget afhængige af sådanne "hjælpende hænder" - også i fremtiden. Vi håber, at der er mange, der har lyst til at deltage i arbejdet med at bevare egnens historie.

Birgith Sørensen

Tak til

følgende for indleveret arkivaler og museumsgenstande

Else Funch Christensen, Ulfborg
Lokalhistorisk Arkiv, Vejen
Snedker-Tømrer Forbundet, Holstebro
Gunner Sønderby, Husby
Michael Christensen, Jelling
Rudolf Uhre, Staby
Niels Kjærgaard Kristensen, Vildbjerg
Jens Nørgaard Rasmussen, Staby
Lene Brietzke, Ulfborg
Kaj Poulsgaard, Ulfborg
Kresten Bro, Ulfborg
Ketty Korsgaard, Ulfborg
Tage Meller, Husby
Mary Petersen, Ulfborg
Unibank, Ulfborg
"Edderkoppen", Ulfborg
Aage Arnoldsen, Ulfbrog
Ulfborg Borger og Håndværker Forening
Else Marie Jensen, Ulfborg
Martin Kirk, Staby
Frede Brunsborg, Ulfborg
Jens Rasmussen, Ulfborg

Tak til følgende for økonomisk støtte

Ringkøbing Landbobank
Bojsens Mindefond
Ulfborg Sparekasse
Unibank

Regnskab

1/10 96 - 30/9 97

Indtægter	**96/97**	**95/96**
Medlemskontingent	8.725,00	7.995,00
Årsskrifter	210,00	2.415,00
Renter	6.536,43	14.752,03
Gaver	4.525,00	9.500,00
Kommunalt tilskud	10.000,00	15.000,00
Konto Maler Madsen	7.728,16	
Kopier	382,00	67,00
Entre		213,75
I alt Indtægter	**38.106,59**	
Beholdning 1/10 96	88.402,16	
Balance	126.508,75	
Udgifter		
Foto m.v.	481,75	2.328,45
Kontorartikler	2.522,50	889,70
Annoncer	229,13	393,24
Medlemsskaber	1.300,00	1.158,00
Årsskrift	12.616,44	19.280,15
Indbinding af bøger	5.485,50	
Indkøb båd		8.000,00
Møder. telefon m.m.	1.160,10	1.095,45
Diverse materialer	3.339,07	2.896,88
Ulfborg Vemb Kommune		275.000,00
I alt udgifter	**27.134,49**	
Status		
Formue 1/10 96	88.402,16	
Formue 30/9 97	99.374,26	
Fremgang	**10.972,10**	

17/10 1997
Jens Ebbensgaard

"Urskov" – mos, lav og engelsød i gammel eg i ældste del af skoven